

Statusontwikkeling van wijken in Nederland 1998-2010

Statusontwikkeling van wijken in Nederland 1998-2010

Frans Knol
m.m.v. Jeroen Boelhouwer en Vic Veldheer

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, november 2012

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het sCP verricht deze taken in het bijzonder bij problemen die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het sCP te voeren beleid. Over de hoofdzaken hiervan heeft hij/zij overleg met de minister van Algemene Zaken; van Veiligheid en Justitie; van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; van Financiën; van Infrastructuur en Milieu; van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2012

sCP-publicatie 2012-26

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Figuren: Mantext, Moerkapelle

Vertaling samenvatting: Julian Ross, Carlisle, Engeland

Omslagontwerp: Bureau Stijlzoorg, Utrecht

Omslagfoto's: © R. van Harrewijn | Haags Gemeentearchief (boven); © Herman Zonderland, Delft (beneden).

Op de twee foto's is een zelfde deel van de Suezkade, Den Haag, afgebeeld in 1995 (boven) en in 2012 (beneden).

ISBN 978 90 377 0533 1

NUR 740

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Sociaal en Cultureel Planbureau

Parnassusplein 5

2511 VX Den Haag

Telefoon (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: www.scp.nl

E-mail: info@scp.nl

De auteurs van sCP-publicaties zijn per e-mail te benaderen via de website. Daar kunt u zich ook kosteloos abonneren op elektronische attendering bij het verschijnen van nieuwe uitgaven.

Inhoud

Voorwoord	7
Samenvatting	9
1 De ontwikkeling van sociale status van wijken	13
1.1 Sociale status nader gepreciseerd	15
1.2 Volkshuisvestingsbeleid of wijkenbeleid?	16
1.3 Onderzoeksvragen	18
1.4 Opzet van het onderzoek	19
Noten	21
2 Achtergrond van statusontwikkeling: verval en regeneratie	22
Noot	26
3 Verschuivingen in de statusrangorde	27
Noot	30
4 Geografie en statusontwikkeling	31
Noten	53
5 Kenmerken van de woningvoorraad en demografie	54
Noot	62
6 Woonfactoren en demografische factoren	63
6.1 Woonfactoren als mogelijke oorzaken van statusontwikkeling?	63
6.2 Demografie en binding	65
Noten	75
7 Conclusies	78
7.1 Hoe hebben de Nederlandse wijken zich ontwikkeld naar sociale status in de periode tussen 1998 en 2010?	78
7.2 Hoe is de statusontwikkeling te verklaren?	78
7.3 Wat zijn mogelijke gevolgen van statusontwikkeling op het vlak van demografische samenstelling, overlast en verloedering in de wijken?	79
7.4 Hoe zijn deze ontwikkelingen geografisch te duiden?	81
7.5 Eindconclusie	82

Summary	85
Bijlagen (zijn te vinden via www.scp.nl bij dit rapport)	
Bijlage A Validatieanalyse 2006	
Bijlage B Tabellen B1-B4	
Literatuur	89
Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	92

Voorwoord

Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft een lange traditie in het beschrijven van de sociale status of sociale achterstand van wijken. In 1977 verscheen SCP-Cahier 9, getiteld *Voorlopige rangorde van gemeenten naar sociale achterstand*. Dit Cahier werd in 1980 gevolgd door Cahier 14, waarin het geografische schaalniveau werd uitgebreid en behalve gemeenten ook wijken besloeg. Daarna was een beschrijving van wijkenmerken lange tijd niet mogelijk. Pas in de jaren negentig waren er weer gegevens op wijkniveau beschikbaar, waardoor de sociale status op dit niveau kon worden gemeten en een verbinding kon worden gelegd tussen het statusniveau van 1971 en dat van 1994. In 1998 is daarvan verslag gedaan in *Van hoog naar laag, van laag naar hoog*.

Die publicatie leidde tot een dusdanige vraag naar gegevens op dit vlak dat het SCP besloot deze via zijn website gratis ter beschikking te stellen. Voor de periode 1994-2010 zijn er nu statusscores van wijken beschikbaar. In deze publicatie zijn de scores van 1998 en 2010 met elkaar vergeleken. Daarmee is meer inzicht verkregen in de ontwikkeling van wijken. Kennis hierover is zowel voor de landelijke als de lokale overheid relevant.

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting

Sociale status in wijken: wat is dat?

Welke ontwikkeling hebben de wijken in Nederlandse gemeenten de afgelopen twintig jaar doorgemaakt? Dat is de centrale vraag die in dit rapport wordt beantwoord aan de hand van de status van wijken. Die status is afgeleid van een aantal kenmerken van bewoners: hun opleidingsniveau, inkomen en arbeidsmarktpositie. Het gaat dus niet om het prestige of de populariteit van een wijk.

Tussen 1998 en 2010 is de gemiddelde status van de Nederlandse wijken gestegen, wat samenhangt met de bouw van nieuwbouwwijken en met het gestegen opleidingsniveau van de bewoners.

Om de verschillen tussen stijgende en dalende wijken te verduidelijken, zijn de wijken ingedeeld in groepen, waarbij onderscheid gemaakt is tussen *stabiele wijken*, *stijgende wijken* en *dalende wijken*. De stabiele wijken zijn verder onderscheiden naar hun statusniveau: hoog, midden en laag.

Bij het interpreteren van de oorzaken en gevolgen van statusontwikkeling is gebruikgemaakt van een theoretisch, conceptueel schema. In dat schema wordt een samenhang verondersteld tussen enerzijds de statusontwikkeling en anderzijds woningkenmerken (bouwperiode, grootte van de woning en eigendomsverhouding) en demografische kenmerken (huishoudentype en etniciteit). Ook is de relatie bestudeerd tussen statusontwikkeling en binding aan de buurt, verloedering en ervaren veiligheid.

Statusontwikkeling hangt samen met bouwperiode

Er blijkt inderdaad een verband te zijn tussen de bouwperiode en de wijktypen. In de stabiel hogestatuswijken staan zowel recente woningen – die comfortabel en modern zijn – als vooroorlogse woningen – woningen in de omgeving van het centrum die opgeknapt kunnen worden. In het laatste geval wordt wel van gentrification gesproken: bewoners knappen oude woningen op waardoor de status van de buurt kan stijgen. Overigens is dat in stabiel hogestatuswijken in veel geringere mate het geval: de woningen in deze wijken vertegenwoordigen immers al een hoge waarde, die door het opknappen slechts beperkt stijgt.

Het proces van gentrification speelt een belangrijke rol in wijken die naar een hoog niveau zijn gestegen. Deze wijken trekken in eerste instantie nieuwe bewoners die gunstig gelegen, maar bouwtechnische verwaarloosde woningen opknappen. Ook deze woningen zijn vaak vooroorlogs en gelegen nabij het centrum.

Niet alle wijken met vooroorlogse woningen liggen echter gunstig of hebben een aantrekkelijke bebouwing. Vooroorlogse woningen komen ook veel voor in stabiel lagestatuswijken. Deze wijken kenmerken zich verder door een groot aantal woningen uit de periode 1960-1970: vaak kleine en gehorige woningen, met een architectuur die bewoners veelal niet aantrekkelijk vinden. Eenmaal ingezet verval blijkt in deze enigszins gedateerde wijken heel lastig te keren. Woningen verouderen en worden steeds minder aantrekkelijk voor mensen met een hogere status, en de bewoners die het zich kunnen

veroorloven verhuizen naar ‘betere’ buurten. Bewoners met een lagere status blijven achter en nieuwe bewoners met een lage(re) status nemen de plaats in van de vertrekkende groep. Dit proces wordt ook wel aangeduid met de term *vervalspiraal*.

Het opknappen van woningen spitst zich toe op koophuizen; huurwoningen moeten bij verhuizing immers door de huurder in oorspronkelijke staat worden opgeleverd. De laatste decennia zijn er in Nederland meer koopwoningen gekomen (zowel het absolute aantal als het aandeel koopwoningen van alle woningen steeg). In stabiel hogestatuswijken is het aandeel koopwoningen het grootst en in stabiel lagestatuswijken is dat aandeel het kleinst. Lagestatuswijken kenmerken zich verder door een relatief grote hoeveelheid flats.

Statusontwikkeling hangt ook samen met het aandeel alleenstaanden en het aandeel migranten

Behalve met woonkenmerken houdt de statusontwikkeling van een wijk ook verband met demografische kenmerken. In wijken die naar een laag statusniveau dalen is sprake van een relatief grote toename van het aandeel alleenstaanden. Voor een deel betreft dit starters – onder wie veel (jonge) alleenstaanden –, die vooral de lage (huur)prijs van de woning aantrekkelijk vinden. Dat de wijk in status daalt, nemen ze op de koop toe. Ze beschouwen de woning als een doorgangshuis, waardoor ze weinig binding met de wijk hebben.

Hoewel de *toename* van het aandeel alleenstaanden in deze wijken het grootst is, is het *totale aandeel* alleenstaanden nog hoger in wijken die naar een gemiddeld niveau zijn gestegen en in wijken met een stabiel lage status. In beide gevallen bestaat bijna de helft van het totaal aantal huishoudens uit alleenstaanden.

Niet-westerse migranten wonen verhoudingsgewijs vaak in stabiel lagestatuswijken en in naar een laag niveau dalende wijken. Dit is zowel het geval in Nederland als geheel als in de vier grote steden, maar daar zijn wel de percentages wat extremer. Zo bestaat bijna de helft van de bevolking van de grootstedelijke stabiel lagestatuswijken uit niet-westerse migranten.

In de vier grote steden wonen westerse migranten vooral in de stabiel hogestatuswijken, in de rest van Nederland wonen zij even vaak in elk van de wijkgroepen. Hun aandeel neemt verhoudingsgewijs het sterkst toe in de stijgende wijken. Vermoedelijk bestaat deze groep (mede) uit expats, die de status van de wijken waar zij wonen dankzij hun goede inkomen en werk positief beïnvloeden.

De sociale status is vooral gestegen in Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht

De sociale status van wijken in Nederland is in de afgelopen twintig jaar gemiddeld gestegen, maar de ontwikkelingen zijn niet overal gelijk verlopen. De statusscore is vooral hoog geworden in de westelijke provincies Noord-Holland en Zuid-Holland en in Utrecht. Met name de wijken buiten de grote steden – in kleinere gemeenten – kennen hier een hoog statusniveau. Op de kaart van Noord-Holland is bijvoorbeeld te zien dat vooral ten noorden van Amsterdam nogal wat wijken voorkomen die naar een hoog

niveau zijn gestegen. Vermoedelijk zijn de bewoners van deze wijken voor een groot deel op Amsterdam georiënteerd voor werk en voorzieningen.

Al wat oudere nieuwbouwwijken kennen niet allemaal een daling van de status

Hoewel in het algemeen veroudering van de woningvoorraad leidt tot statusdaling, is dat niet het geval in de groeikernen, de Vinex-wijken en de 'bloemkoolwijken' (wijken waar de woonerven bereikt worden vanaf een ontsluitingsweg, via wegen die zijn aangelegd in het patroon van een bloemkool). De Vinex-wijken hebben zelfs een vrij hoge status, die ook nog eens fors is gestegen tussen 1998 en 2010. Deze wijken behouden hun aantrekkingskracht op hogestatusgroepen.

'Dubbele krimp' leidt tot daling van de status

Ook in gebieden waar sprake is van bevolkingskrimp vond een statusstijging plaats, het sterkst als de krimp alleen op regionaal niveau plaatsvond. Er was vooral sprake van daling in wijken die zelf sterk in bevolking afnamen én in krimpregio's liggen. Alleen als sprake is van zo'n 'dubbele krimp' dalen krimpgebieden in status.

In de aandachtswijken is de status gestegen, zij het minder dan elders

In de vier grote steden was ook een sprake van een statusstijging, zij het dat deze in Rotterdam vrij gering was. Van de wijken in de vier grote steden hadden de Utrechtse wijken in elk meetjaar gemiddeld de hoogste status. De Haagse wijken benaderden dat niveau in 2010. De Rotterdamse wijken hadden elk meetjaar gemiddeld de laagste status, en in Rotterdam zijn bovendien weinig hogestatuswijken te vinden.

Een groot deel van de vier grote steden bestaat uit *aandachtswijken*: wijken die extra beleidsaandacht krijgen vanwege de opeenstapeling van achterstanden en problemen. Deze wijken, die ook buiten de vier grote steden voorkomen, hebben een erg laag statusniveau, dat tussen 1998 en 2006 ook nog eens is gedaald. Daarna steeg hun status weer heel licht, maar het niveau blijft erg laag.

De aanwezigheid van koopwoningen en vooroorlogse woningen leidt tot hogere status

Welke factoren hangen samen met de statusontwikkeling van wijken? Om die vraag te beantwoorden, is aandacht besteed aan de ontwikkeling van individuele wijken op landelijk niveau, in kleinere gemeenten (< 75000 inwoners), in middelgrote gemeenten (> 75.000 inwoners exclusief de vier grote steden) en in de vier grote steden.

In eerste instantie is gekeken naar woonfactoren die, volgens het theoretisch model, een verklaring zouden kunnen geven voor statusontwikkeling. De aanwezigheid van koopwoningen en vooroorlogse woningen blijkt een positieve relatie te hebben met de statusontwikkeling: hoe groter het aandeel koopwoningen en hoe groter het aandeel vooroorlogse woningen, hoe sterker de statusscore is gestegen.

Een verouderde woningvoorraad in de middelgrote steden heeft een negatieve invloed op de statusontwikkeling. Naarmate er meer woningen uit de jaren zestig van de vorige eeuw in de wijken in deze steden staan, is de statusontwikkeling negatiever.

Een daling van de sociale status gaat samen met een stijging van de aandelen alleenstaanden en migranten

Een volgende vraag is in hoeverre de statusontwikkeling van wijken samengaat met specifieke veranderingen in de bevolkingssamenstelling. Bij een daling van de sociale status neemt zowel het aandeel alleenstaanden als het aandeel niet-westerse migranten toe. Het negatieve verband is vooral sterk in de vier grote steden.

Tussen statusontwikkeling en de aanwezigheid van westerse migranten daarentegen bestaat een positief verband. Hoe groter de statusstijging, hoe vaker we westerse migranten in de wijk zullen aantreffen. Dit verband is vooral in de vier grote steden sterk. Daarbij moet overigens wel bedacht worden dat hier sprake is van een zekere tautologie, omdat alleenstaanden en migranten vaker laagopgeleid zijn en een laag inkomen hebben (waarmee zij het lage statusniveau bepalen).

Statusontwikkeling heeft geen relatie met overlast en verloedering. Alleen in de grote steden is er een relatie tussen statusontwikkeling en buurtbinding

Een laatste vraag die in dit rapport is beantwoord betreft de relatie van statusontwikkeling met binding aan de buurt en met verloedering. Alleen in de grotere steden is er een verband gevonden tussen de statusontwikkeling en de mate waarin mensen zich verbonden voelen met buurtbewoners: een stijging van de sociale status gaat daar samen met een grotere binding aan de buurt. Voor de wijken in kleinere gemeenten blijkt van een dergelijk verband geen sprake. Statusontwikkeling is in zowel grote als kleine gemeenten niet verbonden met overlast van burens en buurtgenoten of met fysieke verloedering (vernieling, rommel op straat, hondenpoep). Angstgevoelens daarentegen hebben wel een relatie met statusontwikkeling, althans in de vier grote steden. Een daling van de status hangt daar samen met meer angstgevoelens.

In de grote steden zijn de verbanden sterker dan elders

Tot slot komt uit de analyses naar voren dat de gevonden verbanden in de grote steden sterker zijn dan in kleinere gemeenten. Daarbij valt op dat in bepaalde oudere wijken in de grote steden een statusstijging plaatsvindt, die naar alle waarschijnlijkheid met gentrification van die wijken te maken heeft.

1 De ontwikkeling van sociale status van wijken

Na vele jaren van intensieve beleidsaandacht voor de ontwikkeling van wijken in vooral de grote steden begint de belangstelling voor dit thema de afgelopen jaren te verflauwen. In het kabinet-Rutte zagen we de programmaminister voor Wonen, Wijken en Integratie niet meer terug en op het budget voor wijkenbeleid werd flink gekort. Deze maatregelen waren niet gebaseerd op evaluaties van het wijkenbeleid, en vooral ingegeven door het streven naar een kleinere overheid en de noodzaak de overheidsfinanciën te saneren. De verminderde beleidsmatige aandacht voor de wijken betekent overigens niet dat er geen behoefte meer bestaat aan inzicht in de wijkontwikkeling: integendeel. Het is voor veel lokale overheden en departementen, in het bijzonder het ministerie van VZK, nog altijd van groot belang op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen die de wijken doormaken.

In de afgelopen jaren is veel onderzoek verricht naar uiteenlopende aspecten van die ontwikkelingen, ook door het SCP. Daarbij neemt de relatie tussen fysieke en sociale aspecten van wijken steeds een belangrijke plaats in. Zo heeft het SCP een onderzoek uitgevoerd naar de effecten van herstructurering op de leefbaarheid en de veiligheid van wijken (Wittebrood en Van Dijk 2007). Ook universitaire onderzoeksgroepen – van onder meer de Universiteit Utrecht en de TU Delft (het OTB) hebben deze relatie opgenomen in hun onderzoeksprogramma.

Naar de betekenis van alleen de fysieke factoren heeft het SCP eveneens onderzoek verricht. In 1998 heeft het daarover een rapport gepubliceerd onder de titel *Van hoog naar laag, van laag naar hoog* (Knol 1998). Hierin zijn de gevolgen van veranderingen in de woningvoorraad voor de sociale status in kaart gebracht voor de jaren 1971-1994. Inmiddels zijn we twintig jaar verder en kunnen we de tijdshorizon verlengen naar 2010.

In vervolg op *Van hoog naar laag, van laag naar hoog* beschrijven we in dit rapport dan ook de ontwikkelingen in de jaren 1998-2010. Daarmee kunnen we voor een langere periode overzien welke ontwikkelingen de wijken hebben doorgemaakt. Het is niet mogelijk om deze ontwikkelingen te koppelen aan concrete beleidsmaatregelen, daarvoor zijn de data niet toereikend. Deze studie is dan ook geen evaluatie van het wijkenbeleid.

Inzicht in de statusontwikkeling is ook om een praktische reden van belang. Sinds het verschijnen van de publicatie van 1998 kwamen er van diverse kanten specifieke vragen over de daarin beschreven wijken. Die hebben ertoe geleid dat het SCP de statuscores voor de jaren 1994 tot en met 2010 aan derden ter beschikking is gaan stellen. Van deze mogelijkheid maken velen gebruik.

Door de grote belangstelling is er behoefte ontstaan om de statusontwikkeling nog eens wat uitgebreider te beschrijven en in een breder perspectief te plaatsen. Er zijn nog drie andere redenen om een rapport over statusontwikkeling uit te brengen. In de eerste plaats is inzicht in de statusontwikkeling van wijken interessant omdat het proces van *gentrification* (opwaardering van wijken nadat bewoners hun woningen opknappen) steeds dominanter wordt. Deze opwaardering zal ook tot uiting komen in de statusscore van de wijken. Een dergelijk proces is aantrekkelijk voor het beleid, omdat de investeringen voor de verbetering van wijken hier vooral afkomstig zijn van particulieren;

gemeenten hoeven alleen maar randvoorwaarden te scheppen. Gentrification vindt nog voornamelijk in de steden plaats, maar inmiddels zijn dergelijke ontwikkelingen ook op het platteland te zien (zie o.a. Knol 2008).

In de tweede plaats speelt statusontwikkeling een rol bij het stedenbouwkundig beleid ten aanzien van nieuw te bouwen wijken. In dat beleid wordt afgezien van de bouw van onaantrekkelijk geachte wijken, zoals de bloemkoolwijken (wijken met veel woonerven en slechte mogelijkheden tot oriëntatie, zie verder hoofdstuk 4).

In de derde plaats is de status van wijken van belang bij de inrichting van de openbare ruimte. Verbetering van de 'ruimtelijke kwaliteit' is een van de doelstellingen van het nationaal ruimtelijk beleid en betreft verbetering van de gebruikswaarde, de belevingswaarde en de toekomstwaarde van de openbare ruimte.

Met het begrip sociale status doelen we op opleiding, werk en inkomen van de bewoners van wijken. Door de gegevens van bewoners op wijkniveau te aggregeren, ontstaan wijkcijfers. De sociale status van een wijk leiden we dus af van de sociale status van de inwoners van die wijk. Het is van belang te beseffen dat we met sociale status *niet* de reputatie of het aanzien van een wijk aanduiden.

De beschikbaarheid van gegevens over alle wijken in Nederland, het tijdsperspectief en het comparatieve perspectief maken het mogelijk de statusontwikkelingen van wijken in de steden op systematische wijze in beeld te brengen. Dat is niet alleen voor andere onderzoekers van belang, maar ook relevant voor Haagse en steeds vaker lokale beleidsmakers. Hoewel dit onderzoek als gezegd geen beleidsevaluatie is, kan hiermee wel over een groot aantal jaren worden vastgesteld hoe het die wijken is vergaan.

Ten slotte is van belang te expliciteren dat in dit onderzoek dezelfde redenering wordt gevolgd als in het onderzoek van 1998. Die redenering is ontleend aan de zogenoemde vervalsspiraal van de Chicago School, ook wel de filteringtheorie genoemd. De veronderstelling is dat vooral de fysieke kenmerken van een wijk bepalen of deze in status stijgt of daalt. In die zin is deze studie een replicatie van de studie van 1998. In hoofdstuk 2 lichten we deze theorie verder toe.

Er is wel overwogen om ook andere dan fysieke factoren als verklaring voor statusontwikkeling in het onderzoeksmodel op te nemen, maar daar is van afgezien om de vergelijking met *Van hoog naar laag, van laag naar hoog* te kunnen blijven maken. We realiseren ons heel goed dat de filteringtheorie van de Chicago School niet de enige theorie is die hier kan worden toegepast, en dat zij dateert van begin twintigste eeuw. Sindsdien zijn er ook andere theorieën geformuleerd, zoals die van Jane Jacobs over het sociale weefsel in een buurt of wijk (1961) en in haar late voetspoor de theorie van Talja Blokland met haar 'publieke familiariteit' (2009). In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw is uitvoerig gedebatteerd over het verval van naoorlogse wooncomplexen en wezen onderzoekers op de min of meer natuurlijke veroudering van wijken in steden. Volgens de Chicago School maakt nieuwbouw de bestaande woningen, zeker als deze in verval zijn geraakt, minder aantrekkelijk. De status van oudere woningen en wijken daalt als er nieuwe woningen en wijken in de naaste omgeving zijn gebouwd, doordat bewoners van de oudere woningen naar de nieuw gebouwde wijken verhuizen. 'Zodoende werken bewoners zich op terwijl hun (oude) wijken het domein worden van nieuwe bewoners

met een steeds lagere sociaaleconomische status' (Kullberg 2006: 15). Kullberg geeft aan dat op de verklaringskracht van deze filteringtheorie weliswaar het nodige is af te dingen, maar dat dit filteringproces nog steeds op veel plaatsen in Nederland herkenbaar is (ibid. : 15-17). Aangezien wij over een unieke dataset met betrekking tot een reeks van jaren beschikken waarmee de werking van die vervalspiraal kan worden nagegaan, hebben we besloten de filteringtheorie van de Chicago School ook als uitgangspunt voor dit onderzoek te nemen en sociale factoren buiten beschouwing te laten.

In het rapport kijken we niet alleen naar mogelijke *oorzaken* van statusontwikkeling, maar ook naar mogelijke *gevolgen* daarvan. Die gevolgen betreffen voornamelijk sociale en demografische kenmerken, zoals buurtbinding en een veranderende bevolkings-samenstelling. De relatie tussen statusontwikkeling en een veranderende bevolkings-samenstelling is echter lastig empirisch te toetsen: instroom van lagestatusgroepen kan een gevolg zijn van de lage status van een wijk, maar veroorzaakt ook een daling van de wijkstatus (de sociale status van een wijk is immers een afgeleide van de sociale status van de inwoners).

1.1 Sociale status nader gepreciseerd

Sociale status

Sociale status is te definiëren als de positie van een persoon of een groep binnen de samenleving. De sociale status van een persoon is meestal deels afhankelijk van de sociale positie van zijn (voor)ouders. Zo heeft iemand die in een welvarende familie is opgegroeid een grote kans zelf ook welvarend te worden. In moderne samenlevingen is beroep een belangrijke indicatie voor status. Andere, daarmee verbonden indicaties zijn opleiding en inkomen. Vaak wijzen de indicaties in dezelfde richting: een hoge opleiding is verbonden met het hebben van werk en een relatief hoog inkomen. Er is sprake van statusinconsistentie als bijvoorbeeld een hoog inkomen samengaat met een lage opleiding, of een hoge opleiding met werkloosheid (zie o.a. Thompson en Hickey 2005).

Het begrip 'sociale status' is gerelateerd aan 'sociale achterstand'. Beide begrippen kunnen als een glijdende schaal worden gebruikt (meer of minder achterstand, hogere of lagere sociale status). Toch zal het begrip sociale achterstand eerder dan het begrip sociale status verbonden zijn aan een grens, waar beneden men in achterstand verkeert. Er is geen inhoudelijk criterium voor het aanduiden van deze grens, die altijd arbitrair zal zijn. In deze publicatie zal verder het begrip 'sociale status' worden gebruikt.

Voor een goed begrip van wat in dit rapport wordt beschreven, is het van belang om te beseffen dat we de sociale status van een wijk afleiden van die van haar inwoners en dat 'sociale status' een relatief begrip is. Het is interessant om te zien waar een wijk nu staat in vergelijking met zo'n tien jaar geleden: welke ontwikkeling heeft een toen lagestatus-wijk doorgemaakt? Is er sprake van stijging of van stabilisatie? Zijn de hogestatuswijken van toen ook de hogestatuswijken van nu of hebben andere wijken hun positie overgenomen?

Sociale status: objectief gegeven of sociaal aanzien?

In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw werd de sociale status van individuen vaak gelijkgesteld met hun beroepsniveau. Het beroepsniveau werd afgemeten aan het prestige (dus het sociaal aanzien) dat een beroep in de samenleving had (Bakker et al. 1997). Sociale status kan worden opgevat als een 'objectief gegeven' of als sociaal aanzien.

Iemand met een goede baan, een redelijk inkomen en een oude auto heeft bijvoorbeeld objectief gezien een vrij hoge sociale status. Het sociaal aanzien betreft echter de vraag hoe anderen hem zien: door de oude auto kan zijn aanzien ondanks zijn goede baan en zijn redelijke inkomen toch minder hoog uitvallen.

Voor de status van wijken geldt hetzelfde. Deze kan 'objectief' worden vastgesteld aan de hand van kenmerken van de (inwoners van de) wijk, maar kan ook afgemeten worden aan het oordeel van niet-buurtbewoners over de wijk. Het betreft dan hun percepties van een wijk.

In deze publicatie wordt sociale status opgevat als een 'objectief gegeven': we kijken niet naar het sociale aanzien van wijken. De term heeft in dit rapport dus niets te maken met het imago of aanzien van een wijk, met de populariteit van een wijk of met het beeld dat andere mensen van een wijk hebben.

1.2 Volkshuisvestingsbeleid of wijkenbeleid?

Nederland heeft een lange traditie van volkshuisvestingsbeleid. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw groeide de bemoeienis van de overheid met de huisvestingssituatie van de bevolking. De druk van bijvoorbeeld de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen op de overheid om die situatie te verbeteren vond uiteindelijk zijn beslag in de Woningwet van 1901. Het zijn vooral de lokale overheden geweest, en dan vooral van de grote steden, die daarmee voortvarend aan de slag zijn gegaan. Wethouder Volkshuisvesting was een machtige positie in het College van B&W en menig wethouder heeft zijn sporen nagelaten.

Tot aan de Tweede Wereldoorlog was volkshuisvestingsbeleid vooral lokaal beleid, na de oorlog zien we de bemoeienis van de centrale overheid geleidelijk aan groter worden (Veldheer 1994). In de laatste decennia van de twintigste eeuw kwam die groei tot staan en begon de centrale overheid steeds meer taken over te dragen aan lokale overheden, marktpartijen en maatschappelijke organisaties. De zogenoemde Bruteringsoperatie van 1995 markeert het begin van het einde: de centrale overheid knipt de financiële banden met de woningcorporaties geheel door en geeft hun bijna volledige bestuurlijke vrijheid. Wanneer in 2006 de huursubsidie wordt vervangen door een huurtoeslag, die wordt toegekend door de Belastingdienst, is er weinig substantieels meer over van het volkshuisvestingsbeleid van de centrale overheid.

Tegelijk zien we de beleidsaandacht voor de leefsituatie in achterstandswijken groeien. Een voorloper hiervan is het zogenoemde probleemcumulatiegebiedenbeleid uit de jaren zeventig van de vorige eeuw, dat via stadsvernieuwing, stedelijke vernieuwing, sociale vernieuwing en grotestedenbeleid uiteindelijk culmineert in wijkenbeleid. Het hoogtepunt in die ontwikkeling is de aanstelling in 2007 van minister Vogelaar als programmaminister voor Wonen, Wijken en Integratie (aanvankelijk werden die

probleemwijken naar haar genoemd, later werden ze omgedoopt in krachtwijken en nog later in aandachtswijken).

De verschuiving in aandacht van de rijksoverheid voor de volkshuisvesting resulteerde in 2010, bij het aantreden van het kabinet-Rutte, in de opheffing van het ministerie van VROM. Er werd geen extra geld beschikbaar gesteld voor de aandachtswijken en de verantwoordelijkheid voor het wijkenbeleid werd ondergebracht bij het ministerie van BZK, waar de directie Wonen, Wijken en Integratie werd omgevormd tot Wonen, Bouwen en Integratie. Het illustreert de terugtrekking van de landelijke overheid uit de volkshuisvesting en de verminderde beleidsaandacht voor de wijk.

Beleid en sociale status op wijkniveau

In eerste instantie was het volkshuisvestingsbeleid nog gericht op het verbeteren van de fysieke woonomgeving. Vlak na de Tweede Wereldoorlog werden krotten gesloopt om plaats te maken voor vooral kantoorpanden, wegen en winkelcentra (de zogenoemde 'krotopruiiming'). In de jaren zeventig van de vorige eeuw kwam er meer aandacht voor het wonen. In eerste instantie was het beleid gericht op renovatie van de woningen. Gesloopt werd er pas wanneer woningen zo slecht waren dat de renovatiekosten de kosten van sloop en nieuwbouw te boven gingen. Na de sloop kwamen nu geen kantoren terug, maar werden betaalbare nieuwe woningen neergezet. Deze fysieke aanpak paste in een sociale context. Het stadsvernieuwingsbeleid (zoals dit deel van het volkshuisvestingsbeleid was gaan heten) richtte zich op het zogeheten 'bouwen voor de buurt'. Het doel hiervan was nieuwe woningen ook in de oude stadswijken bereikbaar te maken voor de zittende bewoners, die vaak een lage sociale status hadden. Dure koopwoningen zouden voor hen onbetaalbaar zijn, terwijl velen van hen graag in de buurt wilden blijven wonen. Het bouwen van sociale nieuwbouwwoningen moest dat mogelijk maken. Bewoners die het zich financieel konden permitteren, verhuisden dikwijls toch naar woningen buiten de buurt. De relatief lage sociale status van de betreffende wijken veranderde dan ook niet. Hierdoor bleef de realisatie van een ander doel van het stadsvernieuwingsbeleid buiten bereik: het 'verheffen' van mensen uit de buurt. Het 'stapelen van stenen' bleek hiervoor niet voldoende.

In 1997 wordt het stadsvernieuwingsbeleid met het uitkomen van de *Nota Stedelijke Vernieuwing* (VROM 1997) omgedoopt tot stedelijk vernieuwingsbeleid. Het 'bouwen voor de buurt', dat in de praktijk neerkwam op het realiseren van sociale woningbouw, maakt plaats voor het bouwen voor een gedifferentieerde bevolking in de stadswijken. Door sloop van verouderde woningen (in vooral vroeg-naoorlogse woonwijken) en vervolgens het bouwen van duurdere nieuwbouw op de opengevallen plekken zou de bevolkingssamenstelling van de wijken veranderen. Segregatie van rijk en arm zou worden tegengegaan en het aantrekken van een bevolking met een relatief hoge status zou de zelfredzaamheid van de wijkbewoners vergroten. Daardoor zou het bovendien makkelijker zijn wijkproblemen als overlast en verloedering tegen te gaan of wellicht te voorkomen.

De relatie tussen sociale status en wijkbeleid komt heel nadrukkelijk aan de orde in een advies uit 2006 met als titel *Stad en stijging* van een belangrijk adviesorgaan van de regering, de VROM-raad (tegenwoordig onderdeel van de Raad voor de Leefomgeving en

Infrastructuur) (VROM-raad 2006). In dit advies wordt gesteld dat de wijkvernieuwing moet bijdragen aan de sociale stijging van bewoners. Eventuele belemmeringen, zoals het niet verstrekken van hypotheeklen in bepaalde buurten, zouden daarvoor moeten worden weggenomen (KEI-dossier 'Sociaal-fysiek aanpak door de jaren heen', zonder jaartal).

1.3 Onderzoeksvragen

In dit rapport staan de volgende vier vragen centraal:

- 1 Hoe hebben de Nederlandse wijken zich ontwikkeld naar sociale status in de periode tussen 1998 en 2010?
- 2 Hoe is de statusontwikkeling te verklaren?
- 3 Wat zijn de mogelijke gevolgen van statusontwikkelingen op het vlak van demografische samenstelling, overlast en verloedering in de wijken?
- 4 Hoe zijn deze ontwikkelingen geografisch te duiden?

Deze centrale vragen worden als volgt uitgewerkt:

- Ad 1: De status van wijken wordt bepaald aan de hand van het inkomen, het opleidingsniveau en de arbeidsmarktsituatie van hun bewoners. Door deze drie kenmerken te combineren ontstaat een statusscore, waarvan door de tijd bekeken kan worden of hij hoger of lager wordt. Om de beschrijving te vereenvoudigen worden wijken op basis van hun statuscores in klassen ingedeeld. De klasse-indeling laat zien of wijken in status zijn gedaald, gestegen of gelijk gebleven (vergelijk Knol 1998).
- Ad 2: Getracht wordt te komen tot een verklaring voor de statusontwikkeling door te kijken naar een aantal andere wijkenkenmerken, waarvan op basis van de literatuur wordt aangenomen dat ze een relatie hebben met statusontwikkeling:
- woningkenmerken van de wijken, zoals bouwperiode, laag- of hoogbouw, koop of huur;
 - de mate van demografische stabiliteit van de wijken (bevolkingsopbouw);
 - de mate van verloedering van de wijken;
 - de ligging van de wijken in specifieke gebiedscategorieën, onder meer categorieën in gebiedsgericht beleid;
 - het voorkomen van gentrification van de wijken.
- Ad 3: De kenmerken plaatsen we in een dynamisch perspectief. Enkele van de bovenstaande kenmerken zijn mogelijke oorzaken van een bepaalde statusontwikkeling. We denken daarbij vooral aan woonkenmerken (zie hoofdstuk 6). Andere kenmerken, zoals verloedering en overlast, zijn wellicht eerder een gevolg van statusontwikkelingen.
- Ad 4: Niet alleen op het niveau van wijken, maar ook op ander geografisch niveau is er verschil in status. Traditioneel is sprake van hogestatusgebieden in bijvoorbeeld Wassenaar, 't Gooi en het duingebied bij Haarlem en van lagestatusgebieden in het Noord-Nederland en in de grote steden. De vraag is of dit ruimtelijk patroon zichtbaar blijft als we de statusontwikkeling van wijken tussen 1998 en 2010 als uitgangspunt nemen.

1.4 Opzet van het onderzoek

Wijken

In dit rapport wordt de statusontwikkeling van wijken beschreven, maar eigenlijk betreft het postcodegebieden. De viercijferige postcodegebieden vormen de eenheid die in het rapport met ‘wijk’ wordt aangeduid. Behalve de vier cijfers hebben de postcodegebieden ook een naam, die de meeste bewoners bekend zal zijn. Dit is een van de voordelen aan het gebruik van postcodegebieden: veel mensen kunnen zich daadwerkelijk een gebied voorstellen bij een postcode. Een tweede voordeel is dat postcodegebieden vrij stabiele eenheden zijn. Wel komen er – door nieuwbouw – nieuwe postcodes bij. Een derde voordeel is dat de postcode gebaseerd is op adresgegevens. Dit betekent dat enquêtegegevens waarin een adres (en/of postcode) van de respondent is opgenomen gemakkelijk aan de statistische gegevens over die postcode kunnen worden gekoppeld.

Er zijn ook nadelen verbonden aan het gebruik van postcodegebieden. De postcodes zijn niet altijd homogeen en kunnen zich uitstrekken over verschillende typen bebouwing (bv. een bebouwde kern en een groot landelijk gebied). De begrenzing van de postcodegebieden heeft geen statistische achtergrond en is vooral ingegeven door de praktische overweging postbodes een zo efficiënt mogelijke looproute aan te bieden.¹

De periode

In dit rapport staat de statusontwikkeling van wijken tussen 1998 en 2010 centraal. Het sluit daarmee niet naadloos aan bij het rapport uit 1998, waarin de periode tussen 1971 en 1994 werd beschreven. De reden hiervoor is dat voor 1998 meer gegevens beschikbaar zijn dan voor 1994 om mogelijke verklaringen voor de statusontwikkeling in beeld te brengen. Om dezelfde praktische reden is ervoor gekozen om geen vergelijking te maken voor de gehele periode 1971-2010. De gegevens van 1971 hebben namelijk een ander karakter dan die van latere jaren. In de eerste plaats bestonden in 1971 nog geen postcodes (die zijn pas in 1979 ingevoerd): postcodegebieden voor 1971 zijn ten behoeve van de publicatie uit 1998 met behulp van wijkkaarten geschat. Bovendien zijn de basisgegevens over sociale status voor 1971 op een andere manier verzameld dan voor latere jaren. In 1971 vormde de Algemene Volkstelling de basis voor de statusgegevens: mensen gaven toen zelf hun eigen inkomen, opleiding en werk op aan de enquêteur van de census. Voor latere jaren zijn de gegevens gebaseerd op materiaal van GeoMarktprofiel, waarbij bewoners aangeven hoe hun directe omgeving eruitziet.

Gegevens

Voor alle jaren tussen 1998 en 2010 is gebruikgemaakt van de databestanden die zijn geleverd door WDM, onderdeel GeoMarktprofiel (GMP). Door één persoon per postcodegebied van zes posities (postcode met cijfers en letters) te ondervragen, ontstaat een beeld van alle postcodegebieden in Nederland. Mensen wordt niet gevraagd hun eigen situatie weer te geven, maar hun perceptie van de buurt. In plaats van hun eigen opleidingsniveau moeten zij bijvoorbeeld aangeven of er in de buurt veel of weinig hoogopgeleiden wonen. Validatieanalyses laten zien dat dit beeld op het geaggregeerde niveau van de viercijferige postcode (zoals we dat voor deze publicatie gebruiken) de

werkelijkheid goed benadert (zie Tesser et al. 1995 en internetbijlage A op www.scp.nl bij dit rapport).

Het bestand van GeoMarktprofiel is ‘vlottend’, dat wil zeggen dat steeds nieuwe informatie wordt toegevoegd en oude informatie wordt verwijderd. Daarbij wordt een cyclus van vier jaar gehanteerd. Data uit het bestand kunnen dus zeer recent zijn of (maximaal) vier jaar oud.

Voor andere wijkenmerken dan sociale status is ook gebruikgemaakt van andere bestanden waarin gegevens op het postcodeniveau zijn opgenomen. Daarnaast zijn steekproefgegevens gebruikt.

Er zijn postcodegebieden waar (vrijwel) geen mensen wonen, zoals sommige industriegebieden en agrarische gebieden. Deze gebieden zijn voor het volkshuisvestingsbeleid minder interessant. Daarom zijn voor de analyses in dit rapport de postcodegebieden met minder dan honderd huishoudens niet gebruikt.²

Berekening van sociale status

De berekening van sociale status in dit rapport wijkt af van die in 1998. Destijds werd de statusscore voor elk meetjaar bepaald en werden wijken per jaar gerangschikt naar rangorde. Ontwikkelingen van de status door de tijd werden bepaald op basis van verschuivingen in de rangorde. Voor het onderhavige rapport zijn de gegevens van de verschillende jaren (1998, 2002, 2006 en 2010) gecombineerd tot één grote dataset van scores over twaalf jaar (vergelijk ook Boelhouwer 2010). Dit betekent dat we over die twaalf jaar ook een ontwikkeling van de statusscores zelf kunnen schetsen.

Status is opgevat als een combinatie van inkomen, opleiding en werk. Het door ons gebruikte databestand betreft feitelijk de *perceptie* van mensen van deze kenmerken. Aan één persoon per zespositiepostcodegebied is door het onderzoeksbureau gevraagd wat het gemiddeld inkomen van zijn omgeving is en hoeveel huishoudens met een laag inkomen, niet-werkenden en laagopgeleiden er zijn. De antwoorden van deze personen zijn door WDM/GeoMarktprofiel geaggregeerd naar het vierpositiepostcodeniveau (postcode met alleen cijfers) en via een factoranalyse tot één samengestelde variabele samengevoegd. In tabel 1.1 staan de uitkomsten voor de eerste component, die het statusbegrip weergeeft en iets meer dan de helft van de totale variantie verklaart. De gecombineerde statusscore hangt sterk negatief samen met het percentage lage inkomens³ en met het percentage niet-werkenden en (minder sterk) met het percentage laagopgeleiden. Er is een sterk positief verband met het gemiddelde inkomen. Gezien deze uitkomsten hebben wijken met hoge scores op deze variabele een hoge sociale status. Wijken met lage scores hebben een lage sociale status.

Tabel 1.1

Uitkomsten principale componentenanalyse

variabele	factorlading
gemiddeld inkomen	0,88
% laagopgeleiden	-0,47
% huishoudens met een laag inkomen	-0,75
% niet-werkenden	-0,69
verklaarde variantie (%)	51,1

Bron: WDM (GMP'98-'10)

Noten

- 1 Ook in deze publicatie presenteren we ten behoeve van het beeld van de lezers wijknamen, meestal de lokaal bekende namen van postcodegebieden. Deze namen zijn echter indicatief, dat wil zeggen: ze komen niet altijd volledig overeen met het lokale gebruik. Het kan voorkomen dat de naam in het lokale taalgebruik betrekking heeft op maar een deel van het postcodegebied of ook wordt gebruikt voor een ander, aangrenzend postcodegebied. De namen zijn afkomstig van de (digitale) Postcodekaart van Nederland, die is vervaardigd door Bureau Geodan en onder andere in gebruik is bij het CBS. Geodan verstrekt deze namen als extra service (de kernactiviteit bij het vervaardigen van de postcodekaart is het weergeven van de grenzen van de postcodegebieden) en heeft geen rekening gehouden met lokale emoties rond het gebruik ervan.
- 2 Naast de minimumgrens van honderd inwoners is een tweede methode gebruikt om tegemoet te komen aan het feit dat het enerzijds gebieden betreft (en niet de vraag of er veel mensen of weinig wonen), en het anderzijds toch vreemd lijkt een grote grootstedelijke wijk (bv. Jordaan-Noord in Amsterdam) even zwaar te laten wegen als een postcodegebied dat een klein dorp representeert. In enkele gevallen worden ook gewogen scores gepresenteerd. Bij de gewogen scores is meestal het aantal huishoudens de weefactor, soms de bevolking. De scores zijn gewogen, de factoranalyse niet. Dit betekent dat het gemiddelde over de jaren na weging geen nul meer is, maar hoger: 0,08 bij een weging naar bevolking en 0,17 bij een weging naar huishoudens.
- 3 Geomarktprofiel vraagt de respondent antwoord te geven op de vraag wat het inkomensniveau van de straat of een deel van de straat is (in de praktijk het zespositiepostcodegebied). Het inkomen is in klassen gevraagd: tweemaal modaal of meer, tussen modaal en één maal modaal, modaal (in 2010 32.000 euro), tussen modaal en minimum en minimum. De klasse minimum is als laag inkomen aangehouden en wijkt daarmee af van de definitie van laag inkomen die door het CBS wordt gebruikt.

2 Achtergrond van statusontwikkeling: verval en regeneratie

In het laatste kwart van de vorige eeuw is onder volkshuisvestingspecialisten veel gediscussieerd over het ‘verval’ van voor- en ook wel naoorlogse woonwijken. Aanleiding voor die discussie waren de frequente verhuisbewegingen in deze wijken, de verloedering van de woningen, de overlast en de onveiligheid en dergelijke. Ook de daling van het sociaal-economische niveau van de bewoners werd gezien als signaal van achteruitgang van de wijk.

Woningen zijn aan slijtage onderhevig, en dat verouderingsproces verloopt sneller naarmate woningen ouder zijn en minder goed onderhouden. Nieuwe woningen zijn over het algemeen dan ook aantrekkelijker dan oude. Zoals de Chicago School al in de jaren twintig formuleerde in de beroemde filteringtheorie: naarmate er meer nieuwe woningen worden bijgebouwd, dalen de oude, bestaande wijken meer in status. Dat komt onder meer doordat bewoners in de oude wijken geneigd zijn te verhuizen naar de nieuwe woningen en hun oude huizen dan bewoond zullen worden door mensen met een lage sociaaleconomische status (zie voor een uitvoeriger beschrijving van dit proces: Kullberg 2006: 14-18 en Musterd et al. 1999).

De verwachting is dat het uitblijven van ingrepen in de fysieke woonomgeving (inclusief de woning zelf) een relatieve veroudering van de wijken met zich meebrengt waardoor ze minder aantrekkelijk worden voor hogestatusgroepen. Recent gebouwde woningen zijn vaak aantrekkelijker dan oudere woningen, vooral omdat ze meer comfort bieden. Naast comfort is ook ruimte belangrijk (nieuwe woningen zijn vaak groter. In het rapport bekijken we of deze verwachting empirisch te staven is. Op voorhand kan al bedacht worden dat met name de historische centra van de grote steden ondanks hun ‘ouderdom’ aantrekkelijk zijn voor hogestatusgroepen.

In de wijken van waaruit de groepen met de hoogste status vertrekken, nemen groepen met een lagere status hun plaats in. Vervolgens ontstaat, volgens de vervaltheorie (*filtering down*), een zichzelf versterkend proces. Als de groepen met de hoogste status zijn vertrokken, is er een nieuwe statushiërarchie. De hoogste groepen onder de achtergeblevenen vertrekken vervolgens ook, mede door de verlaging van de status van de wijk, die wordt beschouwd als een achteruitgang van de wijk. Zo ontstaat een nieuwe statushiërarchie met weer (binnen de wijk) nieuwe hoogstestatusgroepen. Ook deze groepen verlaten de wijk na verloop van tijd, zodat daar alleen groepen overblijven die zo weinig hulpbronnen hebben dat ze de wijk niet kunnen verlaten. De wijk heeft inmiddels een dusdanig slechte naam dat er ook vrijwel geen instroom meer is (Kullberg 2006; Knol en Veldheer 2009). Dan ontstaat vaak leegstand. Vijf factoren spelen mogelijk een rol bij een dergelijk verval van de wijk:

- technisch-functionele veroudering van de woning en de woonomgeving: nieuwe woningen met een moderne uitrusting in een eveneens moderne buurt zijn aantrekkelijker dan bestaande woningen;

- sociale degradatie van de woonomgeving door doorstroming van bewoners: deze degradatie verloopt sneller naarmate er meer wordt verhuisd en naarmate de woning en de woonomgeving sneller verouderen;
- inkrimpende investeringshorizon van de exploitanten: dit verschijnsel treedt vooral op bij anderen dan de eerste verhuurders;
- toenemende perspectieven voor andere dan woonbestemmingen;
- planners blight: een planontwikkeling die leidt tot onzekerheid over de toekomst van de bestemming of tot de zekerheid dat de woonbestemming gaat verdwijnen (zie Knol 1998: 27).

Van Kempen et al. (2009) stellen tegenover deze redenering een model waarin dezelfde factoren van belang zijn, maar waarbij deze niet op een gehele wijk of buurt toepasbaar zijn. Vooral subculturen in delen van de wijk die door overdracht van wijkbewoner op wijkbewoner in stand worden gehouden (bv. drugshandel en heling), zouden statusontwikkelingen voor de hele wijk bepalen. Daarnaast zijn sociale factoren zoals (het gebrek aan) vertrouwen in de buurt en betrokkenheid op de buurt van invloed op mogelijk verval. Verder zouden in armere buurten de bewoners minder macht hebben dan in rijkere, mede doordat ze niet goed zijn georganiseerd. Dergelijke factoren zijn ook van belang bij het ontstaan van verloedering in de buurt. Vandaar dat in deze publicatie aandacht wordt besteed aan de relatie tussen statusontwikkeling en verloedering. Ook binding met de buurt en verhuizen komen aan de orde. Zoals gezegd bekijken we deze factoren in dit rapport in eerste instantie niet als oorzaak, maar als gevolg van statusontwikkeling.

De redenering van het filtering-downproces gaat uit van achteruitgang van de wijk, maar er zijn ook wijken die vooruitgaan. Het begin daarvan lijkt niet de ontwikkeling in de woningvoorraad te zijn, maar de reactie van mensen daarop. Ook wijken die vooruitgaan bestaan vaak uit slecht onderhouden woningen. Door onder meer hun ligging worden evenwel hoge(re) statusgroepen tot die wijken aangetrokken. Daarnaast fungeert de architectuur van de woningen vaak als opmaat voor meer status. Waar mensen de architectuur aantrekkelijk vinden, kan de status van de wijk stijgen en kan de wijk regenereren. Statusstijging van de wijk volgend op aankoop en verbetering van woningen (vooral door particulieren) wordt ook wel aangeduid met de term *gentrification* (Knol 2006, 2008). *Gentrification* begint met een initiatief van bewoners, maar de voorwaarden moeten gunstig zijn (aanbod van woningen door verkopers en verhuurders, aanbod van openbare ruimte door de gemeente). In het begin van het proces bevordert het bestaan van een *rent gap* het ten verkoop aanbieden van niet-opgeknapte woningen (Smith 1991). Die 'rent gap' betreft het verschil tussen de feitelijke waarde en de potentiële waarde van het onroerend goed. De prijs van een woning is gelijk aan de waarde van de woning plus de gekapitaliseerde grondwaarde. Door gebrek aan onderhoud daalt de waarde van de woning snel. Maar een ligging in een centraal stedelijk gebied betekent een hoge – potentiële – grondwaarde, die bovendien kan stijgen als gevolg van algemene stedelijke ontwikkelingen. Om die reden hebben mensen liever 'een slechte woning op een goede plek dan een goede woning op een slechte plek'. Op een bepaald moment wordt de rent gap zo groot dat het voor marktpartijen (maar ook voor goed geïnformeerde particulieren) aantrekkelijk wordt

panden aan te kopen en te verbouwen. Ze kunnen dan weer met winst worden verkocht. In plaats van een filtering-downproces is hier in feite sprake van een proces van *filtering up*. Door de gunstige ligging en de aanwezigheid van een toenemend aantal opgeknapte woningen stijgen de wijken in de statushiërarchie. Ook een aantrekkelijk voorzieningen-niveau kan hierbij een rol spelen.

De aard van de woningvoorraad speelt een belangrijke rol in de mate waarin de statusscore stijgt of daalt. Daarbij is vooral de bouwperiode van belang, waarbij de gedachte is dat in oudere bouwperiodes minder comfortabele woningen werden gebouwd dan in meer recente bouwperiodes. Maar is de bouwperiode echt oud (bv. vooroorlogs), dan spelen ligging en architectuur ook een rol. De wijken met een groot aandeel vooroorlogse woningen liggen in de regel rond het stadscentrum en dat is gunstig: centrale voorzieningen zijn immers steeds nabij. Architectuur speelt een rol omdat mensen graag in een aantrekkelijke woning willen wonen. Zo was de vraag naar in de jaren dertig gebouwde erkerwoningen een tijdlang zo groot dat hun architectuur in nieuwbouw gekopieerd werd. Ook de zogenoemde moderne bouwstijl (veelal strak en met veel glas) is erg populair (Blijie et al. 2009).¹

De veronderstelde relatie tussen de aard van de woningvoorraad en de ontwikkeling in de statusscores is weergegeven in figuur 2.1.

Wijken die in status dalen of laag blijven zijn onaantrekkelijke woonwijken. Wijken die in status stijgen of hoog blijven zijn daarentegen aantrekkelijk (zie ook: Adriaanse 2005, 2011). Minder aantrekkelijke woonwijken trekken bevolkingsgroepen aan die zich weinig binden met de buurt, zoals starters op de woningmarkt, die de buurt vaak als doorgangsgebied zien. Onder de starters bevinden zich veel jonge alleenstaanden. De geringe binding betekent ook dat bewoners zich weinig verantwoordelijk voelen voor hun woonomgeving, waardoor fysieke verloedering (de aanwezigheid van bekladde muren, rommel op straat, vernielingen van bouwwerken en hondenpoep) ontstaat. Ook zullen mensen zich mogelijk weinig van elkaar aantrekken en elkaar daardoor overlast bezorgen (bv. door geluidshinder als gevolg van feestjes).

In de wijken die wel aantrekkelijk zijn wonen mensen die belang hebben bij het op orde houden van hun woonomgeving. Ze wonen in de regel in koopwoningen, die ze op enig moment weer moeten of willen verkopen, liefst tegen een zo hoog mogelijke prijs. Niet alleen de kwaliteit van de woning is dan een verkoopargument, maar ook de kwaliteit van de woonomgeving. Bewoners zullen daarom veel doen om graffiti en vernielingen in de openbare ruimte te voorkomen en zullen geen of nauwelijks rommel op straat gooien. In figuur 2.1 komen ook deze gevolgen van statusontwikkeling in beeld.

In figuur 2.1 is – overeenkomstig de redenering in het voorgaande – de bouwperiode de factor die het proces van statusontwikkeling in beweging zet. Nieuwe woningen (in de meest recente bouwperiode zijn dat vooral koopwoningen) trekken hogestatusgroepen aan. Maar de hogestatusgroepen zijn ook zelf op zoek naar woningen en komen dan vaak uit bij een nieuwe en comfortabele (koop)woning. In beide gevallen is het effect dat hogestatusgroepen de nieuwe woningen betrekken. In het schema is het begin van dit proces weergegeven door een pijl in beide richtingen.

Oudere woningen in oude wijken die relatief laag zijn geprijsd, maar wel een goede ligging hebben, zijn aantrekkelijk voor mensen met een relatief hoge (maar nog niet erg hoge) status. Vooral mensen aan het begin van hun beroeps carrière zouden deze woningen aanschaffen. Vervolgens verbeteren zij ze, waardoor de woningen duurder worden en groepen met een nog hogere status ze kunnen gaan betrekken. Naarmate er meer dure (koop)woningen in de wijk komen, wordt die wijk steeds aantrekkelijker voor de groepen met de hoogste status. Dit heeft niet alleen te maken met het woningaanbod: ook het feit dat er al vrij veel mensen met een hoge status wonen, leidt tot een vraag van hogestatusgroepen naar woningen in die wijk (wonen bij 'ons soort mensen'). Wat oudere woningen met een goede ligging (en vaak ook architectuur) liggen dikwijls in stabiel hogestatuswijken. De bebouwing trekt hogestatusgroepen aan. En ook hier leidt de aanwezigheid van hogestatusgroepen tot een instroom van meer personen met een hoge status. In het schema zijn beide processen aangegeven door een pijl in beide richtingen.

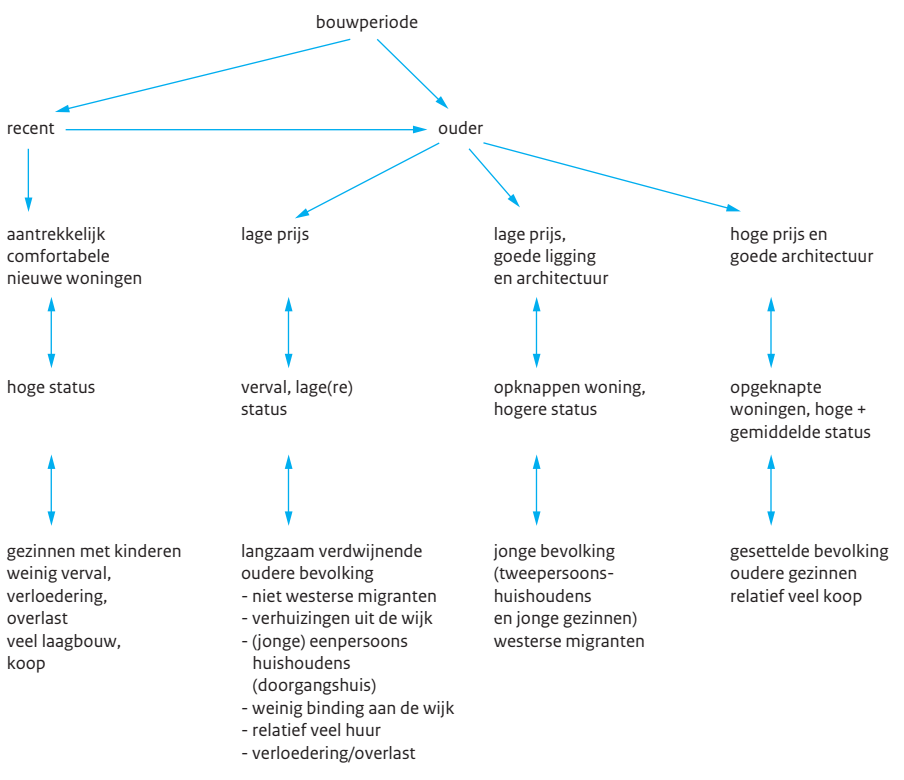
Niet-recente bouw met een lage (huur)prijs en een slechte ligging is volgens het schema gevoelig voor statusdaling en verval. De statusdaling gaat dan vaak gepaard met een geringer wordende binding met de buurt en met de instroom van niet-westerse migranten en (jonge) eenpersoonshuishoudens: lagestatusgroepen die de status van de wijk verder doen dalen. Zonder nadere maatregelen houdt deze lage status ook de aanwezigheid van relatief laag geprijsde (huur)woningen in stand. Immers, de groepen die door filtering in de wijk (blijven) komen, hebben in de regel niet de middelen om duurdere woningen te betrekken.

Het schema bestaat dus uit een aantal relaties die met één pijl zijn weergegeven: de 'van-naar'-pijl. Het betreft hier vooral de relaties in het begin van het schema. Relaties dieper in het schema zijn met een dubbele pijl aangegeven. In feite staat die dubbele pijl voor een sneeuwbaaleffect: er is uitgegaan van een oorzaak (bouwperiode), die een gevolg heeft voor de bevolkingssamenstelling en de status van de wijk. Dit gevolg is weer een oorzaak van een verdere ontwikkeling: in het geval van statusdaling zal de status verder dalen (door de instroom van lagestatusgroepen) en in het geval van statusstijging ligt een verdere statusstijging vaak in de rede. Zoals gezegd is het door de in dit rapport gehanteerde definitie van sociale status lastig om de eventuele samenhang tussen status en sociale factoren in causale termen te gieten en empirisch te toetsen. De ontwikkeling van de sociale status van een wijk wordt in eerste instantie door de fysieke structuur beïnvloed, maar ook sociale factoren spelen hier een rol. Door de instroom van lagestatusgroepen daalt (automatisch) de status van een wijk. De lezer doet er goed aan zich hiervan bij het lezen van dit rapport bewust te zijn.

De relatie tussen woonfactoren en statusontwikkeling wordt uitvoerig beschreven in de hoofdstukken 5 en 6. In hoofdstuk 6 gaan we ook na in hoeverre de statusontwikkeling een belangrijke rol speelt bij het aantrekken van bevolkingsgroepen en bij de binding met de buurt. Ook bepreken we in hoeverre de statusontwikkeling leidt tot verloedering van de buurt, waarbij zowel fysieke verloedering als overlast aan de orde komt. We bekijken in hoeverre het verantwoordelijkheidsgevoel voor de buurt een mogelijk gevolg is van het statusniveau van de buurt en de ontwikkeling daarin.

Figuur 2.1

Conceptueel schema van veronderstelde relaties tussen woonkenmerken en ontwikkeling van sociale status van wijken

In het onderzoek zijn de volgende wijkenmerken betrokken: het bouwjaar van de woningen in de wijk, de eigendomsvorm, de bouwvorm (eengezinswoningen/appartementen) en de woninggrootte. Daarnaast kijken we naar demografische kenmerken als huishoudensvorm en etniciteit.

Noot

1 Of de architectuur (ook) aantrekkelijk gevonden wordt, kan worden afgeleid uit een vraag in het WoON 2009 over de aantrekkelijkheid van de bebouwing in de omgeving.

3 Verschuivingen in de statusrangorde

Wijkgroepen

Deze publicatie beoogt een beeld te geven van de statusontwikkeling van wijken in Nederland, onder meer door de Nederlandse wijken in te delen in een aantal categorieën. De scores zijn voor de verst uiteengelegen meetjaren (1998 en 2010) ingedeeld in drie groepen op basis van de rangordes van de scores in de twee jaren. De eerste groep bestaat uit de wijken met de hoogste status, de tweede wordt gevormd door min of meer gemiddelde wijken en de derde groep betreft wijken met de laagste status. De indeling is op ongeveer dezelfde wijze tot stand gekomen als is weergegeven in de publicatie Van hoog naar laag, van laag naar hoog (p. 36). De rangordes zijn eerst per jaar in vijf gelijke parten (kwintielen) verdeeld. Er is gekozen voor kwintielen, omdat dan groepen ontstaan die zoveel wijken omvatten dat ook in steekproeven de gegevens erover voldoende betrouwbaar zijn. De statusgegevens van de wijkgroepen zijn daardoor te koppelen aan leefbaarheidsgegevens uit steekproeven. Daarnaast zijn de hoogste en de laagste groepen klein genoeg om werkelijk als hoog en laag te fungeren. Daarom zijn respectievelijk het hoogste kwintiel (het part met de hoogste score) en het laagste kwintiel (het part met de laagste score) afgescheiden. De overige drie kwintielen zijn samengevoegd en als een gemiddelde beschouwd. Per jaar zijn er dan drie groepen (hoog, midden en laag). Deze groepen zijn voor de twee jaren vergeleken, zodat te zien is in hoeverre wijken in dezelfde wijkgroep stabiel blijven of in hoeverre ze tussen de wijkgroepen stijgen of dalen.

Er worden zeven ontwikkelingsmogelijkheden onderscheiden.

Stabiele wijken

- 1 De wijken blijven op een stabiel hoog niveau (stabiel hogestatuswijken).
- 2 De wijken blijven op een stabiel gemiddeld niveau (stabiel gemiddeldestatuswijken).
- 3 De wijken blijven op een stabiel laag niveau (stabiel lagestatuswijken).

Dalende wijken

- 4 De wijken dalen van een hoog naar een gemiddeld niveau.
- 5 De wijken dalen naar een laag niveau (van gemiddeld naar laag of van hoog naar laag).

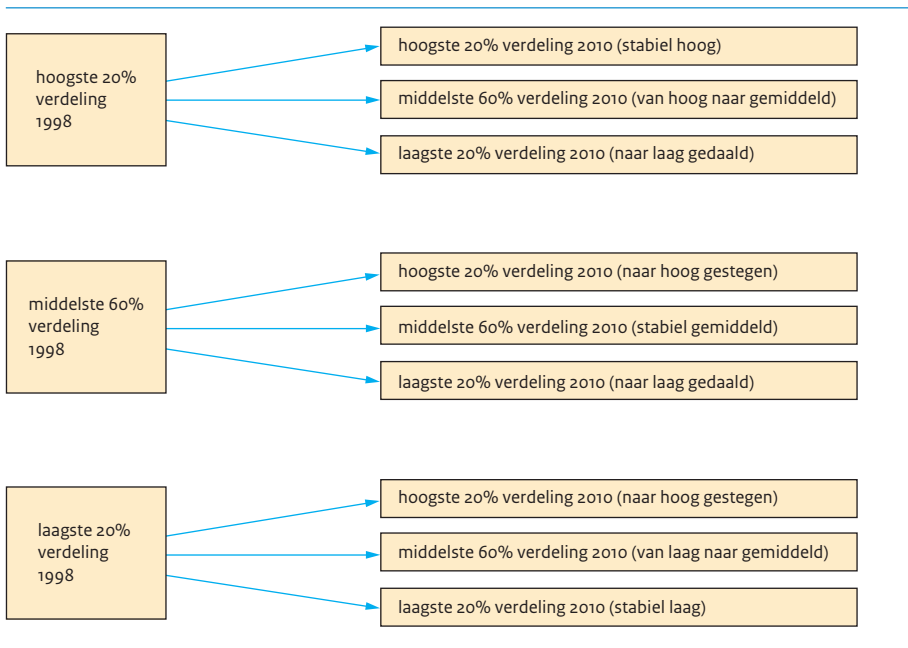
Stijgende wijken

- 6 De wijken stijgen van een laag naar een gemiddeld niveau.
- 7 De wijken stijgen naar een hoog niveau (van gemiddeld naar hoog of van laag naar hoog).¹

In figuur 3.1 is schematisch weergegeven hoe de categorisering tot stand is gekomen.

Figuur 3.1

Schematische voorstelling ontwikkeling statusgroepen tussen 1998 en 2010

Door de categorisering wordt een grove indicatie verkregen van de statusontwikkelingen tussen 1998 en 2010. Met de categorisering van de wijken komt ook een wijktypologie tot stand, die kan worden gebruikt om de statusontwikkeling te verbinden met andere wijkenmerken. We kunnen nu de statusontwikkeling bekijken voor de wijken die zowel in 1998 als in 2010 een postcode hadden. In 2010 waren er meer wijken dan in 1998, omdat er in die periode nieuwbouw heeft plaatsgevonden waardoor er wijken met nieuwe postcodes bijkwamen.

Tabel 3.1 laat zien dat bijna driekwart van de ruim 3400 wijken tussen 1998 en 2010 een stabiele status had (dat wil zeggen: in dezelfde categorie is gebleven). Daarbij moet bedacht worden dat dit mede een gevolg is van de indeling in klassen waarbij de middengroep het merendeel van de wijken bevat. Wijken kunnen bovendien niet alleen *tussen* de typen stijgen of dalen, maar ook *binnen* typen. Het is zelfs mogelijk dat een wijk een beperkte stijging of daling kent en is verschoven van bijvoorbeeld laag naar gemiddeld, terwijl een sterkere stijging of daling binnen een stabiel wijktipe plaatsvindt. Dat is inherent aan deze manier van kijken naar stijging en daling van status van wijken. In hoofdstuk 4 gaan we in op de ontwikkeling van de statusscores, los van een typologische indeling. Voor elke wijk kunnen we dan laten zien wat de precieze stijging of daling

is. Dit levert een beeld van samenhangen op dat zich – in tegenstelling tot de typologische indeling – slecht laat weergeven in tabellen en kaarten.

De tabel laat zien dat de gemiddelde score voor de 3402 wijken in Nederland met 100 of meer huishoudens vooruit is gegaan. Daarbij is de score voor status het hoogst in de wijken die een stabiel hoge status hebben. De laagste sociale status betreft de wijken die een stabiel laag niveau hebben.

Tabel 3.1

Aantal wijken naar wijkcategorie (2010), gemiddelde statusscore 2010 en verschil met 1998 (ongewogen scores)

wijkcategorie	aantal wijken	in % van het totaal	bevolking 2010	statusscore 2010	verschil statusscore 2010 t.o.v. 1998
stabiele wijken					
hoge status 1998 en 2010	400	11,8	2.078.170	1,63	0,80
gemiddelde status in 1998 en 2010	1564	46,0	6.851.510	0,28	0,44
lage status in 1998 en 2010	440	12,9	2.866.940	-1,79	-0,13
dalend qua status					
van hoog naar gemiddeld	267	7,8	150.500	0,55	0,02
naar laag gedaald	245	7,2	1.240.020	-1,14	-0,79
stijgend qua status					
van laag naar gemiddeld	226	6,6	811.310	0,55	0,02
naar hoog gestegen	260	7,6	707.155	1,31	1,38
totaal	3402	99,9	16.062.630	0,17	0,41

Bron: WDM (GMP'98-'10)

In tabel 3.1 zijn alleen wijken opgenomen die zowel in 1998 als in 2010 bestonden. De wijken die alleen in 2010 voorkomen, zijn meestal nieuwbouwwijken, die nog niet in status hebben kunnen stijgen of dalen. Door de recente bebouwing is de sociale status in deze wijken in de regel hoog. Het betreft vooral woningen en wijken in de westelijke provincies van het land.

Tabel 3.2 laat zien dat bijna driekwart van de nieuwe wijken een (zeer) hoge status heeft. Het substantiële deel van de nieuwbouwwijken met een (zeer) lage status bestaat onder meer uit kleine nieuwbouwingebieden in de noordelijke provincies. Het betreft de helft van de veertien nieuwbouwwijken met een lage score.

Bij een vergelijking tussen 1998 en 2010 waarin de nieuwbouwingebieden wel zijn meegenomen, is in 2010 de status gemiddeld hoger dan bij vergelijkingen tussen de beide jaren waarin dat niet het geval is. Dit komt door het grote aandeel hogestatuswijken onder de nieuwbouwingebieden.

In de grafieken in hoofdstuk 4 kijken we naar alle gebieden, dus inclusief de nieuwbouw. In de hoofdstukken 5 en 6 en op de kaartjes in hoofdstuk 4 zijn alleen wijken bekeken die in zowel 1998 als 2010 bestonden, dus de 'niet-nieuwbouwwijken'.

Tabel 3.2

Verdeling van wijken naar sociale status over nieuwbouwgebieden en overige gebieden (ongewogen)

statusniveau	nieuwbouwwijken
zeer hoog	62,5
hoog	11,1
gemiddeld	6,9
laag	8,3
zeer laag	11,1
N	72

Bron: WDM (GMP'98-'10) en ABF (ABF-Monitor'09)

Noot

- 1 De indeling is een samenvatting van een oorspronkelijke indeling in negen groepen. De groep van hoog naar laag dalend (waarin zich maar weinig wijken bevinden) is samengevoegd met de groep van gemiddeld naar laag dalend, en de groep van laag naar hoog stijgend (waarin zich ook weinig wijken bevinden) is samengevoegd met de groep van gemiddeld naar hoog stijgend. Per definitie is er ontwikkeling in de stijgende en dalende wijken. Ook binnen de wijken die op een stabiel niveau zijn gebleven, is echter sprake van ontwikkeling. In een wijkgroep met een stabiel niveau zullen sommige wijken zelfs meer stijgen dan wijken die naar een hogere of lagere klasse stijgen of dalen. Zo kan een verschil in wijkscore heel beperkt zijn als de wijk van een gemiddeld naar een hoog niveau gaat.

4 Geografie en statusontwikkeling

De statusscores zijn berekend op het niveau van de wijk. Maar de wijken liggen weer binnen grotere ruimtelijke eenheden als gemeenten en provincies. Bovendien maken ze al dan niet deel uit van geografische beleidscategorieën als Vinex-wijken of krachtwijken. We beginnen dit hoofdstuk daarom met de ontwikkeling van de statusscores voor geheel Nederland, daarna komen de provincies aan de orde, dan stedelijkheidscategorieën en ten slotte de geografische beleidscategorieën.

De gemiddelde statusscore in Nederland is tussen 1998 en 2010 gestegen (zie tabel 4.1). Deze stijging wordt voor een deel veroorzaakt door de positieve invloed die het bouwen van nieuwbouwwijken heeft op de statusscores van wijken (zie tabel 3.2). Daarnaast speelt het gestegen opleidingsniveau een rol. De geringe daling die na 2006 optreedt, heeft vooral te maken met een gemiddelde toename van laagopgeleiden per wijk. Deze toename komt overeen met een stijging van de immigratie van niet-westerse migranten in Nederland na 2005, volgend op een daling in de periode daarvoor. Vanaf 2008 (begin Kredietcrisis) gaat de statusdaling ook gepaard met een daling van de omvang van het bruto nationaal product (data uit CBS Statline).

Tabel 4.1

Ontwikkeling van de statusscores in Nederland, 1998-2010 (ongewogen)

jaar	statusscore
1998	-0,26
2002	-0,12
2006	0,21
2010	0,17

Bron: WDM (GMP'98-'10)

We vinden die statusstijging ook terug in de verschillende geografische indelingen en zien dan dat ze vooral een kenmerk van de westelijke provincies is. Wanneer we alle provincies in ogenschouw nemen, dan komt het volgende beeld over statusstijging en -daling naar voren. Uit de figuren 4.1, 4.2 en 4.3 blijkt dat de stabiel lagestatuswijken en de naar een laag niveau gedaalde wijken nogal eens voorkomen aan de Waddenzeerand in Friesland en Groningen en in het Gronings-Drentse veenkoloniale gebied. Stabiel hogestatuswijken en naar een hoog niveau gestegen wijken komen vooral voor in de buurt van de steden Groningen, Leeuwarden en Assen.

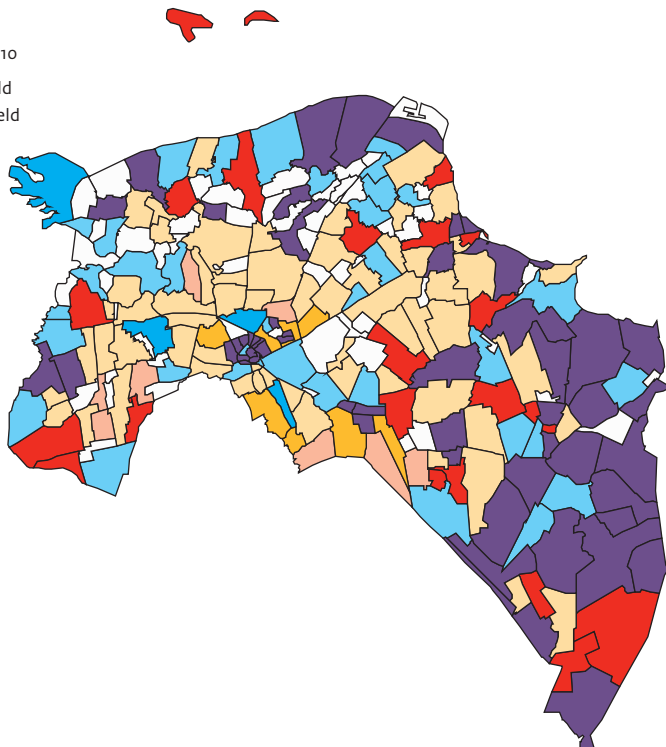
Figuur 4.1

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Groningen

Groningen

statusontwikkeling 1998-2010

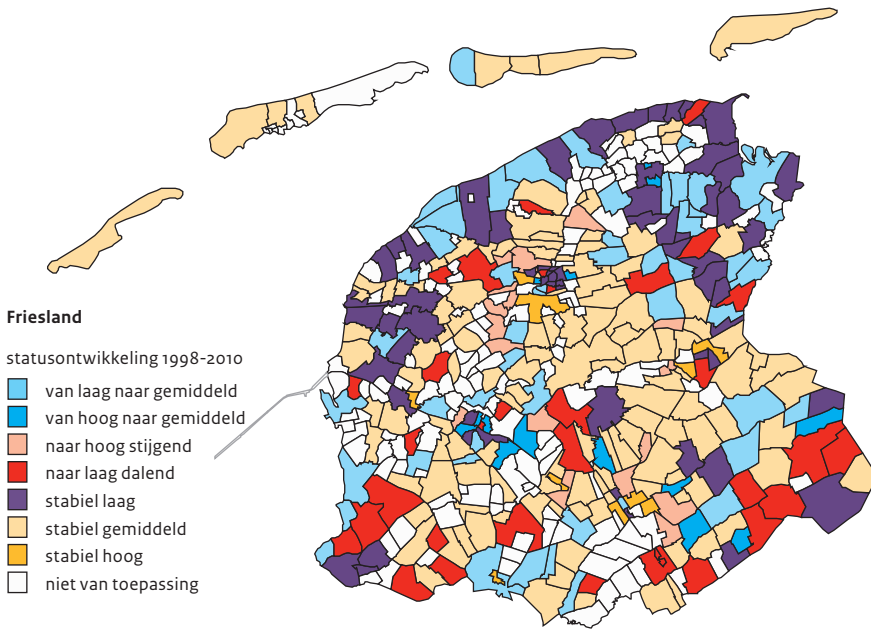
- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

Bron: WDM (GMP'98-'10)

Figuur 4.2

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Friesland

Bron: WDM (GMP'98-'10)

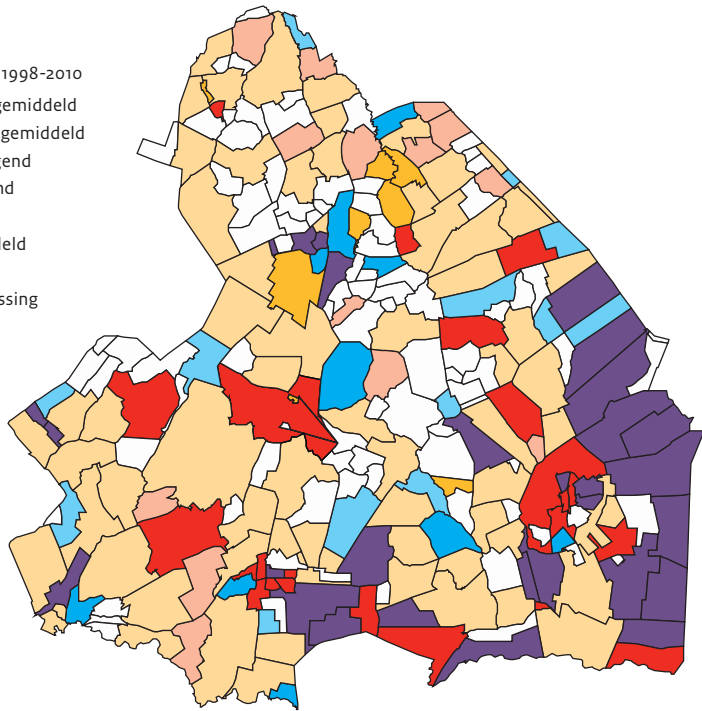
Figuur 4.3

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Drenthe

Drenthe

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

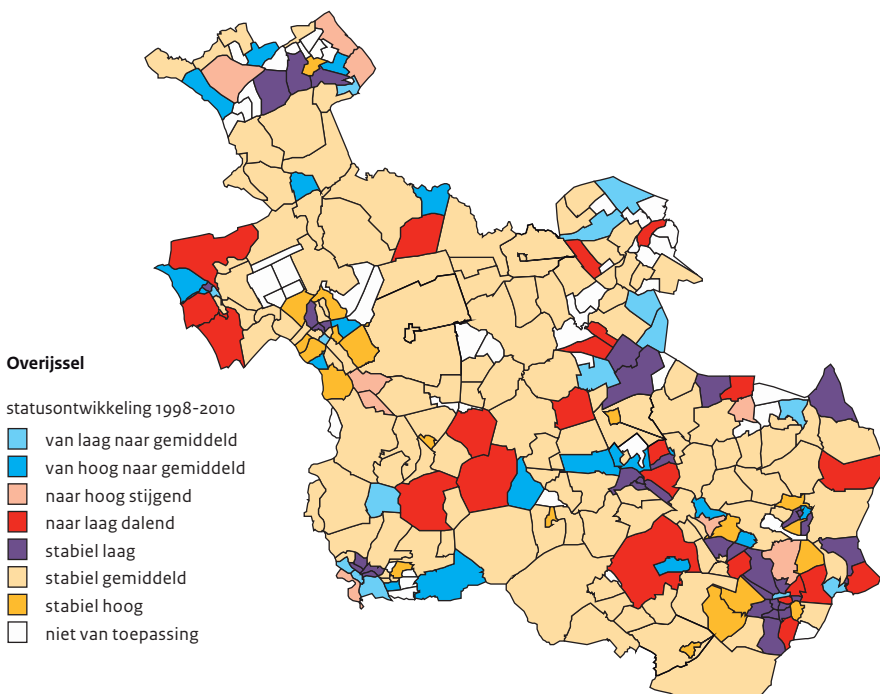

Bron: WDM (GMP '98-'10)

In Overijssel valt de diversiteit van wijken in Twente op: hier zijn zowel veel stabiel lagestatuswijken en naar een laag niveau dalende wijken te vinden als stabiel hogestatuswijken en naar een hoog niveau stijgende wijken. In Gelderland valt de specifieke positie van Arnhem op, met binnen de stad lage- en hogestatuswijken en om de stad een aantrekkelijk hogestatusgebied (de Veluwe) (figuren 4.4 en 4.5).

Figuur 4.4

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Overijssel

Bron: WDM (GMP'98-'10)

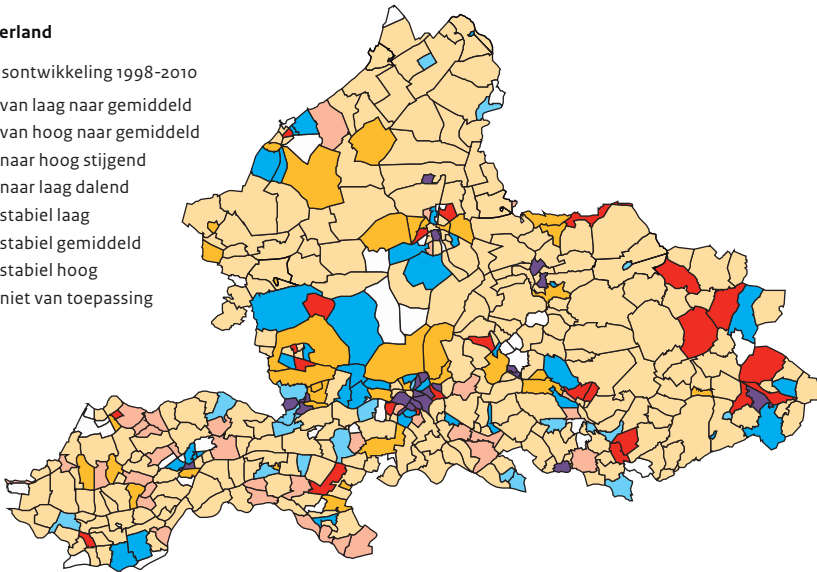
Figuur 4.5

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Gelderland

Gelderland

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

Bron: WDM (GMP'98-'10)

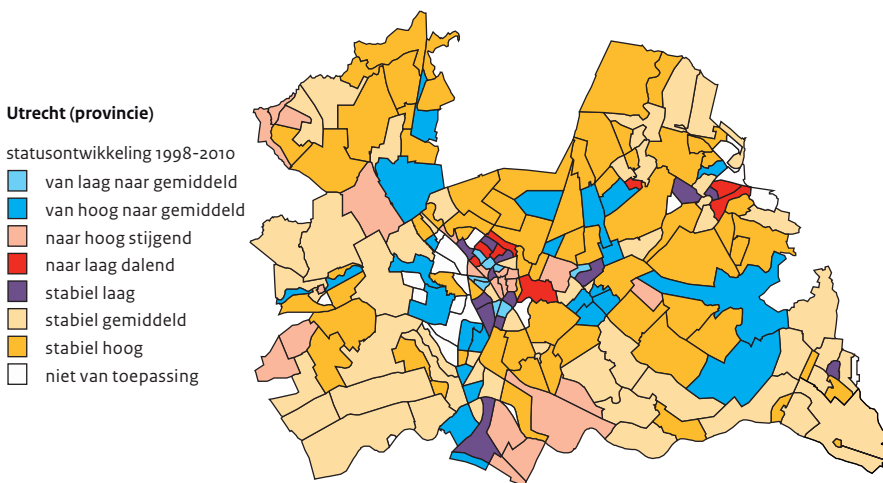
Ook de Utrechtse Heuvelrug en 't Gooi vormen een aantrekkelijke omgeving waar zich hogestatuswijken hebben ontwikkeld.

Buiten deze zandgebieden vallen eveneens positieve ontwikkelingen op, vooral aan de noordoever van de Lek, in de buurt van de stad Utrecht. Hier zien we wijken die naar een hoog niveau zijn gestegen. Ook het duin(rand)gebied in Noord- en Zuid-Holland ten noorden van Den Haag en ten zuiden van Bergen (NH) bestaat voor een aanzienlijk deel uit stabiel hogestatusgebieden.

Het Groene Hart is geen aaneensluitend hogestatusgebied. Grotendeels bestaat dit gebied uit stabiel gemiddelde wijken. Alleen in de buurt van de grote steden zijn er stabiel hogestatuswijken en wijken die naar een hoog niveau zijn gestegen. Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw verhuisden veel huishoudens naar dit gebied, met name gezinnen met hoge inkomens uit de (grote) steden (Latten et al. 2006; Karsten 2007) (figuren 4.6, 4.7 en 4.8).

Figuur 4.6

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Utrecht

Bron: WDM (GMP'98-'10)

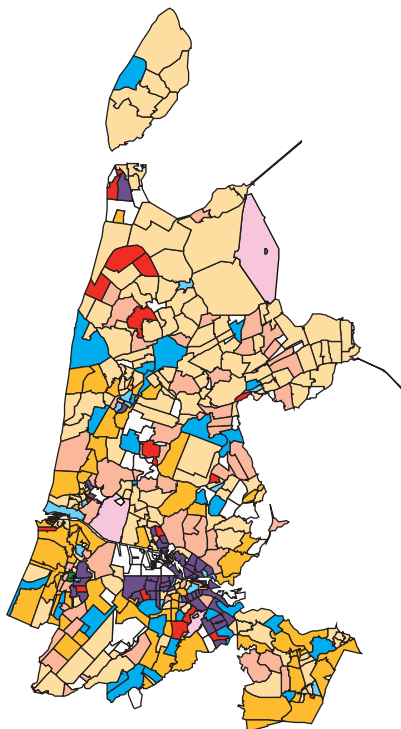
Figuur 4.7

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Noord-Holland

Noord-Holland

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

Bron: WDM (GMP'98-'10)

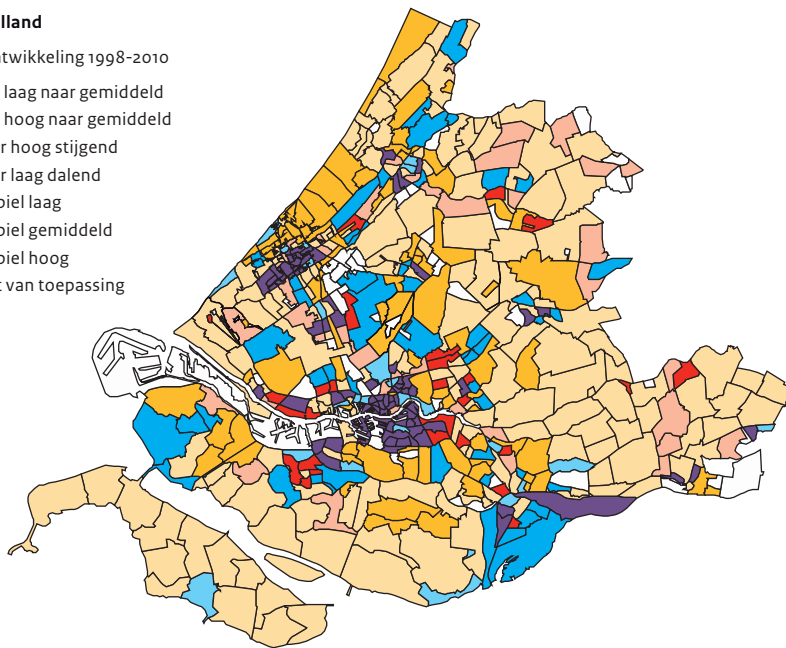
Figuur 4.8

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Zuid-Holland

Zuid-Holland

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

Bron: WDM (GMP'98-'10)

Lagestatusgebieden – zowel stabiel lagestatusgebieden als gebieden die naar een laag statusniveau zijn gedaald – komen vooral voor in de steden. Alleen in Flevoland zijn de gebieden die naar een laag niveau zijn gedaald vaak landelijke delen van de provincie, de stedelijke delen lijken het er opvallend goed te doen. Toch kennen Lelystad en Almere een substantieel aantal traditioneel stabiel lagestatuswijken, zoals de wijk Botter-Tjalk (zie Van der Ven 1989), en wijken die naar een laag niveau daalden. In totaal is sprake van vier stabiel lagestatuswijken en drie wijken die naar een laag niveau zijn gedaald (figuur 4.9).

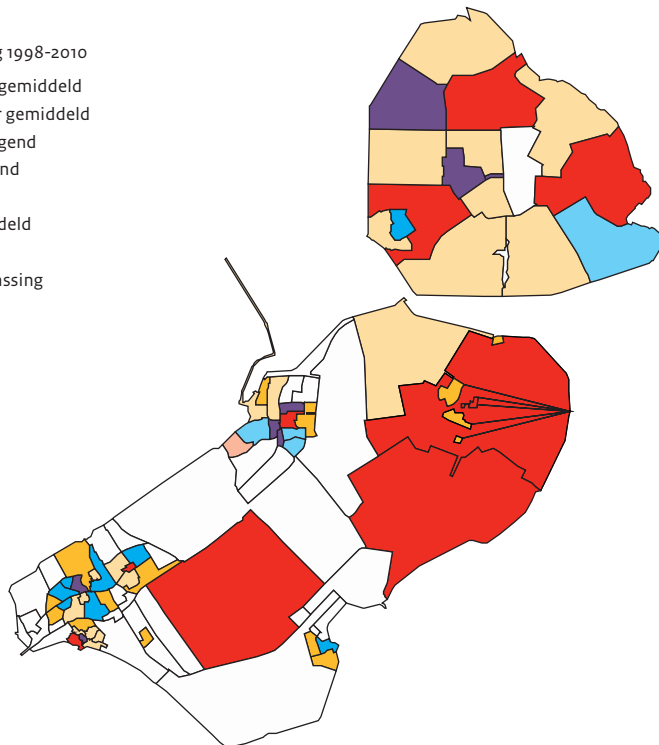
Figuur 4.9

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Flevoland

Flevoland

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

Bron: WDM (GMP'98-'10)

In Zuid-Nederland is de statusontwikkeling in de drie afzonderlijke provincies nogal verschillend. Zij hebben gemeenschappelijk dat de statusontwikkeling in de steden minder positief is te duiden dan elders. Maar in Zeeland zijn het vooral wijken in Zeeuws-Vlaanderen die naar een laag statusniveau zijn gedaald. Opvallender is de andere kant van de statusrangorde. Waar in Noord- en Zuid-Holland een groot deel van het duin(rand)gebied uit (stabiel) hogestatuswijken bestaat, is dat in Zeeland niet het geval. In Noord-Brabant is er vooral een onderscheid tussen de steden en hun omgeving. De steden herbergen lagestatuswijken, in de omgeving zijn stabiel hogestatuswijken te vinden en wijken die naar een hoog niveau zijn gestegen. In Limburg valt vooral een strook van Maastricht naar Heerlen en Vaals op, waarbinnen nogal wat oppervlakte zwart is ingekleurd (wat de stabiel lagestatuswijken in deze omgeving aanduidt) (figuren 4.10, 4.11 en 4.12).

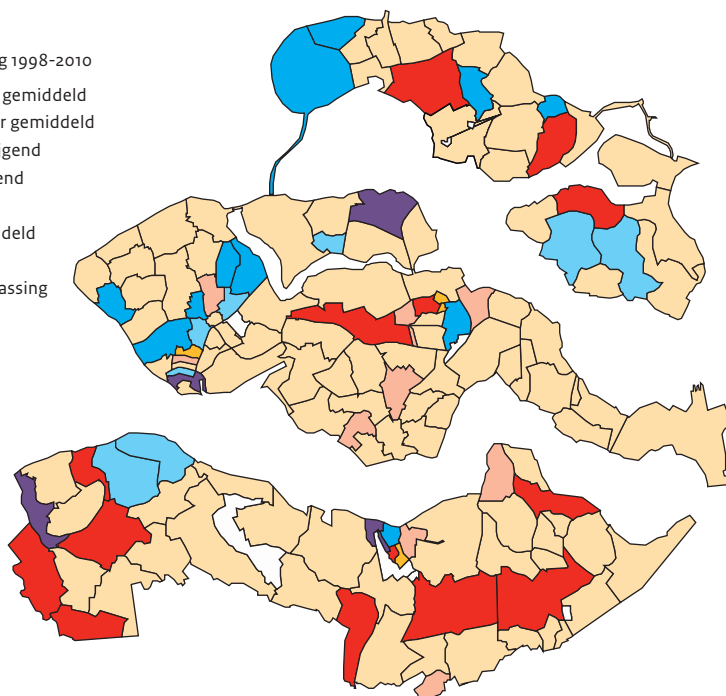
Figuur 4.10

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Zeeland

Zeeland

statusontwikkeling 1998-2010

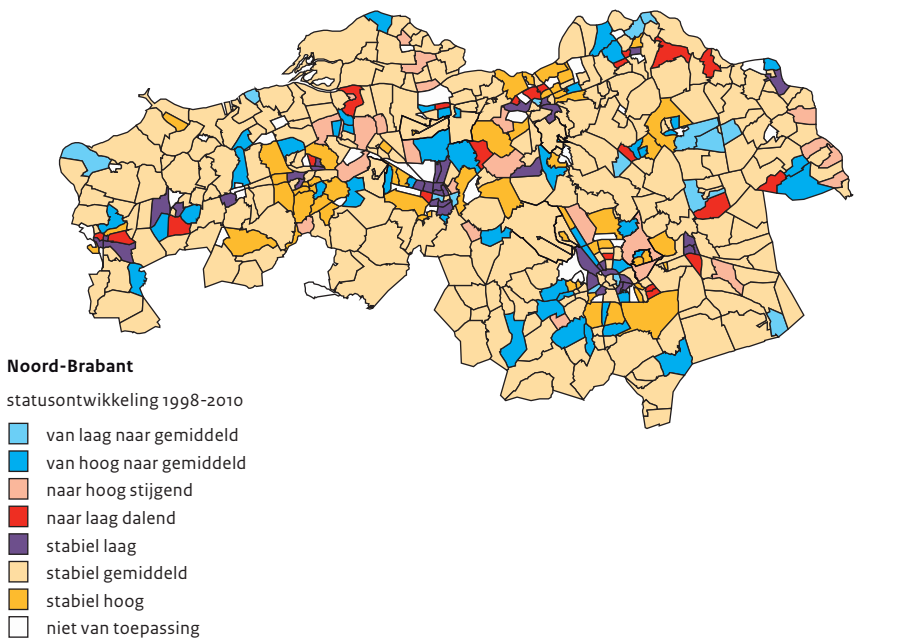
- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

Bron: WDM (GMP'98-'10)

Figuur 4.11

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Noord-Brabant

Bron: WDM (GMP'98-'10)

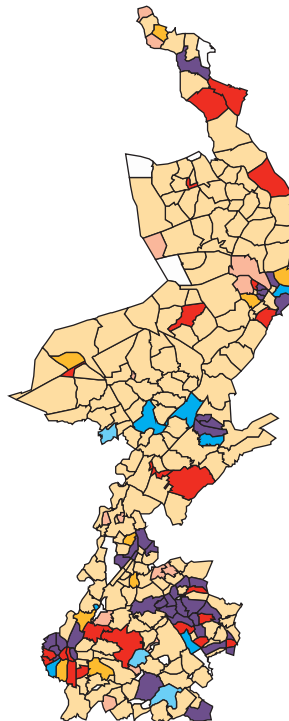
Figuur 4.12

Statusontwikkeling van wijken in de provincie Limburg

Limburg

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

Bron: WDM (GMP'98-'10)

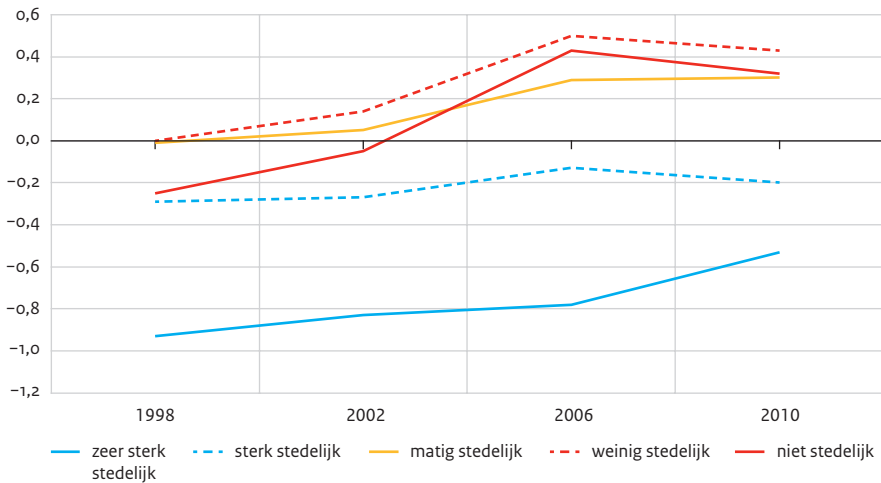
Stedelijkheid

Stedelijkheid betreft geografisch niet aaneengesloten gebieden die ingedeeld zijn volgens het criterium van de zogenoemde omgevingsadressendichtheid. Dit is een door het CBS ontwikkelde maat die de adressendichtheid aangeeft van een bepaald gebied, gecorrigeerd voor de adressendichtheid van omliggende gebieden (CBS 2008). De mate van stedelijkheid is gerelateerd aan de aard van de bevolkingssamenstelling in de steden. Steden hebben een relatief hoog aandeel hoogopgeleiden (Marlet 2009). Daarnaast zijn er relatief veel eenpersoonshuishoudens en (niet-westerse) migranten (Van Praag en Van Nimwegen 2006; Latten et al. 2006; Ossokina en Verkade 2006).

Figuur 4.13 geeft een overzicht van de statuscores naar stedelijkheid van de wijken. Tussen 1998 en 2010 ontwikkelde de sociale status van alle gebieden zich positief, vooral in de niet-stedelijke gebieden. Toch bleven deze op vrij forse achterstand staan ten opzichte van de overige stedelijkheidsgroepen. De zeer sterk stedelijke gebieden en de sterk stedelijke gebieden scoorden elk meetjaar tussen 1998 en 2010 onder het gemiddelde.

Figuur 4.13

Statusscores van wijken naar stedelijkheid (ongewogen scores), 1998-2010

Bron: WDM (GMP '98-'10)

Vier grote steden

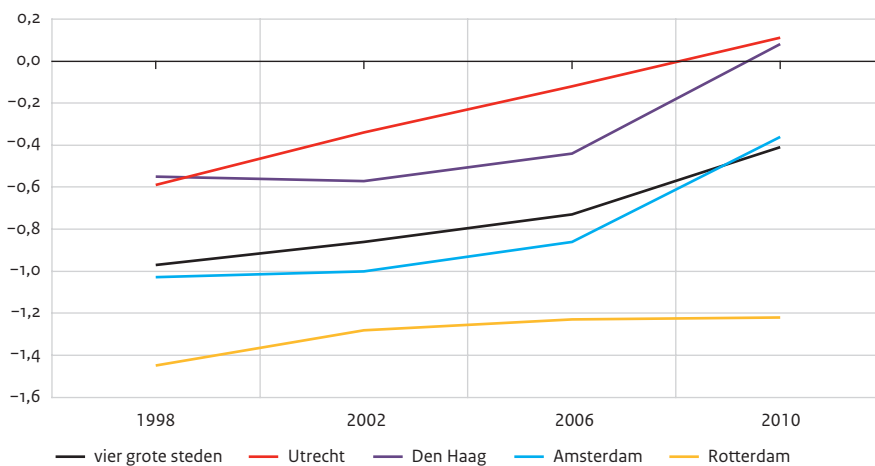
De vier grote steden van Nederland mochten zich vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw verheugen in veel beleidsmatige aandacht van het Rijk. Gezamenlijk trokken ze destijds ook op om erkenning van hun problemen bij het Rijk te bepleiten. Een actie die dusdanig succesvol verliep, dat de steden nog steeds een speciale positie innemen, al zijn hierover wel kritische geluiden geuit (Rob en Rfv 2009).

In figuur 4.14 is weergegeven hoe de statusontwikkeling in de vier grote steden verliep. Daar steeg de sociale status tussen 1998 en 2010. In Utrecht was de stijging continu, in Den Haag en Amsterdam was er tussen 1998 en 2002 nauwelijks ontwikkeling en daarna stegen de scores, wat naar alle waarschijnlijkheid te maken heeft met de gentrification in die steden. Steden lijken steeds vaker aantrekkelijk voor jongere hoogopgeleiden. Veel jonge hoogopgeleiden wonen in vooroorlogse woningen, vooral uit de periode tussen 1900 en 1945. Zo'n driekwart van de jongeren van 25-40 jaar die in Amsterdam in een vooroorlogse woning wonen en een hbo-diploma of een universitair diploma hebben vindt zijn woonomgeving aantrekkelijk (data uit CBS WoON 2009). In Rotterdam bleef het statusniveau laag, ondanks de stijging die zich vooral rond de eeuwwisseling voordeed. Er is in deze stad door het bombardement van 1940 veel minder vooroorlogse bebouwing dan in Amsterdam, maar ook hier geldt dat een substantieel deel van de bewoners met een hoge opleiding dat in vooroorlogse woningen woont de bebouwing van de woonplek aantrekkelijk vindt. Voor de grote steden in het algemeen geldt dat de jonge hoogopgeleide bewoners de vooroorlogse bebouwing aantrekkelijk vinden, ongeacht of ze in een huur- of in een koopwoning wonen. Maar wonen ze in een koopwoning, dan vinden ze de bebouwing net iets aantrekkelijker.

De verbetering van de status in de vier grote steden komt overeen met de verbetering van de leefsituatie in deze gebiedscategorie. De vier grote steden stijgen op de maat die de leefsituatie¹ beschrijft (waarin statuskenmerken niet voorkomen) van 1999 tot 2010 continu. Daarbij vindt – net als bij sociale status – vooral een stijging plaats in de periode 2006-2010. De stijging deed zich op alle terreinen van de leefsituatie voor, maar vooral de woonsituatie verbeterde (Boelhouwer en Gilsing 2012).

Figuur 4.14

Ontwikkeling sociale status van wijken in de vier grote steden (ongewogen scores), 1998-2010

Bron: WDM (GMP'98-'10)

De ontwikkeling van de statusscores voor de vier grote steden is voor de periode 1998-2010 globaal weergegeven in de kaartjes (figuren 4.15 tot en met 4.18). De kaartjes laten zien dat de traditionele scheidingen in Amsterdam en Den Haag nog steeds zichtbaar zijn, maar dat er wel ontwikkelingen plaatsvinden. De hogestatussector die zich uitstrekt van het Amsterdamse centrum richting Amstelveen is in zoverre iets veranderd dat Grachtengordel-Zuid in het centrum hier nu ook toe behoort, evenals de centrale centrumzone (de laatste door stijging van de status naar een relatief hoog niveau). Anderzijds hebben Buitenveldert-Oost en de Stadionbuurt nu een gemiddelde status. In Den Haag blijft de scheiding 'zand-veen' zichtbaar, maar lijkt tussen het zand en het veen een zone met een gemiddelde status te zijn ontstaan. Bovendien zijn er nu ook 'op het veen' wijken die opklommen naar een relatief hoge status, zoals het Zeeheldenkwartier en Bezuidenhout.

In Rotterdam zijn Kralingen-Oost, 's-Gravenland, Molenlaankwartier en Nesselande stabiel hogestatuswijken en steeg Terbregge tot een hoog niveau. Terbregge (Nieuw Terbregge) is een van de stijgende wijken langs de spoorlijn Rotterdam-Utrecht. Stabiel laagstatuswijken bevinden zich vooral ten westen van het stadscentrum en in Rotterdam-Zuid.

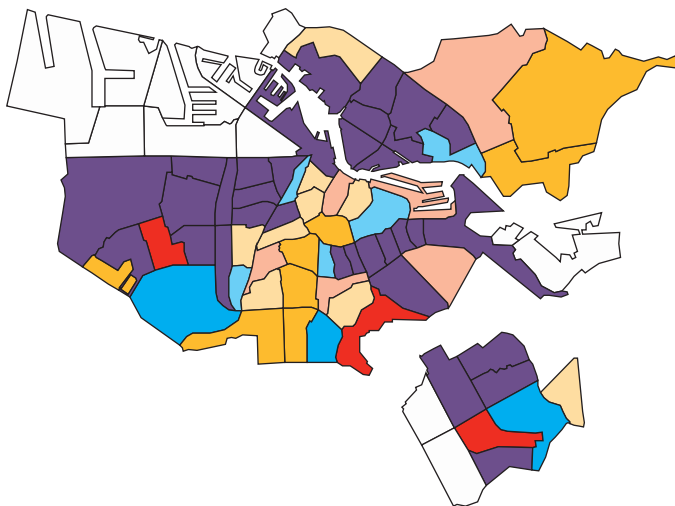
Figuur 4.15

Statusontwikkeling van wijken in de gemeente Amsterdam

Amsterdam

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

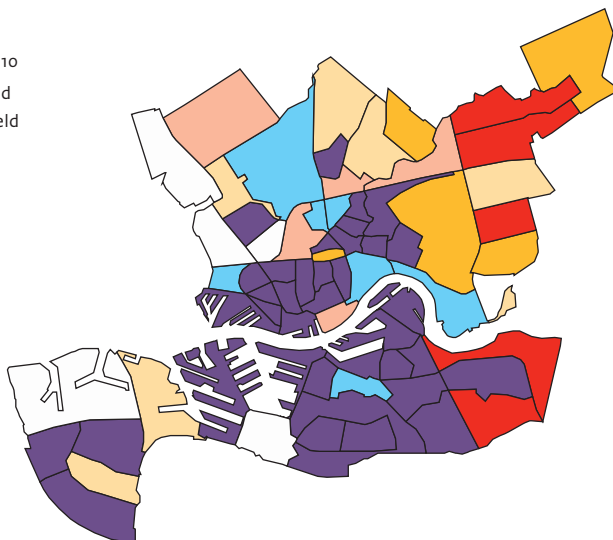
Figuur 4.16

Statusontwikkeling van wijken in de gemeente Rotterdam

Rotterdam

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

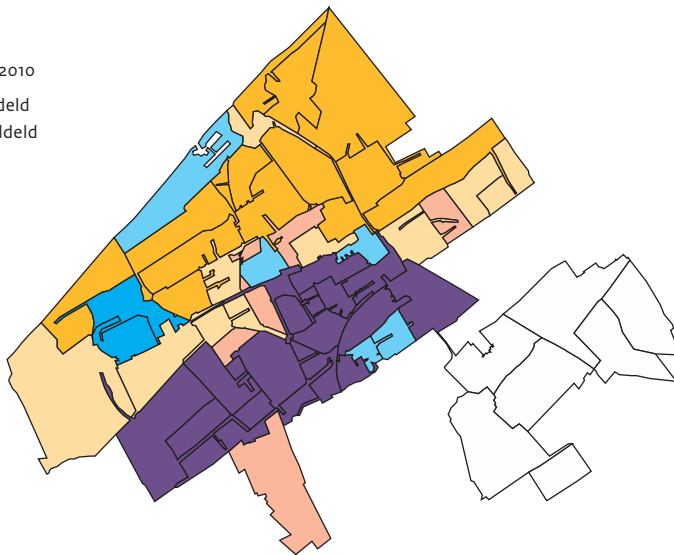
Figuur 4.17

Statusontwikkeling van wijken in gemeente de Den Haag

Den Haag

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

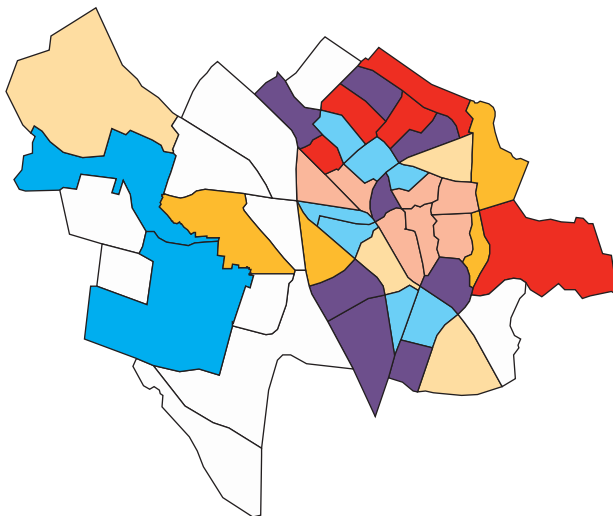
Figuur 4.18

Statusontwikkeling van wijken in de gemeente Utrecht

Utrecht (stad)

statusontwikkeling 1998-2010

- van laag naar gemiddeld
- van hoog naar gemiddeld
- naar hoog stijgend
- naar laag dalend
- stabiel laag
- stabiel gemiddeld
- stabiel hoog
- niet van toepassing

Aandachtswijken

De voormalige minister van vrom, Winsemius, stelde dat er 140 wijken waren waar sprake was van een opeenstapeling van achterstanden en problemen. Veertig van deze wijken zouden zich in de gevarezone bevinden. Zijn opvolger, Ella Vogelaar, selecteerde in 2007 veertig wijken als aandachtswijk. In de volksmond werden deze wijken Vogelaarwijken genoemd. Na het vertrek van minister Vogelaar wordt meestal de aanduiding krachtwijk of aandachtswijk gebruikt. De wijken werden geselecteerd op een aantal criteria, waarvan sociale achterstand (het negatief van sociale status) er één was.² Zo ontstond een selectie van 83 postcodegebieden, die zijn geaggregeerd tot veertig (meest) ongunstige wijken. Door het samennemen van postcodegebieden ontstaan vrij grote wijken. Geheel Nieuw-West in Amsterdam wordt in het beleid bijvoorbeeld als één aandachtswijk gezien.

Het doel van dit beleid is de verbetering van de positie van de inwoners en de bestrijding van de maatschappelijke problemen in de aandachtswijken, zoals criminaliteit, schooluitval en achterblijvende gezondheid. De problemen zijn vooral sociaal van aard, maar de maatregelen zijn vaak fysiek en betreffen het slopen en nieuw bouwen van huizen en het ingrijpend renoveren van woningen (Wittebrood en Permentier 2011; zie ook Musterd 2009).

In de jaren negentig en in het begin van eenentwintigste eeuw werden 56 wijken aangegeven als prioriteitswijk door de ministers Kamp en Dekker (overigens werd begonnen met 50 wijken) (vrom 2003). Verder was er het beleid onder de noemer 'Onze Buurt aan Zet' (OBaz) van het ministerie van Binnenlandse Zaken. De 56 wijken zijn afgebakend op grond van de criteria 'slechte kwaliteit van de bebouwing' en 'werkloosheid'. De wijken van het OBaz-beleid zijn niet op grond van fysieke criteria geselecteerd, maar op grond van meer sociale factoren (Van der Graaf et al. 2005). In de praktijk had het 56-wijken-beleid vooral een fysiek karakter (onder meer herstructurering) en was het OBaz-beleid meer op sociale ingrepen gericht. Er is een overlap tussen de wijken van het 56-wijken-beleid, de OBaz-wijken en de wijken van het krachtwijkenbeleid. Wanneer we de wijken selecteren die bij een van de drie groepen, bij twee van de drie groepen of bij alle groepen betrokken zijn, blijkt dat ruim 40% van de wijken onder te brengen is in twee van de drie groepen. Voor 5% van de wijken is er een volledige overlap.

Figuur 4.19 laat zien dat de aandachtswijken een zeer lage statusscore behouden over de gehele periode. Tot 2006 is er zelfs nog sprake van een lichte daling, daarna treed een lichte stijging op. Vergeleken met de eerder in het beleid betrokken wijken scoren de aandachtswijken het laagst. Zowel de '56 wijken' als de OBaz-wijken hebben in 2010 een gemiddelde statusscore van $-1,7$. De score van de OBaz-wijken is echter iets gestegen en de score van de groep '56 wijken' is sterk gedaald (met $-0,23$; de aandachtswijken met $-0,15$).

Wijken in voormalige groeikernen

Een tweede beleidscategorie wordt gevormd door groeikernen: gemeenten die in de jaren zeventig van de vorige eeuw vanuit het nationale ruimtelijke beleid de opdracht kregen om te groeien. De bevolkingsgroei van Nederland moest voor een deel in deze gemeenten worden opgevangen, vooral ook als overloop van de grote steden (De Bruijne en Knol 2001). Aan het einde van de jaren zeventig groeiden de als groeikern aangewezen gemeenten ook daadwerkelijk en werden er veel woningen gebouwd. Medio jaren tachtig begon een mindere periode voor de groeikern. Het zogenoemde compacte stadsbeleid leidde in die periode tot meer aandacht voor woningbouw in de grote steden zelf, en daar bleek ook ruimte voor te zijn. De groei in de groeikernen nam af, hoewel er nog steeds groeiende (voormalige) groeikernen zijn, met als meest uitgesproken voorbeeld Almere.

Het feit dat de groeikernen hun groei in de jaren zeventig begonnen, betekent dat de eerste woningen die in het kader van het groeikernenbeleid werden gebouwd nu zo'n veertig jaar oud zijn. De vraag is of de leeftijd van de woningen tot een veroudering heeft geleid die invloed had op de ontwikkeling van de status.

De wijken in de groeikernen hebben een gemiddelde status, die na 2002 licht is gestegen. De relatieve veroudering van de woningvoorraad in de groeikernen gaat dus vooralsnog niet gepaard met een statusverlaging. De statusontwikkeling van de groeikernen is weergegeven in figuur 4.19.

Bloemkoolwijken

Een derde geografische beleidscategorie is de groep bloemkoolwijken: gebieden die in de regel vanuit het denken over de ontsluiting per auto ontworpen zijn. Ze dateren uit de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Vanuit een ontsluitingsweg voor de auto zijn verschillende autoluwe woongebieden te bereiken, die vaak zijn ingericht als woonerf. Daarmee is een compromis gevonden tussen het belang van de automobilist die zijn auto voor de deur wil parkeren en de mogelijkheid om kinderen een veilige speelplek te bieden. Men moet er door een wirwar van straten (met de structuur van een bloemkool) om het juiste adres te bereiken. De ervaring leert dat het in deze gebieden vaak moeilijk is zich te oriënteren. Er is aandacht gekomen voor deze wijken vanwege hun veronderstelde onaantrekkelijkheid en een mogelijk daarmee gepaard gaande achteruitgang. Zo signaleren Uyterlinde en Oude Ophuis (2012) dat een aantal van deze wijken tekenen van slijtage vertoont, onder andere wegens de slechte bouwtechnische kwaliteit van de woningen.

Deze problemen zouden samengaan met de ontwikkelingen in de bevolkingssamenstelling van de wijken. Het aantal gezinnen met kinderen daalt, en het aandeel migranten neemt toe. Verder is er sprake van instroom van mensen met slecht betaalde beroepen, waardoor het gemiddeld huishoudensinkomen in die wijken achterblijft bij het Nederlands gemiddelde, aldus de auteurs.

Door Eenink (2007) is een inventarisatie gemaakt van de bloemkoolwijken, in haar optiek wijken die tussen 1970 en 1985 waren gebouwd, met een locatie binnen een

groeikern of een andere snelgroeiende gemeente met ten minste 100.000 inwoners. Uiteraard is zij ervan uitgegaan dat de wijken de structuur van een bloemkool zouden hebben.

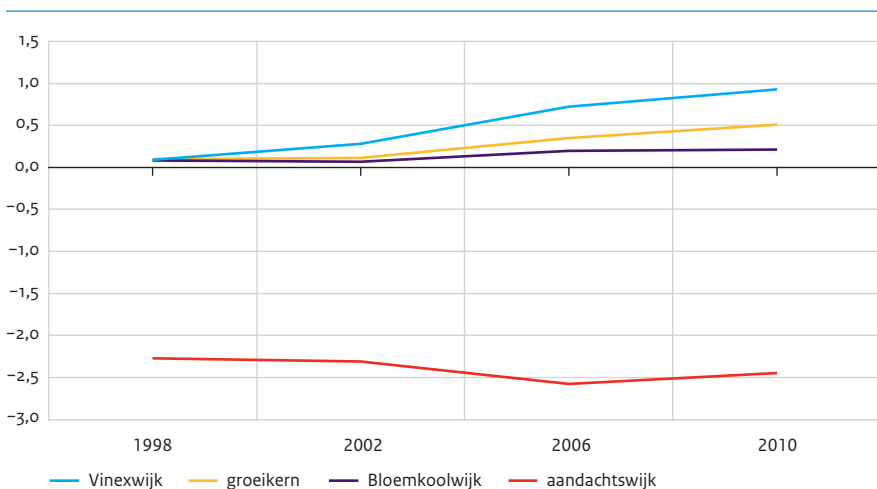
Evenals in de voormalige groeikernen gaat in de bloemkoolwijken (waarvan er overigens veel in die groeikernen zijn te vinden) een relatieve veroudering van de woningvoorraad voornamelijk niet gepaard met een statusverlaging. Vooral het gemiddelde inkomen neemt er relatief sterk toe. Ook de statusontwikkeling van de bloemkoolwijken is in figuur 4.19 weergegeven.

Vinex-wijken

Een vierde groep wijken die beleidsmatig van belang is, is de groep die is ontstaan als gevolg van de *Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex)* uit 1991. In de nota is omschreven waar de bouw van een aantal grootschalige nieuwbouwwijken moet plaatsvinden (TK 1990/1991). Deze 'Vinex-wijken' sluiten meestal aan op de bebouwing van een grote of middelgrote stad. Voorbeelden van Vinex-wijken buiten de groeikernen zijn Ypenburg en Leidschenveen (Haagse regio) in de Randstad en daarbuiten Waalsprong (Nijmegen). De Vinex-wijken hebben vrij hoge statusscores. Die relatief hoge scores hangen samen met een relatief hoog gemiddeld inkomen, gepaard gaande met een laag percentage niet-werkenden. Daarbij vond vanaf 1998 een voortdurende stijging van de statusscores plaats (zie ook voor de Vinex-wijken figuur 4.19). De woningen zijn nog voldoende comfortabel en nieuw, en groepen met een hogere status vinden hun weg naar de Vinex-wijken.

Figuur 4.19

Statusscore van wijken in groeikernen, aandachtswijken, bloemkoolwijken en Vinex-wijken, 1998-2010

Bron: WDM (GMP '98-'10)

Wijken in krimpgebieden

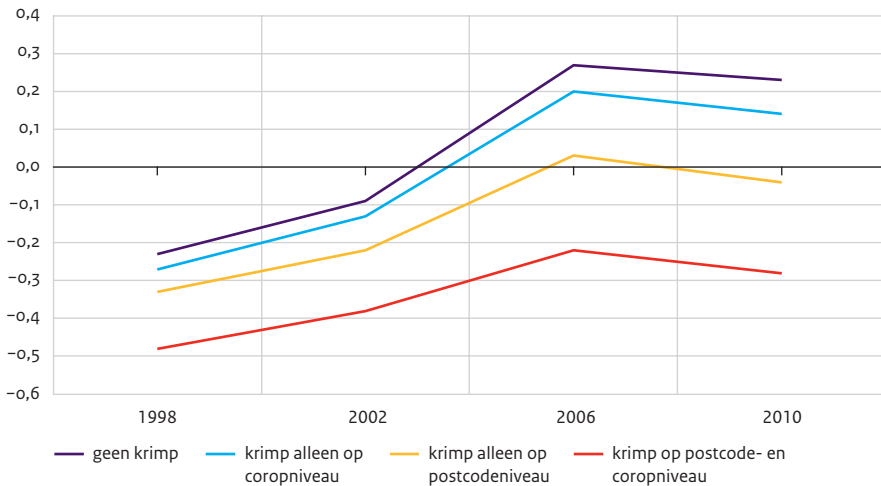
Een vijfde categorie die is op te vatten als een beleidscategorie wordt gevormd door de krimpgebieden. Krimp is hier demografische krimp: een achteruitgang van de bevolkingsomvang. In Nederland en ook in andere Europese landen zal de komende decennia sprake zijn van krimp op regionaal niveau. De krimp doet zich tot nu toe in slechts een beperkt aantal gebieden voor, maar zal in de toekomst steeds meer regio's treffen (Verkade 2009; Van Dam et al. 2006; Hoekman 2010; Marlet en Van Woerkens 2010). De krimp kan overigens selectief zijn naar een aantal kenmerken van de bevolking, bijvoorbeeld naar inkomen of naar leeftijd. Dan blijkt dat processen als ontgroening en vergrijzing van de bevolking zich op regionaal niveau sterker uiten. Er zijn gebieden waar jonge mensen vertrekken, met name op het platteland, en gebieden die juist jonge mensen aantrekken, vooral de steden (Van Dam et al. 2006). Het CBS berekent de regionale bevolkingsprognoses per COROP-gebied. Dit is een veelgebruikte indeling van het land in een veertigtal regio's.³ Wanneer we het regionale niveau in Nederland opvatten als een COROP-gebied, zullen acht van deze regio's in 2028 (aanmerkelijk) minder inwoners hebben dan nu: de Groningse regio's Delfzijl en omgeving en Oost-Groningen, de Gelderse regio's Achterhoek en Zuidwest-Gelderland, Zeeuws-Vlaanderen en Limburg (Hoekman et al. 2010).

Krimp ontstaat vooral door het vertrek van de bevolking naar elders, dat niet wordt gecompenseerd door de instroom van nieuwe bewoners. De bevolking vertrekt vooral bij gebrek aan werk en opleidingsmogelijkheden en niet vanwege een onaantrekkelijk gevonden woonomgeving. Maar als delen van de bevolking vertrokken zijn en er leegstand ontstaat, wordt de publieke ruimte minder aantrekkelijk.

In figuur 4.20 is de statusontwikkeling weergegeven voor wel en niet krimpende wijken in wel en niet krimpende COROP-gebieden. Krimpende wijken zijn wijken die in het nabije verleden (2003-2008) relatief vrij veel bevolking verloren (het aantal inwoners in 2008 was ten minste 4% lager dan in 2003; de grens is (arbitrair) gekozen op het laagste kwartiel van de bevolkingsontwikkeling tussen 2003 en 2008). Wijken in COROP-gebieden met krimp hebben een gemiddelde sociale status. Dat is niet altijd zo geweest. In 1998 was de status nog lager dan het Nederlands gemiddelde. Vooral tussen 1998 en 2006 deed zich een forse stijging voor. In die periode steeg vooral het gemiddeld inkomen van de wijken in deze gebieden. Maar in de wijken die zelf onderhevig waren aan krimp is de status in de periode 1998-2010 laag gebleven, hoewel ook hier tussen 1998 en 2006 sprake was van een statusstijging. De sociale status is het laagst in krimpende wijken in krimpende COROP-gebieden.

Figuur 4.20

Ontwikkeling statuscores (ongewogen) van wijken in verschillende typen krimpgebieden

Bron: WDM (GMP'98-'10), CBS (Statline)

Samenvatting

In dit hoofdstuk kwamen verschillende geografische indelingen in beeld, zoals Vinex-wijken, wijken in groeikernen, bloemkoolwijken, aandachtswijken en wijken in krimpgebieden. Dit zijn door het beleid samengestelde categorieën.

Landelijk was er sprake van een hogere status in 2010 dan in 1998, wat ook betekende dat de gemiddelde statusscore van alle Nederlandse wijken in die tijd is gestegen. De score is vooral hoog geworden in de westelijke provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht, wat vooral een gevolg was van hoge scores in de wijken buiten de grote steden, met name in kleinere gemeenten. Op de kaart van Noord-Holland is te zien dat vooral ten noorden van Amsterdam nogal wat wijken voorkomen die naar een hoog niveau zijn gestegen. Vermoedelijk betreft dit gemeenten waarvan de bewoners voor een groot deel op Amsterdam zijn georiënteerd voor werk en voorzieningen.

In de vier grote steden vond ook een statusstijging plaats, zij het dat deze in Rotterdam vrij miniem was. Van de wijken in de vier grote steden hadden de Utrechtse wijken in elk meetjaar gemiddeld de hoogste status, waarbij Den Haag in het laatste meetjaar Utrecht heeft benaderd. Conform de vaak gehoorde uitspraak 'Rotterdam voert altijd de verkeerde lijstjes aan' hebben de wijken in deze stad in elk meetjaar gemiddeld de laagste status. De enige hogestatuswijken in de stad zijn de stijgende wijken langs de spoorlijn Rotterdam-Utrecht, de wijk Nesselande, en de traditionele hogestatuswijken (Kralingen-Oost en Molenlaankwartier). Dalende wijken zien we aan de oostkant van de stad, zowel in Noord (Ommoord en delen van Alexanderpolder) als in Zuid (IJsselmonde).

Een groot deel van de vier grote steden bestaat uit aandachtswijken. Deze wijken, die ook buiten de vier grote steden voorkomen, hebben een erg laag statusniveau, dat tussen 1998 en 2006 ook nog eens is gedaald. Daarna steeg hun status weer heel licht, maar het niveau blijft erg laag (lager nog dan in andere wijken die eerder bij het grotestedenbeleid waren betrokken).

De bloemkoolwijken, de wijken in de groeikernen en de Vinex-wijken zijn weliswaar al enigszins verouderd, maar dat heeft niet geleid tot een statusdaling. De Vinex-wijken hebben zelfs een vrij hoge status, die ook nog eens fors is gestegen tussen 1998 en 2010. In de Vinex-wijken is nog geen sprake van veroudering van de woningvoorraad die ertoe leidt dat hogestatusgroepen er niet meer willen wonen.

Ook in de krimpgebieden vond een statusstijging plaats, het sterkst in de gebieden die alleen zijn gedefinieerd door hun ligging in een aantal COROP-gebieden. Wel was er in alle typen krimpgebied sprake van een daling van de status na 2006. Deze daling leidde ertoe dat de wijken die gedefinieerd zijn door zowel krimp op het niveau van de viercijferige postcode als door krimp op het niveau van de COROP-gebieden een statusscore onder het Nederlandse gemiddelde bleven behouden. Er moet dus sprake zijn van ‘dubbele krimp’ willen krimpgebieden in status achterblijven.

Noten

- 1 De leefsituatie-index bestaat uit acht domeinen: huisvesting, gezondheid, sociale participatie, sociaal-culturele vrijetijdsbesteding, sport, mobiliteit, bezit duurzame consumptiegoederen en vakantie. Bij de keuze van de domeinen is een belangrijk uitgangspunt dat ze – in meer of mindere mate – door overheidsbeleid beïnvloed kunnen worden. Binnen de domeinen worden indicatoren gekozen die elk domein beschrijven (bij huisvesting bijvoorbeeld het aantal kamers, de grootte van de woonkamer en of de woning in eigendom is).
- 2 De gebruikte indicatoren zijn: fysieke achterstanden kleine woningen, oude woningen, goedkope woningen, sociaaleconomische achterstanden inkomen, werk, opleiding, fysieke problemen tevredenheid woning, tevredenheid woonomgeving, verhuisgeneigdheid, geluidsoverlast, overlast door vervuiling, verkeersoverlast, verkeersveiligheid, bekladding, vernieling, overlast burens, overlast omwonenden en onveiligheidsbeleving.
- 3 Het CBS meldt het volgende over de COROP-indeling:

De COROP-indeling is een regionaal niveau tussen gemeenten en provincies in. Bij de opzet van de indeling stond het nodale indelingsprincipe voorop. Dit principe kon echter niet als enig criterium worden gehanteerd. Een beperking van het aantal gebieden was noodzakelijk om kengetallen over toegevoegde waarde (naar bedrijfsklasse) en bruto-investeringen (naar type en bestemming) op dit niveau te kunnen presenteren. Verder was het wenselijk om in voorkomende gevallen de provinciegrens ook als grens van een COROP-gebied aan te houden. Deze indeling in 40 gebieden vormt niveau 3 van de Europese NUTS-indeling, indelingen in regio's ten behoeve van Europees regionaal beleid.

5 Kenmerken van de woningvoorraad en demografie

In dit hoofdstuk komen woonfactoren en demografische factoren aan de orde in relatie tot de ontwikkeling van de sociale status van de Nederlandse wijken. De wijken worden ingedeeld in de zeven groepen die in hoofdstuk 3 zijn geïntroduceerd. De groepen bestaan uit stabiele wijken (die globaal gezien hun statusniveau tussen 1998 en 2010 hebben behouden), stijgende wijken en dalende wijken. De stabiele wijken zijn onderscheiden naar hoog, midden en laag.

In het conceptuele schema is ervan uitgegaan dat statusontwikkeling van wijken vooral het gevolg is van de aard van de woningvoorraad en van ontwikkelingen daarin. De gedachte is dat vooral de veroudering van de woningvoorraad leidt tot statusverlaging, tenzij bewoners de woningvoorraad verbeteren en moderniseren. Verbeteren en moderniseren zijn vooral aantrekkelijk voor bewoners van koopwoningen. Daarmee verhogen ze hun eigen comfort en maken ze hun woning makkelijker verkoopbaar. De verwachting is ook dat relatief nieuwe koopwoningen vaak in hogestatuswijken staan.

Voor verouderde huurwoningen zijn het aanbrengen van verbeteringen en het moderniseren niet minder aantrekkelijk. Huurders moeten die ingrepen bij het verlaten van de woning bovendien vaak weer ongedaan maken. Grotere ingrepen, zoals groot onderhoud, zijn sowieso voor rekening van de verhuurder. De kans op modernisering bij huurwoningen is daardoor verhoudingsgewijs klein. Wijken met veel (oudere) huurwoningen zullen daarom minder snel hogestatusgroepen aantrekken. En waar onderhoud en modernisering echt achterblijven, ontstaat de in hoofdstuk 2 beschreven vervalspiraal.

Het statusniveau van wijken en de ontwikkeling van de status zijn ook verbonden met demografische ontwikkelingen. Lagestatuswijken zijn aantrekkelijk voor starters, waaronder jonge eenpersoonshuishoudens met (nog) weinig binding met de buurt. Zij beschouwen de daar aanwezige woningen (vaak kleine meergezinswoningen) als doorangshuis en hebben weinig behoefte om mee te werken aan het beheer van woning en buurt. De prijs van de woning staat voorop, niet de kwaliteit van de woning en de naam van de buurt.

In de lagestatuswijken wonen ook veel niet-westerse migranten. Als deze groepen zich direct uit het land van herkomst vestigen, hebben ze vanzelfsprekend nog een geringe binding met de nieuwe woonomgeving. Ook migranten die al wat langer in Nederland wonen zijn niet altijd volledig ingeburgerd, wat onder meer samenhangt met het feit dat zij bij elkaar wonen. Kullberg et al. (2009) laten zien dat de ontmoetingskansen met autochtone Nederlanders de lagestatuswijken relatief gering zijn en die met mensen uit de eigen groep relatief groot. Niet-westerse migranten verhuizen vaker dan autochtone Nederlanders, en ze hebben ook een grotere verhuigeneigtheid. Bovendien zijn ze minder vaak tevreden met hun buurt. Hierdoor zal hun binding met de buurt kleiner zijn.

Bouwperiode

In wijken met een stabiel hoog statusniveau staan veel woningen uit de meest recente periode: meer dan een vijfde van de woningen dateert uit de jaren negentig of later (tabel 5.1). Maar er staan in deze wijken ook nogal wat woningen uit de jaren tachtig en uit de vooroorlogse periode. Ook deze periodes zijn vertegenwoordigd met ongeveer een vijfde van de woningvoorraad. Enerzijds betreft het dus wijken met relatief nieuwe, comfortabele woningen, anderzijds gunstig gelegen wijken uit de vooroorlogse periode met een attractieve bebouwing. In de vooroorlogse wijken zijn de woningen vermoedelijk opgeknapt, waardoor ze aantrekkelijk zijn geworden voor hogestatusgroepen. Wijken van dit type met veel nieuwe woningen zijn bijvoorbeeld Bosrand in Ede en Cattenbroek in Woerden. Wijken van dit type met veel vooroorlogse woningen zijn bijvoorbeeld Hogeland/Wilhelminapark in Utrecht en Grachtengordel-Zuid in Amsterdam.

Niet alle wijken en niet alle woningen uit de vooroorlogse periode liggen gunstig en/of hebben een dusdanig aantrekkelijke architectuur dat ze in aanmerking komen voor bebouwing door hogestatusgroepen. Daardoor staan ook in de stabiel lagestatuswijken veel *vooroorlogse woningen* (bijna een kwart van de woningvoorraad). Stabiel lagestatuswijken met veel vooroorlogse wijken zijn bijvoorbeeld Volewijck in Amsterdam, Oosterpark in Groningen en Spangen in Rotterdam.

De wijken die in status zijn gestegen, van een laag naar een gemiddeld of naar een hoog niveau, tellen de meeste vooroorlogse woningen. In de naar een gemiddeld niveau stijgende wijken is meer dan een derde van de woningvoorraad vooroorlogs, in de naar een hoog niveau stijgende wijken zelfs bijna 40%. De relatie met het stijgen van de status doet vermoeden dat het hier wijken betreft waar woningen worden opgeknapt of opgeknapt zijn. Dit blijkt echter niet het geval: er is in de regel weinig verschil tussen de beide wijktypen. Alleen in de vier grote steden zijn er in de naar een hoog niveau stijgende wijken iets meer huishoudens die aangeven hun woning te verfraaien, reguliere onderhoudswerkzaamheden te verrichten en werkzaamheden voor het komende jaar te plannen. Echter, zowel landelijk als in de vier grote steden geven de huishoudens in de stabiel hogestatuswijken meer geld uit aan onderhoud, verbetering en verfraaiing van de woning dan huishoudens in een naar een hoog niveau stijgende wijken (data uit CBS WoON 2009). Vooroorlogse wijken die tot de categorie stijgende wijken behoren zijn onder meer de Scheldebuurt in Amsterdam, het Zeeheldenkwartier in Den Haag en Blijdorp in Rotterdam.

Na de vooroorlogse woningen lijken de woningen uit de periode direct na de Tweede Wereldoorlog en de woningen uit de jaren zestig van de vorige eeuw het minst aantrekkelijk. Beide bouwperiodes komen relatief vaak voor in wijken met een stabiel lage status. De bouwperiode 'jaren zestig' komt evenwel ook voor in wijken die de afgelopen twaalf jaar naar een laag niveau zijn gedaald. De woningen uit deze periode zijn vaak klein en gehorig en liggen dikwijls minder gunstig dan de vooroorlogse woningen, namelijk verder weg van het stadscentrum. Bewoners vinden hun architectuur, die

voortkomt uit een nadruk op kwantiteit in de periode vlak na de Tweede Wereldoorlog, bovendien vaak niet aantrekkelijk.

Dat de relatieve veroudering van de woningvoorraad een rol lijkt te spelen bij de statusontwikkeling komt ook naar voren als we de bouwperiodes 1970-1980 en 1980-1990 bekijken. Woningen uit die periodes hebben niet zoveel moderne voorzieningen als recentere woningen, wat ze minder aantrekkelijk en comfortabel maakt. Woningen uit de jaren zeventig komen verhoudingsgewijs vaak voor in wijken die naar een laag niveau zijn gedaald, maar ook in wijken die van een hoog naar een gemiddeld niveau zijn gedaald. In de laatste groep vinden we ook (al) veel woningen uit de jaren tachtig.

Tabel 5.1

Woningen naar bouwjaar in de verschillende wijktypen, 2010 (rijpercentages)

wijktype	voor-oorlogs	vroeg-naoorlogs	jaren zestig	jaren zeventig	jaren tachtig	jaren negentig en later
stabiële wijken						
hoge status 1998 en 2010	20,5	7,3	10,7	14,0	17,0	30,5
gemiddelde status in 1998 en 2010	19,4	10,8	17,4	20,1	16,7	15,7
lage status in 1998 en 2010	26,4	16,7	20,2	12,6	11,7	12,4
dalend qua status						
van hoog naar gemiddeld	12,1	6,8	13,9	22,8	23,3	21,1
naar laag gedaald	14,2	9,2	24,2	23,0	16,9	12,5
stijgend qua status						
van laag naar gemiddeld	36,7	13,3	12,3	10,4	13,5	13,7
naar hoog gestegen	39,6	7,9	10,2	9,3	11,7	21,4
totaal	21,8	11,1	16,8	17,3	15,9	17,1

Bron: WDM (GMP'98-'10) en ABF (ABF-Monitor'09)

Woninggrootte, eigendomsverhouding en bouwwijze

Het conceptuele schema uit hoofdstuk 2 gaat vooral uit van de relatie tussen een relatieve veroudering van de woningvoorraad en statusontwikkeling. Maar er zijn ook andere woonfactoren van belang in relatie met die veroudering. Zo bestaat ongeveer 70% van de woningen die na 1990 zijn gebouwd uit koopwoningen. Deze nieuw gebouwde koopwoningen zijn vaak laagbouwoningen met een groot oppervlakte.

Statusstijging als gevolg van het opknappen van oudere woningen heeft in de regel betrekking op koopwoningen. Juist die woningen zijn door de bewoner te verbeteren.

Tabel 5.2 geeft inzicht in de woninggrootte, de eigendomsverhouding en de bouwwijze. De woningen zijn vooral klein in wijken die de laatste twaalf jaar een lage status hebben gehouden, en groot in wijken die in deze periode een stabiel hoge status hadden. In de wijken met een blijvende hoge status staan ook verhoudingsgewijs de meeste

koopwoningen. Wel is het aandeel daarvan in de stabiel hogestatuswijken minder gegroeid dan gemiddeld in Nederland.

De stabiel hogestatuswijken zijn echter niet de wijken met de meeste laagbouw. Laagbouwwoningen vinden we vaak in wijken met een gemiddeld niveau: de wijken met rijtjeswoningen die in grote delen van Nederland voorkomen. Van alle rijtjeswoningen staat bijna de helft in wijken met een gemiddeld statusniveau (data uit CBS WoON 2009).

Het aandeel laagbouw neemt in Nederland als geheel af. Die afname is weliswaar klein (een half procentpunt), maar groter in de wijken die naar een laag niveau zijn gedaald. Dit zijn ook de wijken waar het aandeel koopwoningen verhoudingsgewijs sterk is gegroeid. De bedoeling hiervan was dat de wijken hun statusniveau op peil zouden houden, hetgeen dus niet lijkt te zijn gelukt. Overigens heeft de groei van het aandeel koopwoningen er niet toe geleid dat deze wijken nu echte koopwijken zijn geworden. Van alle wijktypen is het aandeel koopwoningen hier namelijk nog steeds het laagst: nog geen 50%.

Tabel 5.2

Woninggrootte, gemiddeld in m², eigendomsverhouding en bouwwijze in de wijktypen, 2010 (rijpercentages)

wijktype	woning- grootte	koop- woningen	eengezins- woningen	toe-/afname koopwoningen (in procentpunten)	toe-/afname eengezinswoningen (in procentpunten)
stabiele wijken					
hoge status 1998 en 2010	130	68,7	76,1	5,4	-0,6
gemiddelde status in 1998 en 2010	118	61,9	80,1	5,9	-0,8
lage status in 1998 en 2010	89	36,1	49,9	8,8	0,3
dalend qua status					
van hoog naar gemiddeld	122	62,9	76,6	5,4	-0,5
naar laag gedaald	105	47,6	65,7	7,5	-0,9
stijgend qua status					
van laag naar gemiddeld	94	50,1	57,8	9,0	-0,3
naar hoog gestegen	113	63,0	66,0	6,5	0,1
totaal	112	55,8	70,1	6,7	-0,5

Bron: WDM (GMP'98-'10); ABF (ABF-Monitor'09) en CBS (WoON'09)

Eenpersoonshuishoudens en wijktypen

Het conceptueel model in hoofdstuk 2 veronderstelt een relatief lage binding met de wijken die dalen in sociale status. Waar zo'n 20% van de gezinnen en paren zich niet hecht aan de buurt is dat voor alleenstaanden ruim 25%. Daarbij gaat het vooral om (jonge) alleenstaanden, die de buurt als doorgangsgebied naar andere wijken zien. Van de jonge alleenstaanden (18-35 jaar) hecht 40% zich niet aan de buurt. Alleenstaanden hechten meestal niet aan een voorziening in de buurt die over het algemeen een belangrijke

factor voor buurtbinding is: de basisschool. Als kinderen naar de basisschool gaan, is die basisschool een beperkende factor om te verhuizen (data uit CBS WoON 2009). Tabel 5.3 laat zien dat zowel in de stabiel lagestatuswijken als in de wijken die van een laag naar een gemiddeld niveau zijn gegaan veel alleenstaanden wonen. De grootste toename vond echter plaats in wijken die naar een laag statusniveau daalden. Voor zover het alleenstaanden met een lage status betreft, leidt de toename tot een verdere statusdaling in wijken met een toch al laag statusniveau. Veel alleenstaanden hebben een lage status. Zo blijkt uit het WoON 2009 dat het gemiddeld besteedbaar inkomen van eenpersoons-huishoudens een kleine 20.000 euro bedraagt, terwijl dat van de overige huishoudens gemiddeld ruim 40.000 euro is. Vooral jonge alleenstaanden (18-35 jaar) hebben een laag inkomen (gemiddeld 15.500 euro). Deze groep bestaat maar voor een beperkt deel uit studenten: slechts 16% van de jonge alleenstaanden heeft studiefinanciering.¹ Er is verder nauwelijks een toename van het aandeel alleenstaanden in wijken die naar een hoog niveau stegen en in wijken die zowel in 1998 als in 2010 een hoog statusniveau hadden.

Tabel 5.3

Aandeel eenpersoonshuishoudens per wijktype in 2010 en verandering tussen 1998 en 2010 (in procentpunten)

wijktype	eenpersoonshuishoudens	verandering aandeel eenpersoonshuishoudens (in procentpunten)
stabiele wijken		
hoge status 1998 en 2010	28,9	2,3
gemiddelde status in 1998 en 2010	31,6	3,5
lage status in 1998 en 2010	46,5	2,9
dalend qua status		
van hoog naar gemiddeld	29,5	3,8
naar laag gedaald	38,2	4,1
stijgend qua status		
van laag naar gemiddeld	47,3	2,3
naar hoog gestegen	37,6	1,1
totaal	35,7	3,1

Bron: WDM (GMP'98-'10) en ABF (ABF-Monitor'09)

Etniciteit in de wijktypen

Behalve alleenstaanden hebben ook (niet-westerse) migranten een veronderstelde relatief geringe binding met hun wijk. De antwoorden op de vraag naar de mate van gehechtheid met de buurt geven aan dat ruim een kwart van de niet-westerse migranten niet aan de buurt gehecht is. Voor autochtone Nederlanders en westerse migranten is dat ongeveer een vijfde. Het percentage migranten dat aangeeft geen hechting met de buurt te hebben is groter in wijken die naar een laag statusniveau dalen: hier betreft het 30%. De niet-westerse migranten zijn oververtegenwoordigd in de stabiel lagestatuswijken en in wijken die naar een lage status dalen. Bovendien neemt hun aandeel in deze wijken sterker toe dan elders. Net als voor veel alleenstaanden geldt, hebben veel niet-westerse migranten een lage status. Voor een deel zullen zij de statusdaling beïnvloeden, maar waarschijnlijker is dat de migranten zich vestigen in wijken die al een lage status hebben: stabiel lagestatuswijken of dalende wijken (Dagevos 2009). Het aandeel westerse migranten is in de verschillende wijken ongeveer even groot. Wel is er een iets sterkere toename van hun aandeel in de stijgende wijken dan in andere wijken.

In de wijken in de vier grote steden zijn de uitkomsten extremer, zowel bij de niet-westerse als bij de westerse migranten. In de stabiel lagestatuswijken is ongeveer de helft van de bevolking van niet-westerse allochtone afkomst en in de naar een laag niveau dalende wijken geldt dat voor een derde van de bevolking. In deze wijken is het aandeel niet-westerse migranten tussen 1998 en 2010 bovendien het sterkst gestegen. De westerse migranten daarentegen zijn in de vier grote steden relatief vaak aanwezig in de stabiel hogestatuswijken, en in iets mindere mate in de wijken met een stabiel gemiddelde status en de wijken die naar een hoog niveau zijn gestegen (tabel 5.4).

Tabel 5.4

Aandeel westerse en niet-westerse migranten in de wijktypen, 2008 (in procenten) en verandering aandeel westerse en niet-westerse migranten, 1998-2010 (in procentpunten)

wijktype	Nederland			
	westerse migranten (eerste en tweede generatie)	niet-westerse migranten (eerste en tweede generatie)	verandering aandeel westerse migranten	verandering aandeel niet-westerse migranten
stabile wijken				
hoge status 1998 en 2010	9,9	6,2	0,4	2,2
gemiddelde status in 1998 en 2010	7,6	5,8	0,2	1,6
lage status in 1998 en 2010	10,2	26,0	0,4	5,4
dalend qua status				
van hoog naar gemiddeld	8,5	7,2	0,2	2,4
naar laag gedaald	9,4	13,1	0,1	4,5
stijgend qua status				
van laag naar gemiddeld	8,5	12,9	1,2	2,4
naar hoog gestegen	9,6	7,9	1,0	2,3
totaal	8,8	10,6	0,4	2,7
wijktype	vier grote steden			
	westerse migranten (eerste en tweede generatie)	niet-westerse migranten (eerste en tweede generatie)	verandering aandeel westerse migranten	verandering aandeel niet-westerse migranten
stabile wijken				
hoge status 1998 en 2010	19,4	11,3	1,6	4,2
gemiddelde status in 1998 en 2010	14,2	15,4	1,4	4,3
lage status in 1998 en 2010	9,8	49,0	0,7	8,7
dalend qua status				
van hoog naar gemiddeld	12,5	15,2	0,6	4,5
naar laag gedaald	9,5	31,1	0,4	12,6
stijgend qua status				
van laag naar gemiddeld	13,3	24,9	2,4	3,5
naar hoog gestegen	14,6	16,6	2,1	4,8
totaal	12,25	32,8	1,2	7,0

WDM (GMP'98-'10) en ABF (ABF-Monitor'09)

Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de Nederlandse wijken ingedeeld in zeven groepen naar statusontwikkeling. De groepen bestaan uit stabiele wijken (die globaal gezien hun statusniveau tussen 1998 en 2010 hebben behouden), stijgende wijken en dalende wijken. De stabiele wijken zijn onderscheiden naar hoog, midden en laag. Vervolgens is gekeken welke andere wijkkenmerken karakteristiek voor de wijkgroepen zijn. Vanuit het schema uit hoofdstuk 2 geredeneerd zijn de woonkenmerken (bouwperiode, grootte van de woning en eigendomsverhouding) en demografische kenmerken (huishoudenstype en etniciteit) van belang.

Uit de analyses blijkt dat er inderdaad een verband is tussen de bouwperiode en de wijktypen. In de stabiel hogestatuswijken komen we zowel recente woningen als vooroorlogse woningen tegen – dus zowel woningen die comfortabel en modern zijn als woningen in de omgeving van het centrum die opgeknapt kunnen worden. De woningen in de stabiel hogestatuswijken zijn echter vaak niet de meest aantrekkelijke om op te knappen: zij vertegenwoordigen al een hoge waarde, en die waarde stijgt door het opknappen maar beperkt.

Wijken die naar een hoog niveau zijn gestegen, zijn wijken die volgens het schema in eerste instantie mensen aantrekken die woningen opknappen die gunstig gelegen, maar bouwtechnisch meer of minder verwaarloosd zijn. Deze woningen zijn vaak vooroorlogs en gelegen nabij het centrum. Na het verbeteren en/of verfraaien van de woningen zal de prijs ervan stijgen, omdat ze in een gebied liggen met een hoge grondwaarde. Bewoners blijken de vooroorlogse woningen in stijgende wijken inderdaad te verbeteren, maar dat is ook het geval in stabiel hogestatuswijken. Alleen in de vier grote steden zijn er meer huishoudens die hun woning onderhouden en verfraaien in stijgende wijken dan in stabiel hogestatuswijken. Ook maken ze daar iets vaker plannen op dit vlak voor het komende jaar. Het verschil is echter heel beperkt.

Niet alle wijken met vooroorlogse woningen liggen gunstig of hebben een aantrekkelijke bebouwing. Daarom zijn er ook stabiel lagestatuswijken met veel vooroorlogse woningen. Veel stabiel lagestatuswijken kenmerken zich verder door een groot aantal woningen uit de jaren zestig van de twintigste eeuw – vaak kleine en gehorige woningen, met een architectuur die bewoners niet aantrekkelijk vinden. Conform de verwachtingen uit het schema zijn dit de gedateerde wijken die in principe in aanmerking komen voor de vervalsspiraal.

Het opknappen van woningen spitst zich toe op koophuizen. De laatste decennia is het aantal en aandeel koopwoningen in Nederland sterk toegenomen. Kijken we naar de wijktypen, dan is het aandeel koopwoningen het grootst in de stabiel hogestatuswijken en het kleinst in de stabiel lagestatuswijken. Daarbij is het aandeel eengezinswoningen nauwelijks veranderd, de lagestatuswijken blijven vooral flatwijken. De stabiel hogestatuswijken kenmerken zich verder door gemiddeld grote woningen, de stabiel lagestatuswijken door kleine woningen.

Naast woonkenmerken spelen ook demografische kenmerken een rol bij de statusontwikkeling. Er is vooral een toename van het aandeel alleenstaanden in de wijken die naar een laag statusniveau dalen. Dit is in overeenstemming met de verwachtingen uit het schema. Jonge alleenstaanden zouden vooral de lage (huur)prijs van de woning aantrekkelijk vinden. Dat de wijk in status daalt, nemen ze op de koop toe, de binding is zo laag dat de wijk vooral als doorgangshuis wordt gezien. Toch leidde dit proces er niet toe dat in deze wijken de hoogste aandelen alleenstaanden voorkomen. Er wonen vooral veel alleenstaanden in de wijken die naar een gemiddeld niveau zijn gestegen en in de wijken die zich kenmerken door een stabiel lage status. In beide gevallen betreft het iets minder dan de helft van het totaal aantal huishoudens.

Een tweede groep die interessant is in relatie tot statusontwikkeling wordt gevormd door migranten. Hierbij is een onderscheid tussen de westerse en niet-westerse migranten relevant. De laatsten wonen verhoudingsgewijs vaak in de stabiel lage statuswijken en in de naar een laag niveau dalende wijken. Dit is zowel het geval in Nederland als geheel als in de vier grote steden. Wel zijn de uitkomsten in de vier grote steden extremer. Zo bestaat bijna de helft van de bevolking van de grootstedelijke stabiel lage statuswijken uit niet-westerse migranten.

De westerse migranten hebben in elk van de wijkgroepen een vergelijkbaar aandeel. In de vier grote steden is er wel een duidelijk onderscheid. De aanwezigheid van westerse migranten is hier vooral kenmerkend voor de stabiel hogestatuswijken. Maar hun aandeel neemt verhoudingsgewijs het sterkst toe in de stijgende wijken. Vermoedelijk betreft het hier (mede) expats die, doordat ze een goed inkomen en werk hebben, de wijken in status doen stijgen.

Noot

- 1 De meeste alleenstaanden zijn of jong (18-35 jaar) of oud (65+), in totaal betreft het 20% van de huishoudens. De oudere alleenstaanden hebben een gemiddeld inkomen dat gelijk is aan het inkomen van alle alleenstaanden.

6 Woonfactoren en demografische factoren

In dit hoofdstuk wordt een poging gedaan het conceptuele schema uit hoofdstuk 2 met behulp van een aantal regressieanalyses empirisch in te vullen. Het uitgangspunt van het model is bij de woonfactoren vooral dat de bouwperiode bepalend is voor de statusontwikkeling. Wijken met nieuwe comfortabele woningen en wijken met op te knappen en opgeknapte vooroorlogse woningen staan voor een positieve statusontwikkeling. Wijken met veel woningen uit de jaren zestig van de vorige eeuw staan voor een negatieve statusontwikkeling. Daarnaast – is de verwachting in het schema – is de eigendomsverhouding van belang: een groot aandeel huurwoningen zou leiden tot een negatieve statusontwikkeling, een groot aandeel koopwoningen tot een positieve. Ook veel laagbouw zou in potentie leiden tot een positieve statusontwikkeling.

In de regressieanalyses zijn de variabelen bouwperiode en huur-koop als onafhankelijke variabelen opgenomen. Daarnaast is gekeken naar de toe- of afname van het aandeel koopwoningen.

Volgens het schema heeft de statusontwikkeling weer invloed op de bevolkingssamenstelling in de wijken. Een lager wordende status zou samengaan met niet-westerse migranten en eenpersoonshuishoudens. Met behulp van regressieanalyse is nagegaan in hoeverre statusontwikkeling een factor is bij de aanwezigheid van eenpersoonshuishoudens en niet-westerse migranten. We zijn ons ervan bewust dat hier sprake is van een mogelijke tautologie, omdat genoemde migranten en eenpersoonshuishoudens vaak een lage status hebben. Aan de andere kant betekent de aanwezigheid van niet-westerse migranten en eenpersoonshuishoudens ook een verdere potentiële filtering: verdere statusverlaging van de wijk door de aanwezigheid en mogelijke toename van deze groepen.

6.1 Woonfactoren als mogelijke oorzaken van statusontwikkeling?

Het uitgangspunt in het schema uit hoofdstuk 2 is dat de woningvoorraad een belangrijke factor voor de statusontwikkeling is. Verouderde woningen zouden groepen met een lagere status aantrekken, waarmee het begin van een vervalsspiraal ontstaat. Andere mogelijke factoren zijn de bouwwijze ((middel)hoogbouw of laagbouw), het eigendom (koop of huur) en de oppervlakte. Koopwoningen, laagbouw woningen en grote woningen zouden eerder door hogestatusgroepen worden betrokken, huurwoningen en woningen in de (middel)hoogbouw eerder door lagestatusgroepen.

Nagegaan is in hoeverre het verschil in statusontwikkeling tussen 1998 en 2010 kan worden verklaard uit bovengenoemde factoren.¹ Daarbij is gekeken naar Nederland als geheel en naar drie groepen gemeenten: gemeenten met minder dan 75.000 inwoners, gemeenten van 75.000 inwoners exclusief de vier grote steden en de vier grote steden. Deze drie groepen worden onderscheiden om de vraag te beantwoorden of het in hoofdstuk 2 gepresenteerde schema een model is dat geldt voor Nederland als geheel of eerder op de grote stad van toepassing is. De grens van 75.000 inwoners is getrokken om middelgrote steden af te bakenen. Deze grens is arbitrair, maar we willen het zo veel

mogelijk over 'echte steden' hebben.² In Nederland en in de drie groepen gemeenten is (de toename van) het percentage koopwoningen tussen 1998 en 2010 de belangrijkste factor voor een positieve ontwikkeling van het statusniveau (zie tabel 6.1). Daarnaast is het aandeel vooroorlogse woningen een belangrijke factor voor een positieve statusontwikkeling.

De veronderstelde relatie tussen een recente bouwperiode en statusverhoging komt niet uit de empirische analyses naar voren. Dit heeft de volgende achtergrond. In de regressieanalyses zijn bouwperiode en eigendomsverhouding van de woning opgenomen. Woningen uit een recente periode zijn vaak koopwoningen, en het percentage koopwoningen en de toename van het aandeel koopwoningen zijn in de regressieanalyses de belangrijkste factoren voor statusverhoging. Daarom is ook gekeken wat de uitkomsten zijn als koopwoningen en de ontwikkeling in het aandeel koopwoningen niet in de analyses worden opgenomen. Bij het weglaten van deze twee variabelen heeft de aanwezigheid van woningen uit de meest recente periode wel een positief effect op de statusontwikkeling.

Bekijken we de drie groepen gemeenten afzonderlijk, dan blijkt dat in de vier grote steden vooral de vergroting van het aandeel koopwoningen positief samenhangt met de verandering in de statusscore tussen 1998 en 2010. De vier grote steden wijken af door de grote positieve samenhang van het percentage vooroorlogse woningen en de statusontwikkeling. Vooral de aanwezigheid van wijken met woningen van voor 1930 beïnvloedt de statusontwikkeling positief. Het maakt daarbij niet uit of het wijken uit de periode 1906-1930 betreft of wijken van voor 1906.

De positieve relatie tussen vooroorlogse woningen en statusontwikkeling is opvallend, want in de jaren tachtig van de vorige eeuw gold de aanwezigheid van veel vooroorlogse woningen als een indicatie om met publieke middelen (stadsvernieuwingsgeld) in te grijpen in de woningvoorraad. Een vooroorlogse woningvoorraad stond toen voor een bevolking met een lage status.

De andere twee gemeentegroepen wijken van de vier grote steden af in die zin dat het positieve verband tussen de aanwezigheid van koopwoningen en de toename van het aandeel koopwoningen met statusontwikkeling daar geringer is. En in de groep middelgrote steden gaat de aanwezigheid van woningen uit de jaren zestig samen met een negatieve statusontwikkeling. Als woonfactoren kunnen worden aangewezen als oorzaken voor statusontwikkeling, dan is er dus in ieder geval een verschil naar gebiedscategorie. In de grote steden zou dan de aanwezigheid van vooroorlogse woningen en de aanwezigheid van koopwoningen leiden tot statusverhoging, terwijl in middelgrote steden de aanwezigheid van woningen uit de jaren zestig zou leiden tot statusverlaging. De verklaarde variantie is groter naarmate de gemeente groter is. De in tabel 6.1 genoemde factoren hangen in de grote steden het sterkst met statusontwikkeling samen. In de kleine gemeenten is er weinig samenhang. Deze uitkomsten zijn een indicatie voor een positief antwoord op de vraag of de filteringtheorie vooral op de grote steden van toepassing is.³

Tabel 6.1

Factoren die hebben bijgedragen aan de statusontwikkeling tussen 1998 en 2010 (bèta's uit regressievergelijkingen)

factor	Nederland totaal	gemeenten met minder dan 75.000 inwoners	gemeenten met meer dan 75.000 inwoners (excl. vier grote steden)	vier grote steden
% koopwoningen 1998	0,34	0,26	0,36	0,35
verandering % koopwoningen	0,11	0,07	0,10	0,27
% woningen uit de bouwperiode 1960-1970	-0,03 (ns)	0,04 (ns)	-0,12	-0,06 (ns)
% woningen uit de bouwperiode na 1990	0,06	0,06	0,07 (ns)	-0,14 (ns)
% vooroorlogse woningen	0,22	0,10	0,26	0,53
% laagbouw 1998	-0,06	0,03 (ns)	-0,05 (ns)	-0,07 (ns)
verandering % laagbouw	0,05	0,09	0,01 (ns)	0,21
verklaarde variantie (%)	15,0	9,8	26,8	49,2

Bron: WDM (GMP'98-'10) en ABF (ABF-Monitor'09)

6.2 Demografie en binding

In de vorige paragraaf is de vraag besproken wat de belangrijkste oorzaken voor statusstijging en statusdaling zijn. Hier komt aan de orde in hoeverre de statusontwikkeling sinds 1998 samenhangt met andere kenmerken van wijken.⁴

Ten eerste is gekeken naar de relatie tussen statusontwikkeling en de bevolkingssamenstelling. In hoeverre gaat een ontwikkeling naar een lage status samen met een hoog percentage eenpersoonshuishoudens of een hoog percentage niet-westerse migranten? In hoeverre gaat een ontwikkeling naar een hogere status juist samen met een hoog aandeel gezinnen, westerse migranten en autochtone Nederlanders? Daarbij is van belang dat het hier een spiraal betreft. Het statusniveau van een wijk wordt bepaald door mensen. Mensen trekken weg als het niet goed gaat met de wijk en de status van de wijk omlaaggaat. Groepen met een nog lagere status komen dan de wijk binnen, en naar verwachting bestaan deze onder andere uit niet-westerse migranten en (jonge) alleenstaanden. De bevolkingssamenstelling is dan een gevolg van de statusontwikkeling. Maar omdat het een spiraal betreft, leidt vervolgens de aanwezigheid van meer groepen met een lagere status tot een verdere daling van het statusniveau van de wijk. Daarmee worden weer andere groepen met een nog lagere status aangetrokken.

In deze paragraaf proberen we dit deel van het proces in beeld te brengen: het aantrekken van specifieke groepen met een lage status, zoals (jonge) alleenstaanden en niet-westerse migranten, en de gevolgen die de toename van het aandeel van deze groepen heeft voor de statusontwikkeling.

Het proces werkt niet alleen maar neerwaarts, maar ook opwaarts. Wijken met een al wat hogere status trekken mensen met een hoge status aan. Daardoor stijgt hun status

verder, en ontstaat er opnieuw een proces van aantrekken van bevolkingsgroepen met een (nog) hogere status.

Zoals in hoofdstuk 2 is opgemerkt, krijgt dit zichzelf versterkende proces al gauw tautologische trekjes. In het navolgende vatten we de relatie tussen statusontwikkeling en demografische kenmerken (huishoudensvorm en etniciteit) zo op dat de bevolkingssamenstelling een gevolg is van statusontwikkeling van de wijk. In de analyses proberen we de relatie zo goed mogelijk in kaart te brengen door te kijken naar de bevolkingssamenstelling in 2010 en die te relateren aan de statusontwikkeling tussen 1998 en 2010, aangevuld met enkele demografische kenmerken uit 2010 en met de ontwikkeling van deze kenmerken tussen 1998 en 2010. Dit neemt niet weg dat we ons ervan bewust zijn dat die demografische ontwikkeling mogelijk eerder een uitdrukking dan een gevolg van statusontwikkeling is.

Er is niet alleen gekeken naar de relatie van de statusontwikkeling met de bevolkingssamenstelling. Ook de invloed van de statusontwikkeling op de binding met de buurt komt aan bod. De verwachting is dat mensen in lagestatuswijken en in wijken met een dalende status zich weinig binden met hun omgeving. De binding met de omgeving is vanuit twee perspectieven onderzocht: de binding met de buurt als totaal (dus zowel de fysieke als de sociale omgeving) en de binding met buurtbewoners. De binding met buurtbewoners is in kaart gebracht aan de hand van oordelen over hen. Zijn die oordelen positief, dan is de kans op binding met de buurt groter dan wanneer ze negatief zijn. Het betreft oordelen over saamhorigheid, het hebben van contact met mensen die in de buurt wonen en het al dan niet vervelend vinden om in de buurt te wonen.⁵

Kijken we naar de binding met de buurt, dan is de veronderstelling dat naarmate de status van een gebied lager is en/of het gebied sterk in status daalt, de binding geringer wordt. De binding met de buurt bestaat uit een aantal indicatoren: de mate waarin mensen zich hechten aan de buurt, de mate waarin mensen zich thuis voelen in de buurt en de verhuigeneigdheid. Ook de mate waarin mensen zich verantwoordelijk voelen voor (de leefbaarheid in) de buurt is opgevat als indicatie voor buurtbinding.

Ten slotte kijken we naar fysieke verloedering, overlast en gevoelens van onveiligheid. Fysieke verloedering betreft het achteruitgaan van de openbare ruimte door de aanwezigheid van hondenpoep, vernielingen aan en bekladding van gebouwen en de aanwezigheid van rommel op straat. Onder overlast verstaan we hier overlast van directe burens, buurtgenoten en jongeren.

Voor elk van de drie kenmerken (oordelen over omgangsvormen, fysieke verloedering en overlast) zijn de afzonderlijke indicatoren samengevat in één nieuwe score. Vervolgens is nagegaan hoe sterk deze score samenhangt met de ontwikkeling van de status van de buurt. De onveiligheidsperceptie wordt bepaald aan de hand van de stelling 'Ik ben in deze buurt bang om lastiggevallen of beroofd te worden'.

Net als bij de bevolkingssamenstelling is hier een spiraalmetafoor van toepassing. Een lager wordende status leidt naar verwachting tot minder binding, meer verloedering, meer overlast en een grotere onveiligheidsperceptie. En wanneer sprake is van meer overlast, meer verloedering en een relatief grote onveiligheidsperceptie is de kans bovendien groot dat

groepen met een hogere status de wijk verlaten. Hun plaats wordt dan ingenomen door groepen met een lagere status.

Ook nu is in de analyses steeds gekeken naar de relatie tussen statusontwikkeling en andere wijkenmerken, zowel voor Nederland als geheel als voor de drie groepen gemeenten. De vraag is ook hier of er uitgaande van het conceptuele schema uit hoofdstuk 2 – dat de relatie tussen status en demografie, binding, overlast, verloedering en angst beschrijft – vergelijkbare uitkomsten in deze verschillende gemeentegroepen zijn.

Eenpersoonshuishoudens

De eerste vraag die we stellen is of de statusontwikkeling tussen 1998 en 2010 samenhangt met het aandeel eenpersoonshuishoudens in de wijk. Daarbij houden we ook rekening met andere wijkenmerken die mogelijk samengaan met de aanwezigheid van eenpersoonshuishoudens. Uit tabel 6.2 blijkt dat de statusontwikkeling in twee van de drie onderscheiden gemeentegroepen is gerelateerd aan de aanwezigheid van eenpersoonshuishoudens. Het betreft kleinere gemeenten in Nederland en de vier grote steden.

Hoe positiever de status zich ontwikkelt, hoe minder eenpersoonshuishoudens er in de wijk zijn. En (dus ook) omgekeerd: hoe meer de statusontwikkeling in een negatieve richting gaat, hoe meer eenpersoonshuishoudens er zijn. In termen van het schema uit hoofdstuk 2 is dit een bevestiging van de redenering dat in deze gebiedsgroepen een negatieve statusontwikkeling een mogelijke oorzaak is van de aanwezigheid van eenpersoonshuishoudens. Maar ook hier is weer sprake van een potentiële tautologie. Veel eenpersoonshuishoudens hebben een laag inkomen (zie hoofdstuk 5), en daarmee ook vaak een lage status. De aanwezigheid van die eenpersoonshuishoudens in lagestatuswijken leidt daardoor tot een verdere statusdaling van de wijk, en hiermee wordt een verdere filtering ingezet.

Tabel 6.2

Statusontwikkeling van wijken als factor bij het aandeel eenpersoonshuishoudens (bèta's uit regressievergelijkingen)

factor	Nederland totaal	gemeenten met minder dan 75.000 inwoners	gemeenten met meer dan 75.000 inwoners (excl. vier grote steden)	vier grote steden
verschil statusscore 2010-1998	-0,11	-0,22	-0,06 (ns)	-0,22
% twintigers	0,56	0,24	0,72	0,73
verandering % twintigers	0,04	0,03 (ns)	0,01 (ns)	-0,18
% westerse migranten	0,32	0,30	0,21	0,55
% niet-westerse migranten	0,20	0,30	0,10	0,10
% verandering niet-westerse migranten	-0,05	0,08	-0,10	-0,07 (ns)
% verandering westerse migranten	0,11	0,13	-0,10	-0,10
verklaarde variantie (%)	68,1	72,5	40,1	75,5

Bron: WDM (GMP'98-'10) en ABF (ABF-Monitor'09)

Migranten

We gaan hier in op het verband tussen statusontwikkeling en de aanwezigheid van migranten. We onderscheiden niet-westerse migranten en westerse migranten.⁶ Bij de groep migranten met een niet-westerse afkomst is de statusontwikkeling in alle gemeentegroepen van betekenis. Een ontwikkeling naar een lagere status gaat samen met meer niet-westerse migranten. Het verband is het sterkst in de vier grote steden, waar verhoudingsgewijs de meeste niet-westerse migranten wonen. In het schema in hoofdstuk 2 is – net als bij de alleenstaanden – de aanwezigheid van niet-westerse migranten als een mogelijk gevolg van statusontwikkeling gezien. En net als bij de alleenstaanden betekent de aanwezigheid van niet-westerse migranten vaak de aanwezigheid van veel mensen met een lage status. Daardoor gaat de wijk nog meer in status achteruit, en wordt een verdere filtering ingezet.

Daarnaast is er een vrij sterk positief verband tussen de statusontwikkeling van een wijk en de aanwezigheid van westerse migranten. Hierdoor lijkt vooral binnen de grote steden een ruimtelijke tweedeling te zijn ontstaan tussen westerse en niet-westerse migranten (tabel 6.3).

De statusontwikkeling van de wijken is bij alle gemeentegroepen gerelateerd aan de mate waarin westerse migranten in de wijken aanwezig zijn (zie tabel 6.3). Vooral in de vier grote steden gaat een positieve ontwikkeling van de statusscore samen met een groot aandeel westerse migranten. Een hogestatuswijk trekt de hogestatusgroep westerse migranten aan, waardoor de wijk verder in status stijgt. Vrij vaak bestaat deze groep voornamelijk uit expats: in de grote steden komt 35% van de westerse migranten uit West-Europa, de vs, Australië of Japan. De aanwezigheid van expats – die over het algemeen hoogopgeleid zijn en werk en een goed inkomen hebben – kan daarbij het statusniveau van de wijk versterken. In de andere gemeentegroepen dan de vier grote steden is er ook een positief verband met de aanwezigheid van westerse migranten op de statusontwikkeling, maar hier is dat verband veel minder sterk.

In de vier grote steden bestaat bovendien een relatie tussen het percentage twintigers en de aanwezigheid van westerse migranten. Het verband is negatief: hoe meer twintigers, hoe minder westerse migranten. Een toename van het aandeel twintigers gaat evenwel juist samen met een relatief groot aandeel westerse migranten. Ook hier is het verband het sterkst in de vier grote steden.

Het percentage eenpersoonshuishoudens hangt samen met de aanwezigheid van niet-westerse migranten. Hoe meer eenpersoonshuishoudens er in de wijk zijn, hoe minder vaak we niet-westerse migranten zullen aantreffen. Maar een toename van het aandeel eenpersoonshuishoudens gaat juist gepaard met relatief veel niet-westerse migranten.

Tabel 6.3

Statusontwikkeling van wijken als factor bij het aandeel migranten (bèta's uit regressievergelijkingen)

factor	Nederland totaal	gemeenten met minder dan 75.000 inwoners	gemeenten met meer dan 75.000 inwoners (excl. vier grote steden)	vier grote steden
westerse migranten				
verschil statusscore				
2010-1998	0,08	0,07	0,06 (ns)	0,25
% niet-westerse migranten	0,02 (ns)	0,22	0,10 (ns)	-0,33
verandering % niet-westerse migranten	0,07	0,03	-0,08 (ns)	0,03 (ns)
% eenpersoons-huishoudens	0,66	0,37	0,61	0,82
verandering % eenpersoonshuishoudens	-0,03 (ns)	-0,01 (ns)	-0,03 (ns)	-0,26
% twintigers	-0,29	-0,27	-0,33	-0,49
verandering % twintigers	0,03	0,12	0,05 (ns)	0,31
verklaarde variantie (%)	29,4	21,5	20,2	62,4
niet-westerse migranten				
verschil statusscore				
2010-1998	-0,15	-0,09	-0,32	-0,45
% westerse migranten	0,06	0,21	0,08	-0,55
verandering % westerse migranten	-0,04	-0,02 (ns)	-0,09	0,11 (ns)
% eenpersoons-huishoudens	0,34	0,27	0,08	0,23
verandering % eenpersoonshuishoudens	-0,09	-0,03 (ns)	0,09	-0,41
% twintigers	0,21	-0,33	0,27	0,15 (ns)
verandering % twintigers	0,02 (ns)	-0,11	-0,09	0,02 (ns)
verklaarde variantie (%)	34,3	22,6	25,8	42,4

Bron: WDM (GMP'98-'10) en ABF (ABF-Monitor'09)

Gebondenheid aan de buurt

Een van de veronderstellingen van dit onderzoek is dat de bewoners van lagestatus-wijken zich weinig binden met de buurt (zie figuur 2.1). We maken gebruik van een schaalscore om het verband tussen statusontwikkeling en binding met de buurt weer te geven: hoe hoger de score, hoe groter de ongebondenheid.⁷

Een daling van de statusscore tussen 1998 en 2010 gaat naar verwachting samen met een geringere binding met de buurt. Omgekeerd zou een stijging van de status samengaan met een grotere binding. Dit is in overeenstemming met wat in eerder onderzoek is gevonden. Mensen met een hoge sociale status nemen relatief vaak deel aan activiteiten in de buurt. Zij beschikken over de daarvoor benodigde cognitieve en sociale vaardigheden, en ook hun vele contacten zijn behulpzaam bij het participeren in de buurt (Bolt 2005).

In tabel 6.4 is de relatie tussen de binding en de statusontwikkeling weergegeven. Het betreft hier het aandeel mensen dat zich *niet* met de buurt gebonden heeft. Die statusontwikkeling is alleen van belang voor buurtbinding in de grote(re) steden. Andere factoren die samengaan met een beperkte buurtbinding zijn de aanwezigheid van twintigers en in de vier grote steden de aanwezigheid van niet-westerse migranten. De aanwezigheid van westerse migranten gaat juist met een relatief grote buurtbinding samen.

Tabel 6.4

Statusontwikkeling van wijken als factor bij de binding met de buurt (bèta's uit regressievergelijkingen)

factor	Nederland totaal	gemeenten met minder dan 75.000 inwoners	gemeenten met meer dan 75.000 inwoners (excl. vier grote steden)	vier grote steden
verschil statusscore 2010-1998	0,05	0,01 (ns)	0,10	0,13
% twintigers	0,17	0,13	0,18	0,21
verandering % twintigers	0,03 (ns)	0,02 (ns)	0,07 (ns)	0,02 (ns)
% niet-westerse migranten	0,19	0,20	0,37 (ns)	0,26
% westerse migranten	-0,03 (ns)	0,01 (ns)	0,06 (ns)	-0,28
% verandering niet-westerse migranten	0,07	-0,04 (ns)	-0,07 (ns)	0,21
% verandering westerse migranten	-0,03 (ns)	-0,02 (ns)	0,04 (ns)	0,01 (ns)
% eenpersoonshuishoudens	0,07	0,09	0,04 (ns)	0,11
verklaarde variantie (%)	16,7	8,0	29,0	50,5

Bron: WDM (GMP'98-'10); CBS (WoON'09) en ABF (ABF-Monitor'09)

Gebondenheid aan buurtbewoners

De binding met de buurt beperkt zich niet tot een binding met het gebied, maar betreft ook een verbondenheid met de bewoners.⁸ Net als bij de buurtbinding is gekeken naar de mate waarin de binding afwezig is. Dan blijkt dat de statusontwikkeling geen invloed heeft op de binding met buurtbewoners. Factoren als de aanwezigheid van twintigers en migranten (zowel westers als niet-westers) zijn hebben meer invloed. Vooral in de vier grote steden zijn de samenhangen groot (tabel 6.5).

Tabel 6.5

Statusontwikkeling van wijken als factor bij binding met de buurtbewoners (bèta's uit regressie-vergelijkingen)

factor	Nederland totaal	gemeenten met minder dan 75.000 inwoners	gemeenten met meer dan 75.000 inwoners (excl. vier grote steden)	vier grote steden
verschil statusscore 2010-1998	-0,03 (NS)	-0,02 (NS)	-0,07 (NS)	-0,08 (NS)
% twintigers	0,25	0,05 (NS)	0,44	0,58
verandering % twintigers	-0,02 (NS)	0,00 (NS)	0,03 (NS)	-0,05 (NS)
% niet-westerse migranten	0,18	0,27	0,16	0,25
% westerse migranten	0,17	0,12	0,14	-0,05 (NS)
% verandering niet-westerse migranten	0,06	-0,05 (NS)	0,031	0,21
% verandering westerse migranten	0,01 (NS)	0,03 (NS)	-0,01 (NS)	-0,18
% eenpersoonshuishoudens	0,07	0,08	0,00 (NS)	0,03 (NS)
verklaarde variantie (%)	25,8	11,1	36,6	49,4

Bron: WDM (GMP'98-'10); CBS (WoON'09) en ABF (ABF-Monitor'09)

Overlast

Een van de veronderstellingen in dit onderzoek is dat de daling van de status van een wijk leidt tot fysieke verloedering en overlast (zie het schema in hoofdstuk 2). Het is aannemelijk dat daarbij nog een tussenstap aan de orde is, namelijk de afwezigheid van binding met de buurt en binding met overige buurtgenoten. Beide indicatoren worden daarom in de analyses meegenomen als verklaring voor de mate van overlast.

De invloed van de statusontwikkeling op de mate van overlast komt uit de analyse niet naar voren (tabel 6.6), wat ook is gevonden door Van Gent (2009) in een analyse van het krachtwijkenbeleid.⁹

De belangrijkste factoren voor overlast in de buurt zijn dan het percentage twintigers en het percentage westerse en niet-westerse migranten, met name in de vier grote steden. Daarnaast speelt een beperkte binding met de buurt en aan zijn bewoners een rol.

Tabel 6.6

Statusontwikkeling van wijken als factor bij overlast (bèta's uit regressievergelijkingen)

factor	Nederland totaal	gemeenten met minder dan 75.000 inwoners	gemeenten met meer dan 75.000 inwoners (excl. vier grote steden)	vier grote steden
verschil statusscore 2010-1998	-0,03 (ns)	-0,02 (ns)	-0,03 (ns)	-0,12 (ns)
% twintigers	0,19	0,07	0,31	0,34
verandering % twintigers	-0,08 (ns)	0,03 (ns)	-0,03 (ns)	-0,22
% niet-westerse migranten	0,20	0,22	0,22	0,35
% westerse migranten	0,08	0,02 (ns)	0,08	0,13 (ns)
% verandering niet-westerse migranten	-0,01 (ns)	0,00 (ns)	-0,06 (ns)	-0,11 (ns)
% verandering westerse migranten	-0,03 (ns)	-0,03 (ns)	-0,01 (ns)	0,03 (ns)
% eenpersoonshuishoudens	-0,07	-0,07	-0,09	-0,121 (ns)
% verandering eenpersoons- huishoudens	0,05 (ns)	-0,01	0,01 (ns)	-0,12 (ns)
ongebonden aan buurt	0,18	0,20	0,17	0,12 (ns)
ongebonden aan buurtbewoners	0,17	0,16	0,11	0,28
verklaarde variantie (%)	31,4	21,6	32,5	48,9

Bron: WDM (GMP'98-'10); CBS (WoON'09) en ABF (ABF-Monitor'09)

Fysieke verloedering

Fysieke verloedering is opgevat als een optelsom van rommel op straat, vernielingen aan openbare bouwwerken, hondenpoep en bekladding van muren en dergelijke (graffiti).¹⁰

Tabel 6.7 laat zien dat de fysieke verloedering niet van statusontwikkeling afhankelijk is. De aanwezigheid van niet-westerse migranten en de relatieve afwezigheid van een binding met de buurt (buiten de kleine gemeenten) spelen wel een rol bij fysieke verloedering. Deze kenmerken lijken te duiden op achterstandswijken die over het algemeen met verloedering in verband worden gebracht (zie bv. ook Houben 2008). Het maakt daarbij niet uit of deze wijken in status zijn gedaald of gestegen.

Daarnaast is in de vier grote steden ook een verband tussen de verandering in het aandeel westerse migranten en fysieke verloedering. Wellicht betreft het hier expats die steeds vaker woonachtig zijn in de centra van de grote steden – gebieden die door de grote aantallen bezoekers van buiten ook kampen met verloedering.

Tabel 6.7

Ontwikkeling van status van wijken en de mate van fysieke verloedering (bèta's uit regressie-vergelijkingen)

factor	Nederland totaal	gemeenten met minder dan 75.000 inwoners	gemeenten met meer dan 75.000 inwoners (excl. vier grote steden)	vier grote steden
verschil statusscore 2010-1998	0,02 (NS)	0,01 (NS)	-0,03 (NS)	0,10 (NS)
% twintigers	0,16	0,08	0,15	0,08 (NS)
verandering % twintigers	-0,04 (NS)	0,01 (NS)	0,08	-0,33
% niet-westerse migranten	0,29	0,31	0,37	0,30
% westerse migranten	0,13	0,05	0,15	-0,07 (NS)
% verandering niet-westerse migranten	0,04 (NS)	-0,01 (NS)	-0,05 (NS)	-0,01 (NS)
% verandering westerse migranten	0,01 (NS)	-0,01 (NS)	-0,03 (NS)	0,26
% eenpersoonshuishoudens	-0,05	0,06	-0,09	0,13 (NS)
% verandering eenpersoons- huishoudens	0,02 (NS)	0,03 (NS)	-0,04 (NS)	0,15 (NS)
ongebonden aan buurt	0,07	0,03 (NS)	0,12	0,19
ongebonden aan buurtbewoners	0,08	0,07	0,04 (NS)	0,10 (NS)
verklaarde variantie (%)	28,0	15,7	34,9	31,4

Bron: WDM (GMP'98-'10); CBS (WoON'09) en ABF (ABF-Monitor'09)

Onveiligheidsbeleving

De laatste vraag die we stellen is in hoeverre angstgevoelens in de buurt samengaan met status en statusontwikkeling. Het gaat hier om één enkele vraag naar angstgevoelens uit het Woononderzoek Nederland.¹¹

Tabel 6.8 laat zien dat de statusontwikkeling nauwelijks een factor van betekenis is bij angstgevoelens. Alleen in de vier grote steden is er een verband tussen statusontwikkeling en angstgevoelens. Een daling van de status hangt samen met meer angstgevoelens. De angstgevoelens hangen vooral samen met de mate van aanwezigheid van niet-westerse migranten en – in de middelgrote steden – met de mate van aanwezigheid en toename van alleenstaanden. Ook de mate van afwezigheid van binding met de buurt en buurtbewoners is van belang voor de mate waarin mensen bang zijn om in de buurt lastiggevallen of beroofd te worden.

Tabel 6.8

Invloed van statusontwikkeling van wijken op de angst om in de buurt lastiggevallen te worden (bèta's uit regressievergelijkingen)

factor	Nederland totaal	gemeenten met minder dan 75.000 inwoners	gemeenten met meer dan 75.000 inwoners (excl. vier grote steden)	vier grote steden
verschil statusscore 2010-1998	0,02 (ns)	0,01 (ns)	-0,02 (ns)	-0,21
% twintigers	-0,02 (ns)	-0,02 (ns)	-0,07 (ns)	-0,01 (ns)
verandering % twintigers	0,05	0,03 (ns)	-0,07 (ns)	-0,20
% niet-westerse migranten	0,23	0,10	0,28	0,38
% westerse migranten	0,06 (ns)	0,01 (ns)	0,05 (ns)	-0,03 (ns)
% verandering niet-westerse migranten	0,02 (ns)	0,00 (ns)	-0,09 (ns)	0,10 (ns)
% verandering westerse migranten	-0,01 (ns)	0,03 (ns)	-0,06 (ns)	0,03 (ns)
% eenpersoonshuishoudens	0,07	0,06	0,16	0,12 (ns)
% verandering eenpersoons- huishoudens	-0,01 (ns)	-0,05	0,15	0,03 (ns)
ongebonden aan buurt	0,08	0,06	0,09 (ns)	0,19
ongebonden aan buurtbewoners	0,09	0,08	0,14	0,06
verklaarde variantie (%)	36,6	4,5	20,4	43,5

Bron: WDM (GMP'98-'10); CBS (WoON'09) en ABF (ABF-Monitor'09)

Samenvatting

In dit hoofdstuk stond de vraag centraal of woonfactoren een belangrijke relatie hebben met de ontwikkeling van de sociale status van wijken. Daarnaast is de vraag beantwoord in hoeverre de statusontwikkeling van wijken samengaat met specifieke veranderingen in de bevolkingssamenstelling en met de binding met de buurt en verloedering. Daarbij is gekeken of er verschil is tussen kleinere gemeenten (minder dan 75.000 inwoners), middelgrote gemeenten (meer dan 75.000 inwoners exclusief de vier grote steden) en de vier grote steden.

De aard van de woningbouw blijkt van invloed te zijn op de ontwikkeling van de sociale status. De aanwezigheid van koopwoningen en vooroorlogse woningen heeft een positieve relatie met de statusontwikkeling: hoe groter het aandeel koopwoningen en hoe groter het aandeel vooroorlogse woningen, hoe sterker de statusscore is gestegen. Een verouderde woningvoorraad in de middelgrote steden heeft een negatieve relatie met de statusontwikkeling. Naarmate de wijken in deze steden meer woningen uit de jaren zestig van de vorige eeuw tellen, is de statusontwikkeling negatiever.

Kijken we naar de relatie tussen statusontwikkeling en bevolkingssamenstelling, dan zien we dat een daling van de sociale status samengaat met een toename van het aandeel alleenstaanden en het aandeel niet-westerse migranten. Het negatieve verband is vooral sterk in de vier grote steden.

Tussen status(ontwikkeling) en de aanwezigheid van niet-westerse migranten bestaat een negatief verband, terwijl er – vooral in de vier grote steden – juist een positief verband is tussen statusontwikkeling en de aanwezigheid van westerse migranten. Hoe sterker de statusstijging, hoe vaker we westerse migranten in de wijk zullen aantreffen. Het verband tussen statusontwikkeling en de binding van bewoners met de buurt is alleen in de grotere steden aanwezig. De binding met andere buurtbewoners is nergens afhankelijk van de statusontwikkeling, en hetzelfde geldt voor overlast en fysieke verloedering. Angstgevoelens daarentegen hebben wel een relatie met statusontwikkeling, althans in de vier grote steden.

Hiervoor werd duidelijk dat de oorzaken van statusontwikkeling tussen de groepen gemeenten verschillen. Vooral in de vier grote steden is de aanwezigheid van wijken met veel vooroorlogse woningen van belang. De status ontwikkelt zich in deze wijken gunstig. In mindere mate geldt dit ook in de middelgrote steden. Zowel in de middelgrote steden als in de grote steden hangen de aanwezigheid en de toename van het aandeel koopwoningen samen met een stijging van de status. Daarbij is het verband in de vier grote steden sterker dan in de middelgrote steden.

In de middelgrote steden is er ook een negatief verband tussen statusontwikkeling en de aanwezigheid van woningen uit de jaren zestig van de vorige eeuw. Hiervan is in de grote steden geen sprake.

De relatie tussen statusontwikkeling en binding met de buurt is zowel zichtbaar in de middelgrote steden als in de vier grote steden, waarbij het verband in de vier grote steden iets sterker is. Daarentegen is de relatie tussen statusontwikkeling en onveiligheidsgevoel weer exclusief voor de vier grote steden.

Noten

- 1 De vraag of de samenstelling van de woningvoorraad een mogelijke oorzaak is voor de statusontwikkeling is weergegeven door middel van multiple regressievergelijkingen.
- 2 Toch is dat ook met deze grens niet altijd meer mogelijk. De gemeente Haarlemmermeer had al enige tijd meer dan 75.000 inwoners en heeft deels een zeer stedelijk karakter (een stad zonder inwoners: Schiphol), maar oogt voor een groot deel toch landelijk. Ook de relatief nieuwe tuinbouwgemeente Westland heeft meer dan 75.000 inwoners zonder dat er sprake is van een stedelijk karakter. De gemeente bestaat uit een aantal kernen, waarvan de grootste circa 20.000 inwoners heeft. De kernen zijn omgeven door tuinbouwgronden.
- 3 Daarnaast heeft het verschil in variantie mogelijk een technische achtergrond: het feit dat naarmate de stad/gemeente groter is, de interne homogeniteit van de wijk ook groter is. Veelal betreft het dan grotere gebieden met eenzelfde statusniveau, waar in kleinere gemeenten de wijken heterogeen naar status zijn.

- 4 Gecorrigeerd voor andere factoren die ook van belang kunnen zijn bij het beïnvloeden van deze kenmerken.
- 5 De stellingen over de contacten met burens en andere buurtbewoners luiden: 'Ik heb veel contacten met mijn directe burens' en 'Ik heb veel contacten met overige buurtbewoners'. De stelling over saamhorigheid in de buurt luidt: 'Ik woon in een gezellige buurt met veel saamhorigheid'. De stelling over de bevolkingssamenstelling luidt: 'Ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling in deze buurt'. De stelling over het kennen van mensen in de buurt luidt: 'Mensen in deze buurt kennen elkaar nauwelijks'. Alle stellingen kennen de antwoordcategorieën 'helemaal mee eens', 'mee eens', 'niet mee eens maar ook niet mee oneens', 'mee oneens' en 'helemaal mee oneens'. Bij alle stellingen behalve die over het kennen van mensen in de buurt zijn 'mee oneens' en 'helemaal mee oneens' samengevoegd. Respondenten uit het onderzoek WoON 2009 die op deze categorieën positief antwoordden, worden geacht resp. weinig contact te hebben met burens of buurtgenoten, zich niet in een gezellige en saamhorige buurt te wanen en niet tevreden te zijn met de bevolkingssamenstelling in de buurt. Bij de stelling over het kennen van mensen in de buurt zijn de categorieën 'helemaal mee eens' en 'mee eens' samengevoegd. De respondenten die op deze categorieën positief antwoordden worden geacht het eens te zijn met de stelling dat mensen in de buurt elkaar nauwelijks kennen.
- 6 Het CBS geeft als definitie van niet-westerse allochtonen: 'Allochtoon met als herkomstgroepering een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije.' De definitie van een westerse allochtoon is: 'Allochtoon met als herkomstgroepering een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, of Indonesië of Japan.' Een allochtoon wordt opgevat als een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Er wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie). Ook wordt onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen
- 7 Het betreft hier vragen uit het WoON 2009 waarvan de antwoorden zijn geaggregeerd naar het wijk-niveau. De scores hebben dus betrekking op wijken. De vragen, geformuleerd als stellingen, luiden: 'Ik ben gehecht aan deze buurt', 'Als het mogelijk is, ga ik uit deze buurt verhuizen', 'Ik voel mij thuis in deze buurt' en 'Ik voel mij mede verantwoordelijk voor de leefbaarheid in de buurt'. De ondervraagden konden hierop van 'zeer mee eens' tot 'zeer mee oneens' antwoorden. De antwoordcategorieën 'mee oneens' en 'zeer mee oneens' zijn samengevoegd.
- 8 De (afwezigheid van) binding van bewoners met andere bewoners in de buurt is ook met behulp van vragen uit het WoON 2009 in beeld gebracht. Ze zijn geformuleerd als stellingen en luiden: 'Ik heb veel contact met mijn directe burens', 'Ik heb veel contact met andere buurtbewoners', 'Ik woon in een gezellige buurt met veel saamhorigheid' en 'Mensen kennen elkaar in deze buurt nauwelijks'. Men kon antwoorden: 'zeer mee eens', 'mee eens', 'noch mee eens/noch mee oneens', 'oneens' en 'zeer mee oneens'. De antwoorden 'oneens' en 'zeer mee oneens' op de drie eerste vragen zijn samengevoegd. De antwoorden 'zeer mee eens' en 'mee eens' op de laatste vraag zijn eveneens samengevoegd.
- 9 De auteur verkreeg zijn uitkomsten op basis van een eerder Woononderzoek Nederland dan het hier gebruikte: het WoON 2006.
- 10 De gegevens over het voorkomen van fysieke verloedering zijn ontleend aan antwoorden van respondenten uit het Woononderzoek Nederland van 2009. Evenals bij overlast betreft het de perceptie van respondenten. Ook nu zijn de antwoorden op de vragen geaggregeerd naar het niveau van de viercijferige postcode, zodat de data wijkgegevens worden. De gebruikte vraag is: 'Komen de volgende

vervelende voorvallen in uw buurt vaak, soms of (bijna) nooit voor?' Daarna volgden de punten: 'be-
kladding van muren en/of gebouwen', 'vernieling van telefooncellen, bus- of tramhokjes', 'rommel
op straat' en 'hondenpoep op straat'. De antwoordcategorieën 'vaak' en 'soms' zijn samengevoegd
en geven de mate van voorkomen aan.

- 11 De vraag heeft de vorm van een stelling en luidt: 'Ik ben bang in deze buurt om lastiggevallen of
beroofd te worden'. De antwoordcategorieën zijn: '1. Helemaal mee eens', '2. Mee eens', '3. Niet mee
eens, maar ook niet mee oneens', '4. Mee oneens' en '5. Helemaal mee oneens'. De categorieën 1 en 2
zijn ten behoeve van de analyses samengevoegd. Vervolgens zijn de antwoorden geaggregeerd naar
het niveau van de viercijferige postcode, waardoor er wijkgegevens zijn ontstaan.

7 Conclusies

De conclusies worden besproken aan de hand van de onderzoeksvragen uit hoofdstuk 1.

7.1 Hoe hebben de Nederlandse wijken zich ontwikkeld naar sociale status in de periode tussen 1998 en 2010?

De sociale status van de Nederlandse wijken is tussen 1998 en 2010 gestegen. Dit komt voor een deel doordat er nieuwe wijken met een relatief hoge status zijn bijgekomen. Een andere verklarende factor is het gestegen opleidingsniveau van de bewoners. De stijging van de sociale status is een uiting van een gemiddelde over alle wijken per jaar. Wanneer we wijken classificeren en in beeld willen brengen welke wijken tussen 1998 en 2010 zijn gestegen of gedaald, kunnen we niet van dit gemiddelde uitgaan. Immers, wijken die er in 1998 nog niet waren kunnen niet meedoen in een dergelijke analyse: zij kunnen niet gestegen of gedaald zijn. Van de wijken die in 1998 al wel bestonden blijkt in 2010 zo'n 7% naar een laag niveau te zijn gedaald en zo'n 8% naar een hoog niveau te zijn gestegen. De meeste wijken (70%) handhaafden zich op een stabiel niveau.

7.2 Hoe is de statusontwikkeling te verklaren?

Bij het beschrijven van de statusontwikkeling van wijken tussen 1998 en 2010 is uitgegaan van een conceptueel model waarin de statusontwikkeling is verbonden met kenmerken van woningen, demografische kenmerken en oordelen van mensen over hun omgeving. De kenmerken van woningen beschouwen we in het model als oorzaken van de statusontwikkeling. Demografische kenmerken, oordelen van mensen over de binding met de wijk en percepties van mensen over fysieke verloedering en overlast beschouwen we als gevolgen.

Dit model is een vereenvoudiging van de theorie waarmee de statusontwikkeling van wijken vaak wordt beschreven: de zogenoemde vervaltheorie. Veroudering en fysiek verval van de woningen zouden noodzakelijkerwijs leiden tot de komst van meer personen uit groepen met een laag statusniveau. Het achterblijven van ingrepen in de fysieke woonomgeving (inclusief de woningen zelf) leidt tot een relatieve veroudering van de wijk, die daardoor minder aantrekkelijk wordt. Hogestatusgroepen kunnen zich permitteren de wijk te verlaten als ze die minder aantrekkelijk gaan vinden. Zij zouden dan zowel naar (wijken met) nieuwere woningen met veel comfort trekken als naar (wijken met) oudere woningen die aantrekkelijk zijn gelegen en eventueel verbeterd kunnen worden. Bovendien leidt een negatieve statusontwikkeling volgens het model tot een afwezigheid van binding met de wijk, fysieke verloedering, overlast en onveiligheidsgevoelens.

In de volgende paragrafen gaan we in op de vraag in hoeverre de empirische data leiden tot de conclusie dat de veronderstellingen die in het model zijn geformuleerd juist zijn.

Toename van koopwoningen en aanwezigheid van vooroorlogse woningen in de wijk zijn bevorderlijk voor statusverhoging

In het conceptuele model is uitgegaan van een relatie tussen woonfactoren en statusontwikkeling. Met name het eigendom van de woningen blijkt een rol te spelen. Wijken met veel koopwoningen zijn hogestatuswijken, wijken met veel huurwoningen lagestatuswijken. Of een wijk een huurwijk of een koopwijk is, hangt mede af van de bouwperiode van de woningen. In oudere (maar wel naoorlogse) wijken staan vaak veel huurwoningen, terwijl de meer recente wijken vooral uit koopwoningen bestaan. Met name wijken in de middelgrote steden uit de jaren zestig van de vorige eeuw hebben daardoor dikwijls een lage status.

Daarnaast zijn er nog steeds veel vooroorlogse wijken met een lage status, hoewel hun aantal wel afneemt. Als de ligging en de architectuur aantrekkelijk zijn, komen er koopwoningen die door nieuwe bewoners verbeterd worden. De nieuwe bewoners zijn vaak hoogopgeleid en hebben een goed inkomen. Daardoor kan de status van de wijk stijgen naar een gemiddeld of een hoog niveau.

De aanwezigheid van vooroorlogse woningen en de aanwezigheid en de toename van koopwoningen houden dan ook verband met een positieve statusontwikkeling: hoe groter het aandeel koopwoningen en hoe groter het aandeel vooroorlogse woningen in de woningvoorraad, hoe sterker de statusscore is gestegen.

7.3 Wat zijn mogelijke gevolgen van statusontwikkeling op het vlak van demografische samenstelling, overlast en verloedering in de wijken?

Negatieve statusontwikkeling gaat samen met groepen met relatief weinig binding met de wijk

Een negatieve statusontwikkeling gaat samen met de aanwezigheid van alleenstaanden en niet-westerse migranten: mensen met een verhoudingsgewijs geringe binding met de buurt. Dit zien we vooral in de vier grote steden. De vraag is wel in hoeverre het een gevolg of een uiting van statusontwikkeling betreft.

Hoe negatiever de status zich ontwikkelt, hoe kleiner de binding met de buurt is. De relatie tussen statusontwikkeling en binding met de wijk is echter alleen goed te zien waar het de binding met de buurt als fysieke eenheid betreft. De binding van bewoners met andere buurtbewoners is weinig eenduidig. Alleen in de middelgrote steden leidt de statusontwikkeling naar een laag niveau tot een relatief beperkte binding met de buurtbewoners.

Geen relatie tussen statusontwikkeling en fysieke verloedering en overlast, nauwelijks een relatie tussen statusontwikkeling en onveiligheidsgevoel

Tegen de verwachting in is er geen verband tussen statusontwikkeling en fysieke verloedering en overlast. Statusontwikkeling heeft wel invloed op het onveiligheidsgevoel in de buurt, maar alleen in de vier grote steden.

Speciale positie vier grote steden

De positieve invloed van de toename van koopwoningen en de aanwezigheid van vooroorlogse woningen op statusontwikkeling is met name een grootstedelijk verschijnsel. Vooral de toename van koopwoningen houdt in de steden verband met een positieve statusontwikkeling van wijken. Ook de aanwezigheid van vooroorlogse woningen is in de vier grote steden sterker dan elders gerelateerd aan een positieve statusontwikkeling. En hetzelfde geldt er voor een toename van de laagbouw. Deze ontwikkeling is vermoedelijk mede het gevolg van (voormalige) schaarste: in de grote steden waren en zijn niet veel koopwoningen en laagbouwwoningen. Nieuwe koop- of laagbouwwoningen zullen vermoedelijk vooral door groepen met een hogere status worden betrokken. Maar ook oudere woningen in de grote steden zijn aantrekkelijk voor groepen met een hogere status. Deze woningen zijn niet schaars en – mede daardoor – relatief goedkoop. Bovendien zijn ze geschikt om te verbeteren. Daardoor kan een proces van gentrification van de wijken met veel oudere woningen ontstaan.

Niet alleen de relatie tussen woonfactoren en statusontwikkeling is in de vier grote steden sterker dan elders, maar ook de relatie tussen statusontwikkeling en de bevolkingssamenstelling van de wijken. De relatie tussen bijvoorbeeld statusontwikkeling en binding met de buurt is eveneens eerder een grootstedelijk dan een meer algemeen verschijnsel. En zoals hiervoor vermeld, bestaat alleen in de vier grote steden een relatie tussen statusontwikkeling en onveiligheidsgevoel.

De speciale positie van de vier grote steden gaat gepaard met een gemiddelde stijging van de status van de wijken van de vier grote steden in de gehele periode 1998-2010, waarbij de stijging in de laatste jaren sterker was dan eerder in deze periode. De positieve ontwikkeling van de vier grote steden bleef niet beperkt tot status. In dezelfde periode verbeterde ook de leefsituatie van hun bewoners.

In de middelgrote steden zijn de verbanden veel minder sterk, hoewel ook daar de aanwezigheid en de toename van koopwoningen en de aanwezigheid van vooroorlogse woningen bijdragen aan een positieve statusontwikkeling. Maar hier valt juist statusdaling op. Veel woningen uit de jaren zestig van de vorige eeuw zijn in de middelgrote steden een belangrijke factor voor een statusdaling. Elders ontbreekt dit verband.

Men kan zich afvragen of het model niet vooral een stedelijk model is en minder opgaat voor de meer rurale gebieden in ons land. In deze gebieden zouden andere mechanismen dan de relatie tussen de woningvoorraad (met name de aanwezigheid van koopwoningen en een vooroorlogse woningvoorraad) en de statusontwikkeling een rol spelen. Daarbij is van belang dat buiten de grote steden verhoudingsgewijs meer koopwoningen staan en minder vooroorlogse woningen. De attractie van de grote stad is juist die vooroorlogse bouw. Hoogopgeleiden en vooral jonge hoogopgeleiden wonen er verhoudingsgewijs vaak in vooroorlogse woningen, met name woningen uit de periode 1900-1945. Zij vinden de omgeving van die woningen aantrekkelijk. Het maakt daarbij weinig uit of ze in huur- of in koopwoningen wonen.

7.4 Hoe zijn deze ontwikkelingen geografisch te duiden?

Deze publicatie richt zich op wijken, een geografische eenheid op een laag schaalniveau. Deze wijken bevinden zich weer in geografische eenheden op een hoger schaalniveau, zoals gemeenten, provincies en landsdelen. Van oudsher bestaan er gebieden die hogestatusgroepen aantrekken en gebieden waar lagestatusgroepen noodgedwongen blijven wonen. Bekend zijn hogestatusgebieden als 't Gooi, Wassaenaar en de duinstreek westelijk van Haarlem. Recenter, in de jaren zeventig, zijn daar grote delen van het Groene Hart bijgekomen. Op een hoog schaalniveau zou dus een onderscheid zichtbaar moeten zijn tussen lage status in de steden en hoge status daarbuiten, althans in het westen van Nederland. Is dit ook zichtbaar in de status(ontwikkeling) van de wijken?

Lage status in stad, hoge(re) in omgeving

Het verschil tussen wijken met een lage status in de steden en wijken met een hogere status daarbuiten is inderdaad zichtbaar. Dat is niet alleen het geval in de westelijke provincies, maar bijvoorbeeld ook in stedelijke gebieden als Twente en Arnhem. In de westelijke provincies Utrecht en Noord-Holland en in Twente betreft dit zowel naar een hoog niveau stijgende wijken (vlak) buiten de stad als stabiel hogestatuswijken. In Zuid-Holland zijn er vooral stabiel hogestatuswijken.

Hogestatusgebied in Amsterdam

Ook in de vier grote steden blijken de traditionele patronen nog zichtbaar, al zijn er wel nuances. Zo kent Amsterdam van oudsher het hogestatusgebied dat zich uitstrekt van het Museumplein naar het zuiden in de richting van Amstelveen. Dit gebied lijkt zich uit te breiden richting Centrum, want hier treffen we verschillende stijgende wijken aan.

Zand-veenonderscheid in Den Haag

In Den Haag blijft het traditionele patroon (van de zand-veenscheiding) zichtbaar. Hogestatuswijken zijn te vinden 'op het zand', in het duingebied, wijken met een lagere status liggen 'op het veen', meer landinwaarts. Ook hier wordt het patroon van de traditionele scheiding iets genuanceerd: de scheiding is minder hard, want tussen zand en veen liggen nu wijken waarvan de status is gestegen of gedaald. Bovendien zijn er verschillende wijken die in de periode 1998-2010 een gemiddeld niveau behielden (wat overigens niet wil zeggen dat daarbinnen geen dynamiek heeft plaatsgevonden).

Grondsoort en status, ook op hoger schaalniveau

De Haagse zand-veenscheiding lijkt ook op een hoger schaalniveau waarneembaar. De zandgronden in West- en Centraal-Nederland zijn ook nu nog vaak hogestatusgebieden. Zo is het duin(rand)gebied tussen Alkmaar en Den Haag een aaneengesloten stabiel hogestatusgebied. Hetzelfde geldt voor de Utrechtse Heuvelrug en 't Gooi en de Veluwezoom rond Arnhem.

Daarentegen is het (klei)veengebied van het Groene Hart geen aaneengesloten hogestatusgebied. Grote delen van het Groene Hart bestaan uit stabiel gemiddelde wijken. De scheiding leidt hier dus niet tot een onderscheid tussen laag en hoog, maar tussen hoog

en gemiddeld. In de buurt van de grote steden in het Groene Hart zijn overigens wel hogestatusgebieden te vinden, zowel gebieden die naar een hoog niveau zijn gestegen als gebieden die een stabiel hoog niveau hielden.

Sociale status en aandachtswijken

De aandachtswijken in het wijkenbeleid (die voor een groot deel in de vier grote steden liggen) hebben een erg laag statusniveau, lager nog dan andere wijken die eerder bij het grotestedenbeleid waren betrokken. Dit niveau is tussen 1998 en 2006 gedaald, maar daarna heel licht gestegen. Verbetering van de positie van bewoners zou zich ook moeten uiten in de statusontwikkeling van de wijk zelf. De status van de bewoners bepaalt immers de status van de wijk.

Sociale status en overige wijkcategorieën in het beleid

Niet alleen de aandachtswijken, maar ook de bloemkoolwijken, de Vinex-wijken, de wijken in de groeikernen en de wijken in krimpgebieden hebben een beleidsconnotatie. Deze wijken zijn in verschillende periodes gebouwd. De groeikernen en de (vaak in deze kernen voorkomende) bloemkoolwijken dateren uit de jaren zeventig en begin jaren tachtig van de vorige eeuw. De Vinex-wijken dateren uit de jaren negentig. Alleen de wijken in krimpgebieden zijn heterogeen naar bouwperiode.

Hoewel de wijken in de groeikernen en de Vinex-wijken al wat ouder zijn, is er nog geen sprake van een statusdaling. De Vinex-wijken hebben zelfs een vrij hoge status, die ook nog eens fors is gestegen tussen 1998 en 2010. In deze wijken is nog geen sprake van veroudering van de woningvoorraad die hogestatusgroepen afstoot.

Van de onderscheiden gebiedscategorieën zijn de groeikernen het oudst. Dat de groeikernen en de vaak daarbinnen gelegen bloemkoolwijken niet te maken hebben met statusdaling komt vermoedelijk door de eerder beschreven combinatie van hoge inkomens en opleiding op een middelbaar niveau van hun bewoners.

In deze publicatie zijn drie typen krimpgebieden gedefinieerd: alleen regionale krimp, alleen krimp op wijkniveau en krimp die zich zowel op regionaal als op wijkniveau voordoet. Alleen van de wijken die gekenmerkt worden door zowel krimp op wijkniveau als krimp op regionaal niveau is de statusscore gedaald. Er moet dus sprake zijn van 'dubbele krimp' willen krimpgebieden in status achterblijven.

7.5 Eindconclusie

- 1 De statusontwikkeling van wijken hangt vooral samen met de factoren 'aanwezigheid en toename van koopwoningen' en 'bouwperiode'. Verouderde woningen in verouderde wijken leiden tot een statusdaling, iets wat met name wijken uit de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw betreft (zie echter ook punt 7 van deze eindconclusie). Vooroorlogse woningen in vooroorlogse wijken daarentegen zijn in trek bij groepen

- met een hogere status. Dat heeft te maken met de ligging en de aantrekkingskracht van de fysieke omgeving van die wijken (zie ook hier punt 7 van de eindconclusie).
- 2 De statusontwikkeling hangt samen met een bevolkingssamenstelling die per gebied verschillend is. In wijken met een hogere status en wijken die naar een hoog niveau stijgen, wonen weinig alleenstaanden en niet-westerse migranten, in wijken met een lagere status en vooral in wijken die naar een laag niveau dalen juist veel. Alleenstaanden en niet-westerse migranten hebben vaak een lage status en beïnvloeden de status van de wijk waar zij gaan wonen daarmee negatief.
 - 3 De statusontwikkeling leidt in beperkte mate tot een verschil in buurtbinding. Naarmate wijken meer in status dalen is de binding met de buurt er geringer. Dit betreft alleen de buurt als geheel: tussen gebieden met een hogere en gebieden met een lagere status is geen verschil waar het sociale binding met buurtgenoten betreft.
 - 4 Er is geen verband tussen statusontwikkeling en verloedering of overlast. In wijken met een gedaalde status zijn de bewoners niet minder netjes dan in wijken met een gestegen status. De afwezigheid van binding met de buurt en in sommige gevallen met buurtbewoners speelt – los van de statusontwikkeling – wel een rol bij overlast en verloedering in de wijk. Daarbij is de mate van binding sterk afhankelijk van het aandeel twintigers in de wijk. Waar veel twintigers wonen, is de binding laag. Dit betreft vooral de binding met buurtbewoners.
 - 5 De statusontwikkeling leidt tot een aantal opvallende geografische verschijnselen. Weliswaar blijven traditionele scheidingen zoals het zand-veenonderscheid in Den Haag zichtbaar, maar er zijn nuances in die scheidingen opgetreden. In het Haagse is de grens tussen zand en veen bijvoorbeeld minder hard geworden. Ook op een hoger schaalniveau is een verband zichtbaar tussen status(ontwikkeling) en scheiding van grondsoorten. Op het zand is hier eveneens sprake van een hoge status. De status in de niet-zandgebieden (bv. het Groene Hart) is echter niet laag, maar in de regel stabiel-gemiddeld.
 - 6 Aandachtswijken blijven een zeer laag statusniveau houden, ondanks een lichte stijging van de status tussen 2006 en 2010. Vinex-wijken hebben een hoge status, die nog eens is gestegen tussen 1998 en 2010. Groeikernen en de daarbinnen vaak voorkomende bloemkoolwijken zijn niet gedaald in sociale status. Wijken waarvan de bevolking is afgenomen en die bovendien in een krimpregio liggen (dubbele krimp), zijn wel in status gedaald.
 - 7 De in deze publicatie beschreven verbanden zijn eerder op de grote stad dan op kleinere gemeenten toepasbaar. De verbanden zijn sterker naarmate de steden groter zijn. Daarbij valt op dat in bepaalde oudere wijken in de grote stad een statusstijging plaatsvindt, die naar alle waarschijnlijkheid verband houdt met de gentrification van deze wijken.

In de middelgrote steden valt juist de statusdaling op. Wijken met veel woningen uit de jaren zestig van de vorige eeuw zijn er een belangrijke factor voor statusdaling. Elders ontbreekt dit verband.

Summary

Neighbourhood status development in the Netherlands 1998-2010

Social status of neighbourhoods: what is that?

How have Dutch residential neighbourhoods developed over the last twenty years? That is the central question addressed in this report on the basis of neighbourhood status. That status is derived from a number of characteristics of neighbourhood residents, namely their education level, income and labour market position. It thus has nothing to do with the prestige or popularity of a neighbourhood.

The average status of Dutch neighbourhoods rose between 1998 and 2010, driven by the construction of new residential neighbourhoods and the increased education level of the residents.

To put the differences between neighbourhoods with rising and falling status into clearer perspective, neighbourhoods studied were divided into groups, classed as *stable neighbourhoods*, *rising neighbourhoods* and *falling neighbourhoods*. The stable neighbourhoods were further subdivided into high, medium and low status.

A theoretical conceptual scheme was used to interpret the causes and consequences of status development. The scheme assumes a relationship between status development on the one hand and housing characteristics (period of construction, home size and ownership status) and demographic characteristics (household type and ethnicity) on the other. The relationship between status development and loyalty to the neighbourhood, neighbourhood decay and subjective safety was also studied.

Status development related to period of construction

A relationship is indeed found between the period of construction and the neighbourhood types. The stable higher-status neighbourhoods feature both recently built homes (which are comfortable and modern) and pre-war dwellings (centrally located homes which can be renovated). The upgrading of these pre-war homes is part of a process of gentrification: occupiers renovate old homes and this can lead to a more general rise in the status of the neighbourhood. This phenomenon is much less common in stable, high-status neighbourhoods, where homes already represent a high value that will rise only slightly if they are upgraded.

Gentrification plays a key role in neighbourhoods which have risen to higher status levels. These neighbourhoods initially attract new residents who renovate well-positioned but structurally neglected homes. These dwellings are often pre-war and centrally located.

However, not all neighbourhoods with pre-war housing stock are well positioned or contain attractive buildings. Pre-war dwellings are also commonly found in stable

low-status neighbourhoods. These neighbourhoods are also characterised by a large number of homes built in the period 1960-1970: often small and with poor sound installation, and architecturally generally unappealing to residents. Once decline sets in in these somewhat dated neighbourhoods, it is very difficult to reverse. Homes age and become less and less appealing to people with a higher status, and those residents who can afford to do so move to 'better' neighbourhoods. Residents with a lower status are left behind and new residents also with a low(er) status take the place of the group who have moved out. The term *downward spiral* is sometimes used to describe this process.

Home renovation takes place mainly in owner-occupier dwellings. This is no surprise, given that rented homes have to be returned to their original state when the occupant moves out. There has been an increase in owner-occupier homes in the Netherlands in recent decades, both in absolute terms and as a share of all housing stock. The share of owner-occupier homes is greatest in stable high-status neighbourhoods and smallest in stable low-status neighbourhoods. Low-status neighbourhoods also tend to contain a relatively large number of flats.

Status development also related to the share of single-person households and the proportion of migrants

Apart from the nature of the housing stock, neighbourhood status development is also related to demographic characteristics. Neighbourhoods that are sliding towards a low status are characterised by a relatively large increase in the proportion of single-person households. Some of these are starters – including many (young) singles – who are attracted mainly by the low (rental) cost of the homes. They are prepared to accept the falling status of the neighbourhood; they regard their home as a temporary stopgap, and therefore feel little affinity with the neighbourhood.

Although the *increase* in the proportion of single-person households is greatest in these neighbourhoods, the *total share* of single-person households is even higher in neighbourhoods which have risen to an average status and in neighbourhoods with a stable low status. In both cases, almost half the households comprise people living alone.

Migrants of non-Western origin relatively often live in stable low-status neighbourhoods and neighbourhoods whose status is falling. This applies both for the Netherlands as a whole and for the four major cities (Amsterdam, Rotterdam, The Hague and Utrecht), though the percentages in the cities are rather more extreme. For example, almost half the population in the stable low-status neighbourhoods in the major cities are non-Western migrants.

Western migrants who live in the four major cities live mainly in stable high-status neighbourhoods. In the rest of the Netherlands they live with equal frequency in each of the status categories, though their share rises proportionally most strongly in neighbourhoods with improving status. This group probably consists (in part) of expats, who have a positive influence on the status of the neighbourhoods where they live thanks to their good income and employment.

Social status has risen mainly in the provinces of Noord-Holland, Zuid-Holland and Utrecht

The social status of Dutch neighbourhoods has risen generally over the last twenty years, but this trend has not been the same everywhere. The rise has been particularly marked in the western provinces Noord-Holland and Zuid-Holland and in Utrecht. In particular, neighbourhoods located in smaller municipalities outside the major cities enjoy high status. In the province of Noord-Holland, for example, the area to the north of Amsterdam, in particular, contains quite a number of neighbourhoods whose status has risen to a higher level. It is likely that residents of these neighbourhoods largely rely on Amsterdam for employment and services.

Not all older residential neighbourhoods are falling in status

Although ageing of the housing stock generally leads to a decline in status, this is not the case in designated growth centres, in residential neighbourhoods built as new developments under the government's spatial planning policy in the 1990s ('Vinex' neighbourhoods) or in cul-de-sac or 'cauliflower neighbourhoods' (neighbourhoods where homes are accessed from a main road via a system of streets laid out in the pattern of a cauliflower). The Vinex neighbourhoods actually enjoy fairly high status, which moreover rose sharply between 1998 and 2010. These neighbourhoods retain their appeal for high-status groups.

'Double shrinkage' leads to a fall in status

Areas where the population has shrunk have also seen their status rise, most strongly if the shrinkage took place only at regional level. Neighbourhoods where the population has shrunk sharply both in the neighbourhood itself and in the region have by contrast seen their status fall. It is only in this situation of 'double shrinkage' that the status of 'shrinkage areas' has fallen.

The status of special focus neighbourhoods has risen, albeit less than elsewhere

The status of neighbourhoods in the four largest cities also rose over the period studied, though the rise in Rotterdam was fairly small. Neighbourhoods in Utrecht consistently enjoyed the highest status of all neighbourhoods in the four major cities in each measurement year, though neighbourhoods in The Hague approached this level in 2010. Rotterdam neighbourhoods had the lowest status on average in each measurement year, and Rotterdam moreover contains few high-status neighbourhoods.

Large tracts of the four major cities consist of *special focus neighbourhoods*, i.e. neighbourhoods which receive additional policy attention because of an accumulation of disadvantage and problems. These neighbourhoods, which also occur outside the four major cities, have very low status, which fell even further between 1998 and 2006. Thereafter their status rose again very slightly, but remains very low.

Presence of owner-occupier homes and pre-war homes leads to higher status

Which factors are associated with neighbourhood status development? To answer this question, the study looked at the development of individual neighbourhoods at national

level, in smaller municipalities (< 75,000 residents), in medium-sized municipalities (> 75,000 residents excluding the four major cities) and in the four major cities. Initially the study looked at housing factors which according to the theoretical model could explain status development. The presence of owner-occupier homes and pre-war dwellings is found to correlate positively with status development: the higher the proportion of owner-occupier homes and the greater the share of pre-war homes, the stronger the rise in the status score.

An ageing housing stock in medium-sized cities has a negative influence on status development. The more homes from the 1960s there are in these city neighbourhoods, the more negative the status development.

A decline in social status is accompanied by a rise in the share of single-person households and migrants

A further question concerns the extent to which neighbourhood status development is related to specific changes in the population profile. A decline in social status is found to be associated with an increase in both the share of single-person households and the proportion of non-Western migrants in the neighbourhood. This negative relationship is particularly strong in the four major cities.

By contrast, there is a positive association between status development and the presence of Western migrants. The greater the rise in status, the more often Western migrants will be found in the neighbourhood. This relationship is again especially strong in the four largest cities. It ought to be borne in mind that there is a degree of tautology here, because singles and members of ethnic minorities often have a low education level and a low income (and thus determine the low status).

Status development is not related to nuisance and decay. A relationship between status development and neighbourhood loyalty is found only in the large cities

The final question addressed in this report concerns the relationship between status development and neighbourhood loyalty on the one hand and neighbourhood decay on the other. Only in the larger cities was a relationship found between status development and the degree to which people feel an affinity with their fellow residents: an increase in social status is associated with greater neighbourhood loyalty here. No such relationship was found in neighbourhoods in smaller municipalities. Status development in both large and small municipalities shows no relationship with nuisance by neighbours or other residents or with physical decay (vandalism, rubbish on the streets, dog fouling). By contrast, feelings of anxiety do show a relationship with status development, at least in the four large cities, where a decline in status is associated with more feelings of anxiety.

The associations are stronger in the large cities than elsewhere

Finally, the analyses showed that the relationships found are stronger in the large cities than in smaller municipalities. It is noteworthy that the status of certain older neighbourhoods in the large cities is rising; this is very probably linked to gentrification of these neighbourhoods.

Literatuur

- Adriaanse, C. (2005). Wijken die het wel goed doen. In: *Rooilijn*, jg. 38, nr. 6., p. 292-295.
- Adriaanse, C. (2011). *On measuring and explaining neighbourhood success. A behavioural economic approach*. Delft: Delft University Press.
- Bakker, R., I. Sieben, P. Nieuwbeerta en H. Ganzenboom (1997). Maten voor prestige. Sociaal-economische status en sociale klasse voor de standaard beroepsclassificatie. In: *Sociale Wetenschappen*, jg. 40, nr. 1, p. 1-22.
- Blijie, B., R. van Hulle, C. Poulus, R. van Til en K. Gopal (2009). *Het inkleuren van voorkeuren, de woonconsument bekend*. Den Haag: ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Milieu / NEPROM.
- Blokland, T. (2009). *Oog voor elkaar. Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Boelhouwer, J. (2010). *Wellbeing in the Netherlands. The scp life situation index since 1974*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2010-17).
- Boelhouwer, J. en R. Gilsing (2012). *De sociale staat van de gemeente. Lokaal gebruik van de scp-leefsituatie-index*. Den Haag/Utrecht: Sociaal en Cultureel Planbureau / Verwey-Jonker Instituut.
- Bolt, G. en R. ter Maat (2005). Participatie in de buurt. In: *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting*, jg. 11, nr. 16, p. 56-62.
- Bruijne, E. de en F. Knol (2001). *Gewenste groei, bevolkingsgroei en sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen in ex-groeikernen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2001-1).
- CBS (2008). *Bevolkingskrimp vooral in landelijke gemeenten*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek (geraadpleegd in augustus 2012 via <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/nederland-regionaal/publicaties/artikelen/archief/2008/2008-2621-wm.htm>).
- Dagevos, J. (2009). *Ruimtelijke concentratie van niet-westerse migranten. Achtergrond, gevolgen en aangrijpingspunten voor beleid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dam, F. van, C. de Groot en F. Verwest (2006). *Krimp en ruimte. Bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid*. Rotterdam/Den Haag: NAU Uitgevers / Ruimtelijk Planbureau.
- Eenink, P. (2007). *De bloemkoolwijk een getto? Onderzoek naar de kwaliteit van bloemkoolwijken in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Gent, W. van (2009). De noodzaak van ontrafeling van problemen in het stedelijk beleid. Het 40-wijkenprogramma. In: S. Musterd en W. Ostendorf, *Problemen in wijken of probleemwijken?* (p. 85-95). Assen: Van Gorcum.
- Graaf, P. van der, D. Oudenamps en M. Wentinck (2005). *Onze Buurt aan Zet onder het vergrootglas. Tussenevaluatie en instrument eidevaluatie*. Den Haag: ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Hoekman, R. (2010). Krimpen met beleid. In: *Sport Lokaal*, jg. 5, nr. 2, p. 31.
- Hoekman, R., F. Knol en H. van der Poel (2010). Ruimte en accommodaties voor sport. In: A. Tiessen-Raaphorst, D. Verbeek, J. de Haan en K. Breedveld (red.), *Sport: een leven lang. Rapportage sport 2010* (p. 204-219). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Houben, L. (2008). Ernstige overlast en verloedering in de eigen woonbuurt. In: *Bevolkingstrends*, jg. 56, nr. 3, p. 73-79.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Random House.

- Karsten, L. (2007). Vitale kinderen en creatieve steden, op zoek naar een nieuwe omgangsregeling. In: *Rooilijn*, jg. 40, nr. 5., p. 319-325.
- Kempen, R. van, P. Somerville en E. van Beckhoven (2009). The decline and rise of neighbourhood governance. In: *International Journal of Housing Policy*, jg. 9, nr. 1, p. 25-44.
- Knol, F. (1998). *Van hoog naar laag, van laag naar hoog*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / Elsevier Bedrijfsinformatie (SCP-cahier 152).
- Knol, F. (2006). Investeren door burgers in de bestaande woningvoorraad van de grote stad en gentrification. In: P. Schnabel (red), *Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006* (p. 339-365). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Knol, F. (2008). Themahoofdstuk: wijkontwikkeling, gentrification en participatie. In: B. Kuhry, J.J.J. Jonker, F. Knol en A.G.J. van der Torre, m.m.v. Bureau Zenc, *Maten voor gemeenten 2008. Een analyse van de prestaties van de lokale overheid* (p. 179-205). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2008-23).
- Knol, F. en V. Veldheer (2009). Wonen en wijken uit de jaren zestig en zeventig. In: R. Bijl, J. Boelhouwer, E. Pommer en P. Schyns, *De sociale staat van Nederland 2009* (p. 337-357). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kullberg, J. (2006). *De tekentafel neemt de wijk. Beloften en beperkingen in de herstructurering van buurten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-essay 3).
- Kullberg, J., M. Vervoort en J. Dagevos (2009). *Goede burens kun je niet kopen. Over de woonconcentratie en woonpositie van etnische minderheden van niet-westerse migranten in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Latten, J., H. de Feijter, H. Nicolaas en B. Hamers (2006). Uit balans. Selectieve verhuisstromen naar en uit de stad. In: N. van Nimwegen en I. Esveldt, *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2006. Grote steden in demografisch perspectief* (p. 175-209). Den Haag: NIDI.
- Marlet, G. (2009). *De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en aantrekkingskracht van Nederlandse steden*. Nijmegen: voc-uitgevers.
- Marlet, G. en C. van Woerkens (2010). *Krimp! Atlas voor gemeenten 2010. De 50 grootste gemeenten op 40 punten vergeleken*. Nijmegen: voc-uitgevers.
- Musterd, S. (2009). Probleemwijken! Probleemwijken? In: *Idee*, augustus, p. 35-36.
- Musterd, S., W. Ostendorfen S. de Vos (1999). *Kansarmoedeconcentraties en woningmarkt. Een analyse van de situatie in Amsterdam*. Amsterdam: AME / Universiteit van Amsterdam / DGVH / Nethur Partnership.
- Ossokina, I. en E. Verkade (2006). Demografische ontwikkelingen en woningmarkt in de grote stad. In: N. van Nimwegen en I. Esveldt (red.), *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2006. Grote steden in demografisch perspectief* (p. 283-301). Den Haag: NIDI.
- Praag, C. van en N. van Nimwegen (2006). De grote stad in demografisch perspectief. In: N. van Nimwegen en I. Esveldt (red.), *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2006. Grote steden in demografisch perspectief* (p. 13-47). Den Haag: NIDI.
- Rob en Rfv (2009). *Naar een transparante financiële verhouding tussen het Rijk en de vier grote steden. Analyse van de positie van de vier grote steden in het gemeentefonds*. Den Haag: Raad voor de Financiële Verhoudingen.
- Smith, N. (1991). On gaps in our knowledge of gentrification. In: J. van Weesep en S. Musterd, *Urban Housing for the Better Off. Gentrification in Europe* (p. 52-63). Utrecht: Stedelijke Netwerken.
- Tesser, P.T.M., C.S. van Praag, F.A. van Dugteren, L.J. Herweijer en H.C. van der Wouden (1995). *Rapportage minderheden 1995. Concentratie en segregatie*. Rijswijk/Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / VUGA (SCP-cahier 123).

- Thompson, W.E. en W.V. Hickey (2005). *Society in focus. An introduction to sociology*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- TK (1990/1991). *Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening Extra*. Tweede Kamer, vergaderjaar 1990/1991, 21879, nrs. 5-6.
- Uyterlinde, J.C.M. en R.J.M. Oude Ophuis (2012). *Bloemkoolwijken toekomstbestendig maken*. Den Haag: Stichting Experimenten Volkshuisvesting.
- Veldheer, V. (1994). *Kantelend bestuur. Onderzoek naar de ontwikkeling van taken van het lokale bestuur in de periode 1851-1985*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ven, H. van der (1989). *Opkomst en ondergang van de Tjalk*. Delft: Delftse Universitaire Pers.
- Verkade, E. (2009). Regionaal-economische gevolgen van bevolkingskrimp. In: N. van Nimwegen en L. Heering (red.), *Van groei naar krimp. Een demografische omslag in beeld. Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2009* (p. 163-189). Den Haag: NIDI.
- VROM (1997). *Nota Stedelijke Vernieuwing*. Den Haag: ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
- VROM (2003). *Nieuwbouw en herstructurering. Doorstroming en dynamiek in nieuwe en oude wijken*. Den Haag: ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
- VROM-raad (2006). *Stad en stijging. Sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing*. Den Haag: VROM-raad.
- Wittebrood, K. en T. van Dijk (2007). *Aandacht voor de wijk. Effecten van herstructurering op leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wittebrood, K. en M. Permentier, m.m.v. F. Pinkster (2011). *Wonen, wijken & interventies. Krachtwijkenbeleid in perspectief*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt twee keer per jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma is te vinden op de website van het s.c.p.: www.scp.nl.

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, of via de website van het s.c.p. Een complete lijst is te vinden op www.scp.nl/publicaties.

Sociaal en Cultureel Rapporten

Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006. ISBN 90-377-0285-6

Betrekkelijke betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008.

ISBN 978 90 377 0368-9

Wisseling van de wacht: generaties in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2010. Andries van den Broek, Ria Bronneman-Helmers en Vic Veldheer (red.). ISBN 978 90 377 0505 8

Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012. Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonke van Noije, Cok Vrooman (red.).

ISBN 978 90 377 0623 9

SCP-publicaties 2011

2011-1 *KLEUR. SCP-nieuwjaarsuitgave 2011* (2011). ISBN 978 90 377 0537 9

2011-2 *Stemming onbestemd. Tweede verdiepingstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven* (2011). Paul Dekker en Josje den Ridder (red.). ISBN 978 90 377 0528 7

2011-3 *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten* (2011). Jaco Dagevos en Edith Dourleijn (red.).

ISBN 978 90 377 0526 3

2011-4 *Emancipatiemonitor 2010* (2011). Ans Merens, Marion van den Brakel-Hofmans, Marijke Hartgers en Brigitte Hermans (red.). ISBN 978 90 377 0503 4

2011-5 *Moelijk werken. Gezondheid en de arbeidsdeelname van migrantenvrouwen* (2011). Myra Keizer en Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0524 9

2011-6 *Informeel groeien. Verkenningen van eigentijdse bronnen van sociale cohesie* (2011). E. van den Berg, P. van Houwelingen en J. de Hart (red.). ISBN 978 90 377 0527 0

2011-7 *Gezinsrapport 2011* (2011). Freek Bucx (red.). ISBN 978 90 377 0538 6

2011-8 *Hoe cultureel is de digitale generatie? Het internetgebruik voor culturele doeleinden onder schoolgaande tieners* (2011). Marjon Schols, Marion Duimel en Jos de Haan.

ISBN 978 90 377 0457 0

2011-10 *Kwetsbare ouderen* (2011). Cretien van Campen (red.). ISBN 978 90 377 0542 3

2011-11 *Minder voor het midden. Profijt van de overheid in 2007* (2011). Evert Pommer (red.), Jedid-Jah Jonker, Ab van der Torre, Hetty van Kampen. ISBN 978 90 377 0437 2

2011-12 *Wonen, wijken en interventies. Krachtwijkenbeleid in perspectief* (2011). Karin Wittebrood, Matthieu Permentier, m.m.v. Fenne Pinkster. ISBN 978 90 377 0065 7

2011-13 *Armoedegrens op basis van de budgetbenadering – revisie 2010* (2011). Arjan Soede.

ISBN 978 90 377 0551 5

- 2011-14 *Werkgevers over de crisis* (2011). Edith Josten. ISBN 978 90 377 0543 0
- 2011-15 *Op weg naar een inclusieve arbeidsmarkt. Bijdragen van de sprekers op het symposium 15 oktober 2010, Den Haag* (2011). Gerda Jehoel-Gijsbers (red.). ISBN 978 90 377 0546 1
- 2011-16 *Eropuit! Nederlanders in hun vrije tijd buitenshuis* (2011). Desirée Verbeek en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0547 8
- 2011-17 *De opmars van het pgb. De ontwikkeling van het persoonsgebonden budget in nationaal en internationaal perspectief* (2011). K. Sadiraj, D. Oudijk, H. van Kempen, J. Stevens. ISBN 978 90 377 0557 7
- 2011-19 *Kwetsbare ouderen in de praktijk. Een journalistieke samenvatting* (2011). Malou van Hintum. ISBN 978 90 377 0555 3
- 2011-20 *Dimensies van sociale uitsluiting. Naar een verbeterd meetinstrument* (2011). Stella Hoff en Cok Vrooman. ISBN 978 90 377 0532 4
- 2011-21 *Chinese Nederlanders. Van horeca naar hogeschool* (2011). Mérove Gijsberts, Willem Huijnk, Ria Vogels (red.). ISBN 978 90 377 0529 4
- 2011-22 *Gemengd leren. Etnische diversiteit en leerprestaties* (2011). Lex Herweijer. ISBN 978 90 377 0575 1
- 2011-23 *Voorbestemd tot achterstand? Armoede en sociale uitsluiting in de kindertijd en 25 jaar later* (2011). Maurice Guiaux m.m.v. Annette Roest en Jurjen Idema. ISBN 978 90 377 0577 5
- 2011-24 *Kinderen en internetrisico's. EU Kids Online onderzoek onder 9-16-jarige internetgebruikers in Nederland* (2011). Nathalie Sonck en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0576 8
- 2011-25 *De basis meester. Onderwijskwaliteit en basisvaardigheden* (2011). Monique Turkenburg. ISBN 978 90 377 0574 4
- 2011-26 *Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland 2011. Internationale vergelijking, ontwikkelingen en actuele situatie* (2011). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0579 9
- 2011-27 *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen* (2011). Jaco Dagevos (red.). ISBN 978 90 377 0530 0
- 2011-28 *Gewoon aan de slag? De sociale veiligheid van de werkplek voor homoseksuele mannen en vrouwen* (2011). Saskia Keuzenkamp en Ans Oudejans. ISBN 978 90 377 0581 2
- 2011-29 *Acceptance of homosexuality in the Netherlands 2011. International comparison, trends and current situation* (2011). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0580 5
- 2011-30 *Nederland in een dag. Tijdsbesteding in Nederland vergeleken met die in vijftien andere Europese landen* (2011). Mariëlle Cloïn, Carlijn Kamphuis, Marjon Schols, Annet Tiessen-Raaphorst en Desirée Verbeek. ISBN 978 90 377 0405 1
- 2011-31 *Overheid en onderwijsbestel. Beleidsvorming rond het Nederlandse onderwijsstelsel (1990-2010)* (2011). Ria Bronneman-Helmers. ISBN 978 90 377 0567 6
- 2011-32 *Frail older persons in the Netherlands* (2011). Cretien van Campen (ed.). ISBN 978 90 377 0553 9
- 2011-33 *Maten voor gemeenten. Een analyse van de prestaties van de lokale overheid* (2011). Evert Pommer en Ingrid Ooms, m.m.v. Saskia Jansen, Jedid-Jah Jonker, Hetty van Kempen en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0585 0
- 2011-34 *Maak het nieuw! Over religieuze ontwikkelingen en de positie van de kerken: een persoonlijke geschiedenis* (2011). Joep de Hart. ISBN 978 90 377 0592 8
- 2011-35 *Oudere migranten. Kennis en kennislacunes* (2011, elektronische publicatie). Maaïke den Draak en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0597 3
- 2011-36 *Zorg in de laatste jaren. Gezondheid en hulpgebruik in verzorgings- en verpleeghuizen 2000-2008* (2011). Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0586 7

- 2011-37 *Jeugdzorg in groeifase. Ontwikkelingen in gebruik en kosten van de jeugdzorg* (2011). Evert Pommer, Hetty van Kempen en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0587 4
- 2011-38 *Verlofvragen. De behoefte aan en het gebruik van verlofregelingen* (2011). Edith de Meester en Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0589 8
- 2011-39 *De sociale staat van Nederland 2011* (2011). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëlle Cloïn, Evert Pommer et al. ISBN 978 90 377 0558 4
- 2011-40 *Kunnen meer kinderen meedoen? Verandering in de maatschappelijke deelname van kinderen, 2008-2010* (2011). Annette Roest. ISBN 978 90 377 0570 6
- 2011-41 *Samenvatting Overheid en onderwijsbestel*. Ria Bronneman-Helmers. ISBN 978 90 377 0590 4

SCP-publicaties 2012

- 2012-1 *Niet alle dagen feest. Nieuwjaarsuitgave 2012* (2012). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0598 0
- 2012-2 *Waar voor ons belastinggeld? Prijs en kwaliteit van publieke diensten* (2012). Bob Kuhry en Flip de Kam (red.). ISBN 978 90 377 0596 6
- 2012-3 *Jaarrapport integratie 2011* (2012). Mérove Gijsberts, Willem Huijnk en Jaco Dagevos (red.). ISBN 978 90 377 0565 2
- 2012-4 *Bijzondere mantelzorg. Ervaringen van mantelzorgers van mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrische problematiek* (2012). Y. Wittenberg, M.H. Kwekkeboom en A.H. de Boer. ISBN 978 90 377 0566 9
- 2012-5 *VeVeRa-1v. Actualisatie en aanpassing ramingsmodel verpleging en verzorging 2009-2030* (2012). Evelien Eggink, Debbie Oudijk en Klarita Sadiraj. ISBN 978 90 377 0594 2
- 2012-6 *Van Anciaux tot Zijlstra. Cultuurparticipatie en cultuurbeleid in Nederland en Vlaanderen* (2012). Quirine van der Hoeven. ISBN 978 90 377 0583 6
- 2012-7 *Vraag naar arbeid 2011* (2012). Edith Josten, Jan Dirk Vlasblom, Marian de Voogd-Hamelink. ISBN 978 90 377 0601 7
- 2012-8 *Measuring and monitoring immigrant integration in Europe* (2012). Rob Bijl en Arjen Verweij (red.) ISBN 978 90 377 0569 0
- 2012-9 *IQ met beperkingen. De mate van versandelijke handicap van zorgvragers in kaart gebracht* (2012). Isolde Woittiez, Michiel Ras en Debbie Oudijk. ISBN 978 90 377 0602 4
- 2012-10 *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland* (2012). Saskia Keuzenkamp (red.), Niels Kooiman, Jantine van Lisdonk. ISBN 978 90 377 0603 1
- 2012-11 *The Social State of the Netherlands 2011. Summary* (2012). Rob Bijl, Jeroen Boelhouwer, Mariëlle Cloïn en Evert Pommer (red.) ISBN 978 90 377 0605 5
- 2012-13 *Sturen op geluk. Geluksbevordering door nationale overheden, gemeenten en publieke instellingen* (2012). Cretien van Campen, Ad Bergsma, Jeroen Boelhouwer, Jacqueline Boerefijn, Linda Bolier. ISBN 978 90 377 0608 6
- 2012-14 *Countries compared on public performance. A study of public sector performance in 28 countries* (2012). Jedid-Jah Jonker (red.). ISBN 978 90 377 0584 3
- 2012-15 *Versterking data-infrastructuur sport* (2012). Annet Tiessen-Raaphorst en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0613 0
- 2012-16 *De sociale staat van de gemeente. Lokaal gebruik van de scp-leefsituatie-index* (2012). Jeroen Boelhouwer (SCP), Rob Gilsing (Verweij-Jonker Instituut). ISBN 978 90 377 0612 3
- 2012-17 *Belemmerd aan het werk. Trendrapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsdeelname personen met gezondheidsbeperkingen* (2012). Maroesjka Versantvoort en Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0616 1

- 2012-18 *Monitor Talent naar de Top 2011* (2012). Ans Merens (red.) en Commissie Monitoring Talent naar de Top. ISBN 978 90 377 0610 9
- 2012-19 *Tevreden met pensioen. Veranderende inkomens en behoeften bij ouderen* (2012). Arjan Soede. ISBN 978 90 377 0572 0
- 2012-20 *Verzorgd uit de bijstand. De rol van gedrag, uiterlijk en taal bij de re-integratie van bijstandsvangers* (2012). Patricia van Echtelt en Maurice Guiaux. ISBN 978 90 377 0614 7
- 2012-21 *De virtuele kunstkar. Cultuurdeelname via oude en nieuwe media* (2012). Nathalie Sonck en Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0619 2
- 2012-22 *Op zoek naar bewijs. Evaluatieontwerpen onderwijsmaatregelen* (2012). Lex Herweijer en Monique Turkenburg. ISBN 978 90 377 0618 5
- 2012-23 *Startklaar voor vier jaar. Een verkenning van publieke prestaties voor de kabinetsformatie 2012* (2012). Evert Pommer (red.). ISBN 978 90 377 0640 6
- 2012-24 *Op afstand gezet. Een onderzoek naar de publieke opinie op verzoek van de Parlementaire Onderzoekscommissie 'Privatisering en verzelfstandiging'* (2012). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0639 0.
- 2012-25 *Moslim in Nederland 2012* (2012). Mieke Maliepaard en Mérove Gijsberts. ISBN 978 90 377 0621 5
- 2012-26 *Statusontwikkeling van wijken in Nederland 1998-2010* (2012). Frans Knol. ISBN 978 90 377 0533 1
- 2012-27 *Maten voor gemeenten 2012. Prestaties en uitgaven van de lokale overheid in de periode 2005-2010* (2012). Evert Pommer, Ingrid Ooms, Ab van der Torre, Saskia Jansen. ISBN 978 90 377 0624 6
- 2012-28 *Op achterstand. Discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt* (2012). Iris Andriessen, Eline Nievers en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0615 4
- 2012-29 *Particuliere initiatieven in ontwikkelingssamenwerking. Een casestudy naar nieuwe verbanden in de Nederlandse civil society* (2012). Esther van den Berg m.m.v. Irene de Goede. ISBN 978 90 377 0631 4
- 2012-30 *Worden wie je bent. Het leven van transgenders in Nederland* (2012). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0625 3
- 2012-31 *Een beroep op de burger. Minder verzorgingsstaat, meer eigen verantwoordelijkheid? Sociaal en Cultureel Rapport 2012* (2012). Vic Veldheer, Jedid-Jah Jonker, Lonneke van Noije, Cok Vrooman (red.). ISBN 978 90 377 0623 9
- 2012-32 *Meebetalen aan de zorg. Nederlanders over solidariteit en betaalbaarheid van de zorg* (2012). Sjoerd Kooiker, Mirjam de Klerk, Judith ter Berg en Yolanda Schothorst. ISBN 978 90 377 0628 4

SCP-essays

- 1 *Voorbeelden en nabeelden* (2005). Joep de Hart. ISBN 90 377 0248-1
- 2 *De stem des volks* (2006). Arjan van Dixhoorn. ISBN 90 3770265-1
- 3 *De tekentafel neemt de wijk* (2006). Jeanet Kullberg. ISBN 90 377 0261 9
- 4 *Leven zonder drukte* (2006). Tjirk van der Ziel met een naschrift van Anja Steenbekkers en Carola Simon. ISBN 90 377 0262 7
- 5 *Otto Neurath en de maakbaarheid van de betere samenleving* (2007). Ferdinand Mertens. ISBN 978 90 5260 260 8

Overige publicaties

- Hoe het ons verging... Traditionele nieuwjaarsuitgave van het SCP* (2010). Paul Schnabel (red.). ISBN 978 90 377 0465 5
- Wmo Evaluatie. Vierde tussenrapportage. Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking; twee jaar na de invoering van de Wmo* (2010). A. Marangos, M. Cardol, M. Dijkgraaf, M. de Klerk. ISBN 978 90 377 0470 9
- Op weg met de Wmo. Journalistieke samenvatting door Karolien Bais. Mirjam de Klerk, Rob Gilsing en Joost Timmermans. Samenvatting door Karolien Bais* (2010). ISBN 978 90 377 0469 3
- NL Kids online. Risico's en kansen van internetgebruik onder jongeren* (2010). Jos de Haan. ISBN 978 90 377 0430 3
- Kortdurende thuiszorg in de AWBZ. Een verkenning van omvang, profiel en afbakening* (2010). Maaikeden Draak. ISBN 978 90 377 0471 6
- De publieke opinie over kernenergie* (2010). Paul Dekker, Irene de Goede, Joop van der Pligt. ISBN 978 90 377 0488 4
- Op maat gemaakt? Een evaluatie van enkele responsverbeterende maatregelen onder Nederlanders van niet-westerse afkomst* (2010). Joost Kappelhof. ISBN 978 90 377 0495 2
- Oudere tehuisbewoners. Landelijk overzicht van de leefsituatie van ouderen in instellingen 2008-2009* (2010). Maaikeden Draak. ISBN 978 90 377 0499 0
- Kopers in de knel? Een scenariostudie naar de gevolgen van de crisis voor huiseigenaren met een hypotheek* (2010). Michiel Ras, Ingrid Ooms, Evelien Eggink. ISBN 978 90 377 0498 3
- Gewoon anders. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0502 7
- De aard, de daad en het Woord. Een halve eeuw opinie- en besluitvorming over homoseksualiteit in protestants Nederland, 1959-2009* (2010). David Bos. ISBN 978 90 377 0506 5
- Werkloosheid in goede banen. Bijdragen aan de SCP-studiemiddag 2010* (2010). Patricia van Echtelt (red.). ISBN 978 90 377 0516 4
- Europa's welvaart. De Lissabon Agenda in een breder welvaartspectief en de publieke opinie over de Europese Unie* (2010). Harold Creusen (CPB), Paul Dekker (SCP), Irene de Goede (SCP), Henk Kox (CPB), Peggy Schijns (SCP) en Herman Stolwijk (CPB). ISBN 978 90 377 0492 1
- Maakt de buurt verschil?* (2010). Merové Gijsberts, Miranda Vervoort, Esther Havekes en Jaco Dagevos. ISBN 978 90 377 0227 9
- Mantelzorg uit de doeken* (2010). Debbie Oudijk, Alica de Boer, Isolde Woittiez, Joost Timmermans, Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0486 0
- Monitoring acceptance of homosexuality in the Netherlands* (2010). Saskia Keuzenkamp. ISBN 978 90 377 0484 6
- Registers over wijken* (2010). Matthieu Permentier en Karin Wittebrood (SCP), Marjolijn Das en Gelske van Daalen (CBS). ISBN 978 90 377 0499 0
- Data voor scenario's en ramingen van de GGZ* (2010). Cretien van Campen. ISBN 978 90 377 0494 5
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 1* (2010). Paul Dekker, Josje den Ridder en Irene de Goede. ISBN 978 90 377 0490 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 2* (2010). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0507 2
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 3* (2010). Josje den Ridder, Lonneke van Noije en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0508 8
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2010. Deel 4* (2010). Josje den Ridder, Paul Dekker en Eefje Steenvoorden. ISBN 978 90 377 0531 7
- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 1* (2011). Eefje Steenvoorden, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0549 2

- Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Kwartaalbericht 2011. Deel 2* (2011). Josje de Ridder, Paul Dekker en Pepijn van Houwelingen. ISBN 978 90 377 0564 5
- Burgerperspectieven 2011 | 3* (2011). Paul Dekker en Josje den Ridder. ISBN 978 90 377 0582 9
- Advies over het Wmo-budget huishoudelijke hulp 2012* (2011). Ab van der Torre, Saskia Jansen en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0573 7 (webpublicatie)
- Oudere migranten . Kennis en kennislacunes* (2011). Maaïke den Draak en Mirjam de Klerk. ISBN 978 90 377 0597 3 (webpublicatie)
- Armoedesignalement 2011* (2011). CBS/SCP. ISBN 978 90 357 1870 8
- Burgerperspectieven 2011 | 4* (2012). Josje den Ridder, Jeanet Kullberg en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0593 5
- Burgerperspectieven 2012 | 1* (2012). Paul Dekker, Josje den Ridder en Paul Schnabel. ISBN 978 90 377 0607 9
- Burgerperspectieven 2012 | 2* (2012). Josje den Ridder en Paul Dekker. ISBN 978 90 377 0617 8
- Burgerperspectieven 2012 | 3* (2012). Paul Dekker, Pepijn van Houwelingen en Evert Pommer. ISBN 978 90 377 0622 2

